

Religioso Jo. Augusti
nisi cum ordinis
regimentis & reg
istrii proprii idu
pross. the. Religi.
6 so sec. Generali
li. Pauli An.
188. Rulenis

S. Pauli primis
nult. a suo
regimentis
ancoris & go do
no dedit Bucher

Anno D. 1594
14 Cal. Febr.

~~Summa~~
~~1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.~~
~~1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.~~
~~1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.~~
~~1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.~~

DIVI AVGVSTI
For Comp. H. 152
NI EPISCOPI HIPPO

nēsis, Enchiridion, ad Laurenti

um urbis Romae primi

cerium. Kreczko

Sapientia ex Scripturis cap I.

Ici non potest Dile-
ctissime fili Laurenti,
quātum tua eruditio
ne delecter, quātumq;
te cupiam esse sapien-
tem, non ex eorū numero de qui-
bus dicitur: Vbi sapiens, ubi scri-
ba, ubi cōquisitor huius seculi?
Nonne stultam fecit deus sapien-
tiam huius mundi? Sed ex eorū
numero de quibus dictū est: Mul-
titudo sapiētum sanitas est orbis
terrarū. Et quales vult Apostolus
fieri

14064 A 2
R. Martin. Kreczko
Subscrip. Scam

DIVI AVGVST.

fieri, quibus dicit, Volo autē uos
sapientes quidem esse in bono,
simplicēs autem in malo. Sicut au-
tem nemo à seipso sapiens esse
potest, ita etiam nemo à seipso sa-
piens esse potest, sed ab illo illu-
strante, de quo scriptum est, Om-
nis sapientia à Deo est.

Pietas est sapientia Cap. II.

Hominis autem sapientia pie-
tas est. Habes hoc in libro san-
cti Iob. Nam ibi legitur, quod ip-
sa sapientia dixerit homini: Ec-
ce pietas est sapientia. Si autem
quæras, quam dixerit eo loco pie-
tatem, distinctius in græco repe-
ries theosebian, qui est dei cul-
tus. Dicitur enim græce pietas, &
aliter idem eusebia, quo nomine
signi-

194261951

ENCHIRIDION.

significatur bonus cultus, quamuis & hoc præcipue referatur ad colendum deum. Sed nihil est cōmodius illo nomine, quo euidenter dei cultus expressus, est cum quid esset hominis sapientia diceret. Quærisne aliquid dici breuius, qui petis à me ut breuiter magna dicantur? An hoc ipsum tibi fortasse desideras breuiter asperiri, atq; in sermonem colligi breuem, quonam modo sit colendus Deus?

Cultus diuinus quibus cōstet Ca. III.

Hic si respondero, fide, spe, charitate colendum deum, profecto dicturus es, breuius hoc dictum esse quam uelis, ac deinde petiturus ea tibi breuiter explicari, quæ ad singula tria ista per-

A

3

tine

DIVI AVGVST.

tineāt, quid credendum scilicet, quid sperādum, quid amandum sit. Quod cum fecero, ibi erunt omnia ista quæ in epistola tua quærenda posuisti. Cuius exemplum si est penes te, facile est ut eam reuoluas et relegas. Si autem non est, commemorante merecitas.

Ratio & fides. Cap. IIII.

VIs enim tibi (ut scribis) librū à me fieri, quem enchiridion (ut dicunt) habeas, & de tuis manibus non recedat: continens postulata, id est, quid sequēdum maxime, quid propter diuersas principaliter hæreses sit fugiendū, in quantum ratio pro religione contendat, uel quid in ratione, cum fides sit sola, non conueni-

ENCHIRIDION.

ueniat, quid primum, quid vltimum teneatur, quæ totius definitionis summa sit, quod certum propriumque fidei catholicæ fundamentum. Hæc autem omnia quæ requiris procul dubie scies, diligenter sciendo quid credi, quid sperari, debeat, quid amari. Hæc enim maxime, immo uero sola religione sequenda sunt. His qui contra dicit, aut omnino à Christi nomine alienus est, aut hæreticus. Hæc sunt defendenda ratione, quæ vel à sensibus corporis inchoata, uel ab intelligentia mentis inuenta. Quæ autem nec corporeo sensu experti sumus, nec mente assequi valuimus aut ualemus, eis sine ulla dubita

DIVI AVGVST.

bitatione credēda sunt testibus,
à quibus ea quæ diuina uocari iā
meruit scriptura confecta est, qui
ea siue per corpus siue per ani-
mum diuinitus adiuti, vel uide-
re, uel etiam. præuidere potue-
runt.

Fundamentum fidei. Cap. V.

CVm autem initio fidei, quæ
per delectiōem operatur, im-
buta mens fuerit, tendit bene ui-
uendo etiam ad speciem perue-
nire, ubi est sanctis & pfectis cor-
dibus nota & ineffabilis pulchri-
tudo, cuius plena uisio est sum-
ma fælicitas. Hoc est nimirum
quod requiris, quid primum,
quid ultimum teneatur inchoa-
ti fide, perfici specie. Hæc eti-
am totius diffinitionis est sum-
ma

ENCHIRIDION.

ma. Certum uero propriumque
fidei catholice fundamentum
Christus est. Fundamentum enim
aliud ait. Apostolus nemo
potest ponere, præter id quod
positum est, quod est Christus Ie-
sus. Neque hoc ideo negandum est,
proprium fundamentum esse fi-
dei catholice, quia putari potest
aliquibus hæreticis hoc nobis-
cum esse commune. Si enim dili-
genter quæ ad Christum perti-
nent cogitentur, nomine tenus
inuenitur Christus apud quosli-
bet hæreticos, qui se Christianos
uocari uolunt, re uero ipsa non
est apud eos. Quod ostendere ni-
mis longum est: quoniam com-
memorandæ sunt omnes hære-
ses siue quæ fuerunt siue quæ
sunt.

DIVI AVGVST.

sunt, siue quæ poterunt esse sub uocabulo Christiano, & etiam quàm sit hoc verum, per singulas quasque monstrandum. Quæ disputato tam multorum est uoluminum, vt etiam infinita videatur.

Enchiridion quid. Cap. VI.

TV autem Enchiridion à nobis postulas, id est, quod manibus possit astringi, non quod armaria possit onerare. Vt igitur ad illa tria redeamus, per quæ diximus colendum deum, fidem, spem, charitatem, facile est ut dicatur, quid credendum, quid sperandum, quid amandum sit. Sed quemadmodum aduersus eorū qui aduersa sentiunt calumnias defendatur, operosioris uberiorisq;

ENCHIRIDION.

risque doctrinæ est. Quæ ut habeatur non breui Enchiridio manus debetur impleri, sed grandi studio pectus accendi.

Symbolum & oratio Dominica

Cap. VII.

NAm ecce tibi est symbolum & doñica oño: quid breuius auditur aut legitur, aut quid facilius memoriæ commendatur? Quia enim de peccato graui & miseria præmebatur genus humanum, & diuinæ indigebat misericordia, gratiæ dei tempus Prophætæ præuidens ait: Et omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Propter hoc dominica oratio. Sed Apostolus cum ad ipsam gratiam commendandam hoc propheti

A 6

cum

DIVI AVGVST.

cum commemorasset testimonium
um continuo subiecit: Quomo-
do autem inuocabunt, in quem
non crediderunt? Propter hoc
symbolum. In His duobus tria il-
la intueri, Fides credit, spes &
charitas orant. Sed sine fide es-
se non possunt, ac per hoc & fi-
des orat. Propterea quippe di-
ctum est: Quomodo inuoca-
bunt in quem non crediderunt?

Fides, Spes, Charitas.

Cap. VIII,

Quid autē sperari potest quod
non creditur? Porro etiam ali-
quid quod non speratur credi po-
test. Quis namque fidelium poenas
non credit impiorū, nec sperat ta-
men? Et quisquis eas imminere si-
bi

ENCHIRIDION.

bi credit, ac fugaci motu animi
exhorret, rectius timere dicitur
quàm sperare. Quæ duo Lucanus
distinguens, ita complexus ait:
Liceat sperare timentis. Non au-
tem ab alio poeta quanuis me-
liore proprie dictum est, Hunc
ego si potui tantum sperare do-
lorem. Denique nonnulli in arte
grammatica uerbi huius utuntur
exemplo ad ostendendam im-
propriam dictionem, & aiunt:
Sperare dixit p timere. Est ita-
que fides & malarum rerum &
bonarum; quia & bona creduntur
& mala, & hoc fide bona, nō ma-
la. Est etiam fides & præterita-
rum rerum & præsentium & fu-
turarum. Credimus enim mortu-
um Christum, quod iam præte-

DIVI AVGVST.

rijs. Credimus federe ad dexte-
ram patris, quod nunc est. Cre-
dimus uenturum ad iudicandum,
quod futurum est. Item fides &
suarum rerum est & alienarum.
Nam & se quisque credit aliquan-
do esse coepisse, nec fuisse vique
sempiternum, & alia atque alia.
Nec solum de alijs hominibus
multa quæ ad religionem perti-
nent, verum etiam de angelis cre-
dimus. Spes autem non nisi bo-
narum rerum est, nec nisi futura-
rum, & ad eum pertinentium,
qui earum spem gerere perhibe-
tur. Quæ cum ita sint, propter
has causas distinguenda erit fi-
des à spe, sicut vocabulo, ita &
rationabili differētia. Nam quod
attinet ad non videre, siue quæ
cre

ENCHIRIDION.

creduntur, siue quæ sperantur, fidei speique commune est. In Epistola quippe ad Hebræos, quæ recte usi sunt illustres catholicæ regulæ defensores, fides esse dicta est cognitio rerum quæ non videntur. Quamuis quando quisque non verbis, non testibus, non denique ullis argumentis, sed præsentium rerum euidentiæ dicit credidisse, hoc est, fidem accomodasse, non ita videtur absurdum, ut recte reprehendatur in verbo eius dicatur, Vidisti, ergo non credidisti. Vnde putari potest non esse consequens, ut non videatur res quæcunque creditur. Sed melius hanc appellamus fidem quam diuina eloquia docuerunt, earum scilicet rerum, quæ

DIVI AVGVST.

quæ non uidentur. De spe quoque
ait Apostolus: Spes quæ uidetur
non est spes, quod enim uidet
quis, quid sperat? Si autem quod
non uidemus speramus, per pa-
tientiam expectamus. Cum ergo
bona nobis futura esse credun-
tur, nihil aliud quam sperantur.
Iam de amore quid dicam, sine
quo fides nihil prodest? Spes ue-
rò sine amore esse non potest. De-
nique ut ait apostolus Iacobus,
Et dæmones credunt & contre-
miscunt; nec tamen sperant uel
amant, sed potius quod speramus
& amamus credendo uenturum
esse formidant. Propter quod A-
postolus Paulus fidem quæ per-
dilectionem operatur, approbat
atque commendat: quæ utique
fine

ENCHIRIDION.

sine spe esse non potest. Proinde nec amor sine spe est, nec sine amore spes, nec utrunq; sine fide.

Quid credendum Christiano.

Cap. IX.

CUm ergo quæritur quid credendum sit, quod ad religionem pertineat, non rerum natura ita rimanda est, quemadmodum ab eis quos physicos Græci uocant. Nec metuendum est, quæ admodum ab eisdem, ne aliquid de ui & numero elementorum, de motu atque ordine, & de effectibus syderum, de figura cœli, de generibus & naturis animalium, fruticum, lapidum, fontium, fluminum, mōtium, de spacijs locorum, & tempororum, de signis imminentium tempestatum, & alia

DIVI AVGVST.

alia sexcenta de his rebus, quas il
li uel inuenerunt vel inuenisse se
existimant, christianus ignoret:
quia nec ipsi omnia repperunt
tanto excellentes ingenio, flagra
tes studio, abundantes ocio, &
quædam humana coniectura in
uestigantes, quædam verò histo
rica experientia perscrutâtes, &
in eis quæ se inuenisse gloriantur,
plura opinantes potius quàm scien
tes. Satis est christiano rerû crea
tarum causam, siue cœlestium, si
ue terrestrium, siue uisibilem, si
ue inuisibilem, non nisi bonita
tem credere creatoris, qui vnus
& verus est Deus: nullamque es
se naturâ, quæ nō aut ipse sit, aut
ab ipso: eūq; esse trinitatē, patrē
sc; & filium a patre genitum, &
spiri

ENCHIRIDION.

spiritum sanctū ab eodem patre
procedentem, sed vnum eundēq̃
spiritum & patris & filij.

Vniuersitas rerum. Cap. X.

AB hac summe & æqualiter &
immutabiliter bona trinitate
creata sunt oīa, & nec summe nec
æqualiter nec immutabiliter bo
na, sed tamē bona etiā singula. Si
mul vero vniuersa valde bona,
quia ex omnibus consistit vniuer
satis admirabilis pulchritudo.

Mala quare sint. Cap. XI.

IN qua etiam illud quod malū
dicitur, bene ordinatū & loco
suo positū eminentius cōmēdat
bona, ut magis placeāt & lauda
bilia sint. dum cōparantur ma
lis. Neq̃ em̃ deus oīpotens, quod
etiam infideles fatentur, rerum
cui

DIVI AVGVST.

cui summa potestas, cum summe bonus sit, ullo modo fineret malum aliquid esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut bene faceret etiam de malo. De bono naturæ uiciatum ipse deus bene facit reformando, aut puniendo uiciatum, ac per hoc ergo malum nec uiciū erit, quia nihil est cum euacuatur. Quid est autem aliud quod malum dicitur, nisi priuatio boni? Nam sicut corporibus animalium nihil est aliud morbis & vulneribus affici, quam sanitate priuari. Neque enim id agitur cum adhibetur curatio, ut mala illa quæ incrant, id est, morbi ac vulnera recedant hinc & alibi sint, sed utique ut non sint. Non enim vlla substantia, sed
carne

ENCHIRIDION.

carnalis substantię uitium est vulnus aut morbus. Cum caro sit ipsa substantia, profecto aliquod bonum est, cui accidunt ista mala, id est, priuationes eius boni, quod dicitur sanitas. Ita etiam & animorum quęcunque sunt uicia, naturalium sunt priuationes bonorum. Quę cum sanātur, nō aliquo transferuntur, sed etiam quę ibi erant, nusquā erunt, quādo in illa sanitate non erunt.

Naturę corruptio, Cap. XII.

Naturę igitur omnes, quoniam naturarum prorsus omnino summe conditor bonus est, bonę sunt. Sed quia non sicut earum conditor summe atque incommutabiliter bonę sunt, ideo in eis & minui bonum & augeri potest.

DIVI AVGVST.

test. Sed bonum minui malū est,
quāuis quantūcūq; minuatur,
remaneat aliquid necesse est, si ad-
huc natura est vnde natura sit.
Neque enim si qualiscūque aut
quantulacūq; natura est, con-
sumi bonum quod natura est, ni-
si & ipsa consumatur, potest. Me-
rito quippe natura incorrupta lau-
datur. Porro si & incorruptibilis
sit, quæ corrūpi omnino non pos-
sit, multo est, pcul dubio laudabi-
lior. Cū verò corrūpitur, ideo ma-
lū est eius corruptio, quia eā qua-
licūq; priuat bono. Nā si nullo
bono priuat, nō nocet, nocet autē
adimēdo bonum. Quādiu itaq;
natura corrumpitur, in est ei bo-
nū quo priuetur. Ac per hoc si na-
turæ aliquid remanebit, quod
iam

ENCHIRIDION.

iam corrumpi nequeat, profecto
natura incorruptibilis erit, &
ad hoc tam magnū bonū corru-
ptio non perueniat. At si corrūpi
nō desinet, nec bonū utiq; habe-
re desinet, quo eam possit priua-
re corruptio. Quā si penitus to-
tamq; cōsumpserit, ideo nullum
bonum inerit, quia natura nulla
erit. Quocirca bonum consume-
re non potest corruptio, nisi con-
sumendo naturam. Omnis ergo
natura bonum est, magnū, si cor-
rumpi non potest: paruum, si po-
test: negari tamen bonum esse, ni-
si stulte atq; imperite prorsus nō
potest. Quæ si corruptione con-
sumitur, nec ipsa corruptio re-
manebit, ubi nulla esse possit sub-
sistente natura.

Quod

DIVI AVGVST.

Quomodo idem malū sit & bonum,
Cap. XIII.

AC per hoc nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum: sed bonum omni malo carens, integrum bonum est. Cui uerò inest malum, uiciatum uel uiciosum bonum est: nec malum unquam potest esse ullum, ubi bonum est nullum. Vnde res mira conficitur, ut quia omnis natura inquitāum natura est, bonum, est: nihil aliud dici uideatur, cum uiciosa natura mala esse natura dicitur, nisi malum esse quod bonum est: nec malū esse, nisi quod bonum est, quia omnis natura bonum est: nec res aliqua mala esset, si res ipsa quæ mala est, natura non esset. Non igitur potest esse
ma-

ENCHIRIDION.

malum, nisi aliquod bonū. Quod cum dici videatur absurde, connexio tamen ratiocinationis huius velut ineuitabiliter nos compellit hoc dicere. Et cauendum est, ne incidamus in illam sententiam propheticam, vbi legitur: Væ his qui dicunt, quod bonum est malum, & quod malum est bonum; qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce; qui dicunt tenebras lucem, & lucem tenebras. Et tamē dominus ait, Malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Quid est autem malus homo, nisi mala natura: quia homo, natura est? Porro si homo aliquod bonum est, quia natura est, quid est malus homo, nisi malum bonum? Tamen cum duo

B

ista

DIVI AVGVST.

ista discernimus, inuenimus nec
ideo malum, quia homo est; nec
ideo bonum, quia iniquus est; sed
bonum, quia homo, malum, quia
iniquus. Quisquis igitur dicit ma-
lum hominem esse, aut quod bo-
num est, iniquum esse: ipse inci-
dit in propheticam illam senten-
tiam, Væ his qui dicunt quod bo-
num est malum, & quod malum
est bonum: Opus enim Dei cul-
pat quod est homo: & viciū ho-
minis laudat, quod est iniquitas.
Omnis namque natura, etiam si
uiciosa est, in quantum natura est,
bona est: in quantum uiciosa est,
mala est.

Contraria.

Cap. XIII.

Qua

ENCHIRIDION.

Qua propter in his contrarijs,
quæ mala & bona uocantur,
illa dialecticorum regula deficit,
qua dicunt, Nulli rei duo simul in-
esse contraria. Nullus enim aer simul
est tenebrosus & lucidus: Nul-
lus cibus aut potus simul dulcis
est & amarus: Nullum corpus si-
mul ubi album ibi & nigrum:
Nullum simul ubi de formæ, ibi
& formosum. Et hoc in multis
ac pene in omnibus contrarijs re-
peritur, ut in una re simul esse non
possint. Cum autem bona & ma-
la nullus ambigat esse contra-
ria, non solum simul esse possunt,
sed etiam mala omnino sine bo-
nis, & nisi in bonis esse non pos-
sunt, quamuis bona sine malis es-
se possint. Potest enim homo vel

DIVI AVGVST.

angelus nō esse iniustus, iniustus
autem non potest esse nisi homo
vel angelus. Et bonum, q̄ homo:
bonum, q̄ angelus: malū, q̄ iniu-
stus. Et hæc duo contraria ita si-
mul sunt, ut si bonum non esset,
in quo malum esset, prorsus nec
malū esse potuisset. Quia nō mo-
do ubi consisteret, sed unde orire-
tur corruptio non haberet, nisi
esset q̄d corrūperetur: quod nisi
bonum esset, nec corrūperetur
quoniā nihil est aliud corruptio,
quā boni exterminatio. Ex bo-
nis igitur mala orta sunt, & nisi
in aliquibus bonis non sunt: nec
erat alias unde oriretur ulla mali
natura. Nam si esset, in quantum
natura esset, profectō bona esset:
& aut incorruptibilis natura ma-
gnum

ENCHIRIDION.

gnum esset bonum, aut etiam natura corruptibilis nullo modo esset, nisi aliquod bonum, quod bonum corrumpendo posset ei nocere corruptio.

Quomodo mala ex bonis.

Cap. XV.

Sed cum mala ex bonis orta esse dicimus, non putetur hoc dominicæ sententiæ refragari, quæ dicit: Non potest arbor bona fructus malos facere. Non potest enim, sicut ueritas dicit, colligi uua de spinis: quia non potest uua nasci de spinis. Sed ex bona terra & uites nasci posse videmus & spinas. Et eodem modo tanquã arbor mala fructus bonos, id est, opera bona, non potest facere uolutas mala, Sed ex bona hominis

B 3 natura,

DIVI AVGVST.

natura, oriri uolūtas, & bona potest & mala. Nec fuit prorsus unde primitus oriretur uolūtas mala, nisi ex angeli & hominis natura bona. Quod & ipse dominus eodem loco, ubi de arbore & fructibus loquebatur, apertissime ostendit. Ait enim: Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum eius malum. Satis admonens ex arbore quidem bona malos, aut ex mala bonos nasci fructus non posse, ex ipsa tamen terra cui loquebatur, utramque arborem oriri posse.

Fœlicitas uera, Cap. XVI.

QUæ cum ita sint, quando nobis. Maronis ille uersus placet: Felix qui potuit rerū cognoscere

ENCHIRIDION.

scere causas : non nobis uideatur ad felicitatem cōsequendam pertinere, si sciamus causas magnatum in mundo corporalium motionum, quæ abditissimis naturæ sinibus occultantur: Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescāt. Obicibus ruptis, rursusq; in seipsa residant, & cætera huiusmodi. Sed bonarum & malarum rerū causas nosse debemus. Et id hætenus, quatenus eas homini in hac uita erroribus erumnisq; plenissima, ad eosdem errores, & erumnas euadendas nosse conceditur. Ad illam quippe felicitatē tēdendū est, ubi nulla quætiatur ærumna, nullo errore fallamur, Nā si causæ corporalium motionū noscendæ nobis essent,

B 4 nullas

DIVI AVGVST.

nullas magis nosse quam nostræ
ualitudinis deberemus. Cum ue
ro eis ignoratis medicos quæris
mus, quis non uideat, quod de se
cretis cœli & terræ nos latet, quā
ta sit patientia nesciendum.

Prior quit sit. Cap. XVII.

QVāuis enim error quanta pos
sumus cura cauendus sit, non
solum in maioribus, uerum etiā
in minoribus rebus, nec nisi rerū
ignorantia possit errari: non est
tamen consequens, ut continuo
erret quisquis aliquid nescit, sed
quisquis se existimat scire quod
nescit: pro uero quippe approbat
falsum, quod est erroris propriū.
Veruntamen in qua re quisq; er
ret, interest plurimum. Nam in va
na eademq; re & nescienti sciens,
& er

ENCHIRIDION.

& erranti non errans, recta ratio
ne præponitur. Indiuersis autem
rebus, id est, cum iste sciat alia, il
le alia, & iste utiliora, ille minus
utilia uel etiam noxia, quis non
in eis, quæ ille scit, ei præferat ne-
scientem? Sunt enim quædam
quæ nescire quam scire sit melius.
Itemque nonnullis errare profuit
aliquando, sed in uia pedum non
in uia morum. Nam nobis ipsi ac-
cidit, ut in quodam biuio fallere-
mur, & non iremus per eum lo-
cum, ubi operiens transitum no-
strum. *m*Donatistarum manus ar-
mata subsederat. Atque ita factum
est, ut eo quo tendebamus, per
deuium circuitum ueniremus,
cognitisque insidijs illorum, nos
gratularemur errasse, atque idegra-

DIVI AVGVST.

tias ageremus Deo. Quis ergo
uiatorem sic errantem, sic non er
ranti latroni praeponere dubita
uerit? Et fortasse ideo apud illū
summum poētā loquens quidā
miser amator: Vt uidi, inquit, ut
perij, ut me malus abstulit error:
quoniam est & error bonus, qui
nō solum nihil obsit, uerum etiā
profit aliquid. Sed diligentius
considerata ueritate, cum nihil sit
aliud errare quā uerum putare
quod falsum est, falsumq; quod
uerū est: uel certum habere pro
incerto, incertumue pro certo, si
ue falsum, siue sit uerum; idq; tam
sit in animo deforme atque inde
cens, quā pulcrū ac decorum esse
sentimus, uel in loquēdo uel in as
sentiēdo, est est, non nō. Profecto
8

ENCHIRIDION.

& ob hoc ipsum est uita ista mise-
ra qua uiuimus, quod ei nonnū-
quam ut non amittatur, error est
necessarius. Absit ut talis sit illa
uita, ubi est animæ nostræ ipsa
ueritas uita, ubi nemo fallit, falli-
tur nemo. Hic aut homines fallūt
atq; fallūtur, miseriore scy sunt cū
mentiēdo fallunt q̄ cum mētien-
tibus credēdo fallūtur. Vsq; adeo
tamen rationalis natura refugit
falsitatem, & quātum potest deui-
tat errorem, ut falli nolint etiam
quicunq; amāt fallere. Nō em̄ sibi
qui mētitur uidetur errare, sed a-
liū in errorē mittere credētē sibi,
& in ea quidē re nō errat, quam
mendacio contegit, si nouit ipse
qd uerū sit: sed in hoc fallitur, q̄
putat sibi suū nō obesse mēdaciū,

DIVI AVGVST.

cum magis facienti quam patien-
ti obfit omne peccatum.

Mendacium. Cap. XVIII.

VErum difficilima & latebro-
sissima, hinc gignitur questio,
de qua iā grandem librum cum
respondendi necessitas nos urge-
ret, absoluius. Vtrum ad offici-
um hominis iusti pertineat ali-
quando mentiri. Nonnulli enim
eo usq; progrediūtur, ut & peie-
rare, & de rebus ad dei cultum
pertinentibus, ac de ipsa dei na-
tura falsum aliquid dicere, non-
nunquam bonum piumque esse
opus contendāt. Mihi autē uide-
tur peccatū esse qdē omne mēda-
ciū, sed multū interesse, quo ani-
mo, & quibus de rebus, quisq; mē-
tiatur. Nō enim sic peccat ille qui
confu-

ENCHIRIDION.

consulendi, quomodo ille qui
nocendi voluntate mentitur.
Haud verò tantum nocet, qui via-
torem mentiendo in diuersum ie-
ter mittit, quantum is, qui uiam
uite mēdacio fallente deprauat.
Nemo sane mētiens iudicā-
dus est, qui dicit falsum quod putat
verum: quoniam quantum in ip-
so est, non falsit ipse, sed fallitur.
Non itaq; mendacij, sed aliquan-
do temeritatis arguendus est, qui
falsa incautius credita pro ueris
habet. Potiusq; è contrario quan-
tum in ipso est, mentitur ille, qui
dicit uerum quod putat falsum.
Quantum enim ad animum eius
attinet, quia nō quod sentit hoc
dicit, non uerum dicit: quamuis
uerum inueniatur esse quod di-

DIVI AVGVST.

cit. Nec ullo modo liber est à mendacio, qui ore nesciens verum loquitur, sciens autē voluntate mētitur. Non consideratis itaq; rebus ipsis de quibus aliquid dicitur, sed sola intentione dicentis, melior est qui nesciens falsum dicit, quoniam id verum putat, quam qui mentiendi animum sciens gerit, nesciens verum esse quod dicit. Ille nanque aliud nō habet in animo, aliud in uerbo: huic vero quaecunque per seipsum sit quod ab eo dicitur, aliud tamem clausum pectore, aliud in lingua promptum est: quod malum est proprium mentientis. In ipsarum autem quæ dicuntur cōsideratione rerum tantum interest, qua in re quisq; fallatur siue
men

ENCHIRIDION.

mentiat, ut cum falli quàm mē
tiri minus sit malum, quantum
pertinet ad hominis volunta-
tem: tamen longe tolerabilius sit
in his quæ à religione sunt seiun-
cta, mentiri, quam in his sine
quorum fide uel noticia deus co-
li non potest falli: ut in pluri-
bus à perquirente lucidius inue-
stigabitur. Quod ut illustretur
exemplis, intueamur quæ sit: si
quispiam dū & mentitur, uiuere
nunciat aliquem mortuum: & ali-
us dum fallitur, credat iterum
Christum post quælibet longa tē-
pora moriturum. Nōne illo mo-
do mentiri, quam isto modo
falli incomparabiliter præstat:
multoque minoris mali est in il-
lum errorem aliquem inducere,
quam

DIVI AVGVST.

quam in istum ab aliquo induci.
Fallendi modi uarij. Cap. XIX.

IN quibusdam ergo rebus ma-
gno, in quibusdā paruo, in qui-
busdā nullo malo, in quibusdam
etiam nonnullo bono fallimur.
Nā magno malo fallitur homo,
cum hoc non credit, quod ad vi-
tam ducit eternam, vel hoc credit,
qđ ad mortē ducit æternā. Paruo
autē malo fallit, qđ falsum pro ue-
ro approbādo, incidit in aliquas
molestias temporales, quibus ta-
men adhibita fidei patiētia, con-
uertit eas in usum bonum: veluti
si quisquam bonum hominē pu-
tando qui malus est, aliquid ab
eo patiatur mali: Qui vero ma-
lum hominem ita bonū credit,
ut nihil ab eo patiatur, mali, nul-
lo

ENCHIRIDION.

lo modo fallitur, nec in eum ca-
dit illa prophetica detestatio, Ve-
his qui dicunt quod malum est bo-
nū. De ipsis enim rebus quibus
homines mali sunt, non de ho-
minibus dictum intelligendum
est. Vnde qui adulterium dicit bo-
nū recte arguitur illa uoce pro-
phetica. Qui vero ipsum hominē
dicit bonum, quē putat castum
& nescit adulterum, nō in doctri-
na rerum bonarum & malaram,
sed in occultis humanorum falli-
tur morum: vocās hominem bo-
num, in quo putat esse quod esse
non dubitat bonum, & dicēs ma-
lum adulterum, & bonū castum,
sed hunc bonum dicens nescien-
do castum. Porro si per errorem
euadit quisq; perniciem, sicut su-
perius

DIVI AVGVST.

perius dixi nobis in itinere contri-
gisse, etiam aliquid boni homini
errore cōfertur. Sed cum dico in
quibusdam rebus nullo malo ali-
quē, uel nōnullo etiā bono falli,
nō ipsum errorem dico nullum
malum uel nonnullum bonum,
sed malum quo non uenitur, vel
bonum quo uenitur errando, id
est ex ipso errore quid non inue-
niat, uel quid proueniat. Nam ip-
se per seipsum error aut magnū
in re magna, aut paruum in re
parua, tamen semper est malum.
Quis enim nisi errans malum ne-
get approbare falsa pro uēris, aut
improbare uera pro falsis, aut ha-
bere incerta pro certis, uel certa
pro incertis? Sed aliud est bonū
hominem putare qui malus est,
quod

ENCHIRIDION.

q̄d est erroris, & aliud est ex hoc malo aliud malū nō pati, si nihil noceat homo malus, q̄ est putatus bonus. Itēq̄ quia aliud est ipsam viā putare, quæ non est ipsa, et aliud est ex hoc erroris malo aliqd boni consequi, velut est ab insidijs malorum hominū liberari.

Quis error uituperandus

Cap. XX.

Nescio sane: utrum etiam eiusmodi error sit, cum homo de malo homine bene sentit, qualis sit nesciens, aut pro eis quæ per sensus corporis capimus occurrūt similia, quæ spū tanq̄ corpore aut corpore tanq̄ spiritu sentiuntur: quale putabat esse apostolus Petrus, quando existimabat se uisum uidere, repēte de claustris &
uincu

DIVI AVGVST.

vinculis per angelū liberatus, Aut
in ipsis rebus corporeis leue pu-
tatur esse, quod asperū est: aut dul-
ci, qđ amarum est: aut bene olere
qđ putridū est: aut tonare, cū rhe-
da trāsit: aut illum esse hominem
cum alius sit, quando duo sibi si-
millimi sunt, quod in geminis sæ-
pe contingit, vnde ait ille: Gratus
que parētibus error, & cætera, ta-
lia etiam peccata dicenda sint.
Hæc quæstio nodosissima, quæ
homines acutissimos Academi-
cos torfit, nunc mihi enodanda
suscepta est, vtrum aliquid debe-
at sapiens approbare, ne incidat
in errorem, si pro vèris approba-
uerit falsa, cum omnia (sicut affir-
mant) vel occulta sint vel incerta.
Vndē tria cōfeci volumina in ini-
tio

ENCHIRIDION.

tio conuersionis meæ, ne impedi-
mento nobis essent, quæ tãquam
in ostio contra dicebant. Et vtriq;
fuerat remouenda inueniendæ
desperatio veritatis, quæ illorum
videtur argumentationibus ro-
borari. Apud illos ergo error o-
mnis putatur esse peccatũ, quod
vitari non posse contendunt, nisi
omnis suspendatur assensio. Er-
rare quippe dicũt eum, quisquis
assentitur incertis, nihilq; certum
esse in hominum visu, propter in-
discretam similitudinem falsi, eti-
am si quod videtur forte sit verũ
acutissimis quidem sed impuden-
tissimis conflictationibus dispu-
tant. Apud nos autem iustus ex fi-
de viuit. Ac si tollatur assensio, &
fides tollitur: quia sine assensioe
nihil

DIVI AVGVST.

nihil creditur. Et sunt vera quā-
uis nō videantur, quę nisi credan-
tur ad uitam beatam, quę non ni-
si ęterna est, non potest perueniri.
Cum istis vero utrum loqui de-
beamus ignoro: qui non victu-
ros & ęternū, sed in pręsentia se
vivere nesciunt; immo nescire se
dicunt, quod nescire nō possunt.
Neque enim quisquam finitur ne-
scire se vivere, quandoquidem si
non viuit, non potest aliquid vel
nescire, quoniam non solum sci-
re, verum etiam nescire non ui-
uētis est. Sed uidelicet nō assen-
tiendo quōd viuant, cauere sibi ui-
denur errorem cum etiā erran-
do conuincantur vivere, quoni-
am non potest qui non uiuit er-
rare. Sicut ergo nos uiuere non
solum

ENCHIRIDION.

solum uerum, sed etiam certum est, ita uera & certa sunt multa, quibus non assentiri, absit ut sapientia potius quam dementia nominanda sit.

Error innoxius Cap. XXI.

IN quibusdam autē rebus nihil interest ad capeſcendum dei regnū, utrum creantur an non: uel utrū uera ſiue ſint ſiue putentur, an falſa. In his errare, id eſt, aliud, p alio putare, non arbitrandū eſt eſſe peccatū aut ſi eſt, minimū eſſe atq; leuiſſimum: Poſtremo qualecunq; illud & quantumcunq; ſit, ad illam uiam non pertinet, qua imus ad deum. Quæ uia fides eſt Chriſti, quæ per dilectionem operatur. Neq; em̄ ab hac uiadeuia bat in geminis filiis grat⁹ ille parenti

DIVI AVGVST.

rentibus error, aut ab hac via de
uiabat apostolus Petrus, quādo
se existimans visum videre, a
liud pro alio sic putabat, vt à cor
porum imaginibus, in quibus
se esse arbitrabatur, vera in qui
bus corpora non dinosceret: ni
si cum ab illo angelus per quem
fuerat liberatus, abscessit: Aut ab
hac via deuiabat Iacob patriarcha,
quando viuentem filium à
bestia credebat occisum. In his at
que huiusmodi falsitatibus salua
fide, quæ in deo nobis est, falli
mur, & via non relicta quæ ad il
lum nos ducit, erramus. Qui erro
res, etiam si peccata non sunt, ta
men in malis huius vitæ deputan
di sunt, quæ ita subiecta est vani
tati vt approbentur hic falsa pro
veris

ENCHIRIDION.

ueris, respuantur uera pro falsis,
teneantur incerta pro certis. Quā-
uis enim hæc ab ea fide absint,
per quam ad ueram certamq; atq;
eternam beatitudinem tēdimus,
ab ea tamen miseria non absunt,
in qua adhuc sumus. Nullo mo-
do quippe falleremur in aliquo
uel animi, uel corporis sensu, si iā
uera illa atque perfecta felicitate
frueremur.

Omne mendacium peccatum.

Cap. XXII.

PORRÒ autem omne mēdacium
ideo dicendum est esse pecca-
tum, quia homo non solū quādo
scit ipse quid verum sit, sed etiam
si quādo erat & fallitur sicut ho-
mo, hoc debet loqui quod ani-
mo gerit, siue illud verū sit, siue

C

pus

DIVI AVGVST.

putetur, & non sit. Omnis autem
qui mentitur contra id quod ani-
mo sentit, loquitur voluntate fal-
lendi. Et vtrique verba propterea
sunt instituta, non per quæ se inui-
cem homines fallant, sed per quæ
in alterius quisque notitiã cogi-
tationes suas perferat. Verbis igi-
tur uti ad fallaciam, non ad quod
instituta sunt, peccatum est. Nec
ideo ullum mēdacium putandū
est non esse peccatum, quia possu-
mus aliquando alicui prodesse
mentiendo. Possumus enim & fu-
rando aliquādo alicui prodesse,
si pauper cui palam datur sentit
commodum, & diues cui clam
tollitur non sentit incommodū.
Nec ideo tale furtum quisquam
dixerit non esse peccatum. Possumus
mus,

ENCHIRIDION.

mus, & adulterando prodesse, si aliqua nisi ad hoc ei consentiatur appareat amando moritura, & si uixerit, pœnitendo purganda: nec ideo peccatū tale negabitur adulterium. Si autem merito nobis placet castitas, quid quæso offendit ueritas, ut propter alienā utilitatem illa non uioleter adulterando, & uioletur ista metiendo. Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia non nunquam pro salute quorundam mentimur. Peccatum ergo est, sed ueniale, quod beneuolentia excusat, & ideo fallicia damnat. Plurimum quippe ad bonū profecisse homines, qui non nisi pro salute hominis mentiuntur, non est negandum: sed in eorum

DIVI AVGVST.

tali profectum merito laudatur vel
etiam temporaliter remuneratur
benevolentia, non fallacia: quæ
ut agnoscaturn satis est, nō ut etiā
prædicetur; maxime in hæredi-
bus testamenti noui, quibus dici-
tur, Sit in ore vestro, est est, non
non. Quod enim amplius est, a
malo est. Propter quod malum,
quia subrepere in hac mortalita-
te non desinit, etiam ipsi cohære-
des Christi dicunt, Dimitte no-
bis debita nostra.

Causa bonorum & malorum.

Cap. XXIII.

His itaq; pro huius breuitatis
necessitate tractatis, quoniā
causæ cognoscendæ sunt rerum
bonarū & malarum, quācum uis
satis est, quæ nos perducant ad re-
gnum

ENCHIRIDION.

gnum ubi erit vita sine morte, si-
ne errore ueritas, sine perturba-
tione felicitas: nequaquam dubi-
tare debemus rerum quæ ad nos
pertinent bonarum causam non
esse, nisi bonitatē dei: malarū ve-
ro, ab immutabili bono deficientem
boni mutabilis uoluntatem,
prius angeli, hominis postea.

Malorum origo. Cap. XXIIII.

Hoc primum est creaturæ rati-
onalis malū, id est, prima pri-
uatio boni: deinde etiam iam no-
lentibus subintrauit ignorantia
rerum agendarum, & concupiscē-
tia noxiarum, quibus comites
subinferuntur error, & dolor:
quæ duo mala quando imminen-
tia sentiuntur, ea fugitantis, ani-
mi motus uocatur metus. Porro

B 3 ani

DIVI AVGVST.

animus cum adipiscitur concupi-
ta, quamvis pernicioſa uel ina-
nia, quoniam id errore non ſen-
tit, uel deſectatione morbida uin-
citur, uana etiam læticia uentila-
tur. Ex his morborum non uber-
tatis ſed indigentia, tanquã fon-
tibus, omnis miſeria naturæ ra-
tionalis emanat.

Beatitudinis appetitus.

Cap. XXV.

QUæ tamen natura in malis ſu-
is non potuit amittere bea-
titudinis appetitum. Verum hæc
communia mala ſunt & homi-
num & angelorum pro ſua mali-
cia dei iuſticia damnatorum. Sed
homo habet & pœnam propriã,
quia etiam corporis morte puni-
tus eſt. Mortis quippe ſuppliciũ
dominus

ENCHIRIDION

dominus ei comminatus fuerat
si peccaret, sic eum munerans li-
bero arbitrio, ut tamen regeret
imperio, terreret exitio, atque in
paradisi felicitate tãquam in um-
bra uitæ, unde iusticia custodita
in meliora conscenderet, colloca-
uit.

Peccatum Adam. Cap. XXVI.

HInc post peccatum exul effe-
ctus, stirpem quoq; suam, quã
peccando in se tanquam in radis-
ce uiciauerat, pœna mortis & dā-
nationis obstrinxit; ut quicquid
prolis ex illo & simul dānata per
quam peccauerat coniuge, per
carnalē cōcupiscētiã, in qua ino-
bediētiæ pœnæ similis retributa
est, nasceretur, traheret originale
peccatū quo traheretur p errores

DIVI AVGVST.

doloresq; diuersos ad illud extre-
mum cum defectoribus angelis
viciatoribus & possessoribus &
confortibus suis sine fine suppli-
cium. Sic per unum hominē pec-
catum intrauit in mundum, &
per peccatum mors, & ita in om-
nes homines pertransiit, in quo
omnes peccauerunt. Mundum
quippe appellauit eo loco Apo-
stolus vniuersum genus huma-
num.

Pœna primi peccati.

Cap. XXVII.

ITa ergo res se habebant. Iace-
bat in malis, vel etiam uolue-
batur, & de malis in mala præci-
pitabatur totius humani generis
massa damnata, & adiūcta parti-
corū qui peccauerant angelorū,
luebat

ENCHIRIDION.

luebat impiæ desertionis dignis-
simas pœnas. Adiram quippe dei
pertinet iustam quicquid cæca &
indomita concupiscentia faciunt
libenter mali, & quicquid mani-
festis apertisque pœnis patiuntur
inuiti, non sane creatoris desiste-
re bonitate, & malis angelis sub-
ministrare uitam uiuacemque po-
tentiã, quę subministratio si aufe-
ratur, interibunt: & hominum
quãuis de propagine viciata dā-
nataque nascentium formare semi-
na & animare & ordinare mem-
bra per temporũ ætates per colo-
rum spacia uegetare sensus, ali-
mēta donare. Melius enim iudi-
cauit de malis benefacere, quã
mala nulla asse permittere. Et si-
quidem in melius hominum re-

DIVI AVGVST.

formationem nullam prorsus esse uoluisset, sicut impiorum nulla est angelorum: nonne merito fieret, ut natura quę deum deseruit, quę pręceptum sui creatoris quod custodire facillime posset, sua male utens potestate calcauit, atque transgressa est, quę sui in se creatoris imaginem ab eius lumine contumaciter auersa uiolauit: quę salubrem seruitutem ab eius legibus male libero abruptit arbitrio, vniuersa in æternum deferretur ab eo, & pro suo merito poenam penderet sempiternā? Plane ita faceret, si tamen iustus non etiam misericors esset: suamque indebitam misericordiam multo euidentius in indignorum potius liberatione monstraret.

Casus

ENCHIRIDION.

Casus descitorum angelorum.

Cap. XXVIII.

ANgelis igitur aliquibus im-
pia superbia deferentibus de-
um, & in huius aeris imam caligi-
nem de superna cælesti habitatio-
ne deiectis, residuus numerus an-
gelorum in æterna cum deo bea-
titudine & sanctitate permansit.
Neque enim ex uno angelo elap-
so atque dānato cæteri propa-
gati sunt, ut eos sicut homines ori-
ginale malum obnoxia successio-
nis uinculis obligaret, atque vni-
uersos traheret ad debitas pœ-
nas; sed eo qui diabolus factus
est, cum socijs impietatis elato, &
ipsa cum eis elatione prostrato,
cæteri pia obedientia dño cohæ-
serunt, accipiētes etiam quod illi

DIVI AVGVST.

non habuerunt, certam scientiā,
qua essent de sua sempiterna &
nunquā casura stabilitate securi.

Homines pii succedunt in locum

Angelorum cecidorum.

Cap. XXIX

Placuit itaq; uniuersitatis crea-
tori atq; moderatori Deo, ut
quoniam non tota multitudo an-
gelorum. Deum deserendo perie-
rat, ea quæ perierat in perpetua
perditione remaneret, quæ autē
cum deo deserēte perstiterat de
sua certissime cognita semper fu-
tura felicitate secura gauderet.

Alia uero creatura ratiōalis, quæ
in hominibus erat, quoniā pecca-
tis atque supplicijs & originali-
bus & p̄prijs tota perierat, ex ei⁹
parte reparata, q̄ angelicę sociera-
ti

ENCHIRIDION.

ti ruina illadiabolica minuerat,
subpleretur. Hoc cū Promissum
est resurgētibus sanctis, quod e-
runt æquales angelis dei. Itaq; su-
perna illa hierusalem mater no-
stra ciuitas dei, nulla ciuium suo-
rum numerositate fraudabitur,
sed vberiore etiam copia fortasse
regnabit. Neq; enim numerum,
aut sanctorum hominum, aut im-
mūdorum dæmonum nouimus,
in quorum locum succedentes fi-
lij sanctæ matris ecclesiæ, quæ ste-
rilis apparebat in terris, in ea pa-
ce de qua illi ceciderunt sine vllō
tēporis termino permanebunt.
Sed illorum ciuium numerus, si-
ue qui est si qui futurus est, incon-
templatione est eius artificis, qui
vocat ea quæ non sunt taq̃ ea quæ

DIVI AVGVST.

sunt, atque in mēsurā & numero
& pondere cuncta disponit.

Merita gratia liberum arbitrium

Cap. XXX

Verum hæc pars generis huma-
ni cui liberationē de^o regnū
que promisit eternū, nūquid me-
ritis operum suorū reparari po-
test? Absit. Quid em̄ boni opera-
ri potest perdit^o, nisi quātū fuerit
a perditione liberatus. Nunqd libe-
ro volūtatis arbitrio? et hoc absit.
Nā libero arbitrio male utens hō
& se pdidit et ipsum. Sicut em̄ qui
se occidit, utiq; uiuēdo se occidit
sed se occidēdo nō uiuit, nec se in-
psum potest resuscitare cū occide-
rit: ita cū libero peccaret arbitrio
victore peccato amissū est & libe-
rū arbitrium. A quo em̄ quis deui-
ctus

ENCHIRIDION:

ctus est, huic & seruus addictus
est. Petri certe Apostoli est ista
sententia. Quæ cum vera sit, qua
lis quæso potest serui addicti es
se libertas, nisi quando cum pecca
re delectat? Liberaliter enim ser
uit, qui sui domini voluntatem li
benter facit. Ac per hoc ad pec
candum liber est, qui peccati ser
uus est. Vnde ad iuste faciendum
liber non erit, nisi à peccato li
beratus, esse iusticiæ coeperit ser
uus. Ipsa est vera libertas propter
recti facti licentia, simul & pia ser
uitus, ppter præcepti obedientiã,
Sed ista libertas ad benefaciendũ,
vnde erit homini addicto et vēdi
to? nisi redimat ille cui⁹ illa uox
est, Si uos filius liberauerit, tunc
uere

DIVI AVGVST.

vere liberi eritis? Quod antequā
fieri in homine incipiat, quomo-
do quisquam de libero arbitrio
in bono gloriabitur operi, qui
nondum Liber est ad operādum
bene, nisi se vana superbia infla-
tus extollat equam cohibet apo-
stolus dicens: Gratia salui facti e-
stis per fidem.

Fides. Cap. XXXI.

ET ne ipsam sibi hominis saltē
fidem sic arrogarent. vt nō in-
telligerent diuinitus esse donatā
sicut idem apostolus alio loco di-
cit, se ut fidelis esset, misericordiā
consecutum; hic quoque adiun-
xit, atq; ait, Et hoc non ex nobis.
sed dei donum est, non ex operi-
bus, ne forte quis extollatur. Et
ne putarentur fidelibus bona o-
pera,

ENCHIRIDION.

pera de futura, rursus adiecit: Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ preparauit deus, ut in illis ambulemus. Tunc ergo effici mur veri liberi, cum deus nos fingit, id est, format & creat, non ut homines, quod iam fecit, sed ut boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, ut simus in Christo Iesu noua creatura, secundum quod dictum est: Cor mundum crea in me deus. Neque enim cor eius quantum pertinet ad naturam cordis humani, non iam creauerat deus, sed renouationem animæ demorantis in corde, propheta postulat.

Bona uoluntas a Deo. Cap. 3

XXXII.

Ite

DIVI AVGVST.

Iterum ne quisquam & si non
de operibus, de ipso gloriatur
libero arbitrio voluntatis. tanquam
ab ipso incipiat meritum, cui tan-
quam debitum reddatur premi-
um bene operandi; ipsa libertas
audiat eundem gratiae preconem
dicentem: Deus est enim qui ope-
ratur in nobis, et uelle & operari
pro bona voluntate. Et alio loco:
Igitur non uolentis neque curren-
tis, sed miserentis est dei. Cum
proculdubio si homo eius ætas
tis est, ut ratione iam utatur, non
possit credere, sperare, diligere,
nisi velit: nec peruenire ad palmam
supernæ uocationis dei, nisi uolu-
tate cucurrerit: quomodo ergo
non uolentis neque currentis, sed
miserentis est dei, nisi qua & ipsa
uolun

ENCHIRIDION:

voluntas sicut scriptum est, à deo
præparatur? Alioquin si propte-
rea dictū est. nō volentis neq; cur-
rētis, sed miserētis est dei: quia ex
utroq; fit i. ex voluntate hominis
& misericordia dei: ut sic dictum
accipiamus, nō volentis neq; cur-
rentis, sed miserētis est dei: tanq;
diceretur, nō sufficit sola uolūtas
hominis, si non sit etiā misERICOR-
dia dei, Non ergo sufficit sola mi-
sericordia dei, si non sit etiam uo-
lūtas hominis: ac per hoc, si recte
dictum est: non volentis homi-
nis, sed miserentis est dei, quia id
voluntas hominis, sola non im-
plet, cur nō & è cōtrario recte di-
citur, non miserentis est dei, sed
uolentis est hominis, quia id mi-
sericordia dei sola non implet?

Porro

DIVI AVGVST.

Porro si nullus Christianus dicere audebit; nō misere[n]tis est dei, sed volentis est hominis, ne apostolo apertissime contradicat, restat, vt propterea recte dictum intelligatur; non volentis neq[ue] currētis, sed misere[n]tis est dei, vt totum deo detur qui hominis volūtatem bonam & pręparat adiuvandam, & adiuvat pręparatam. Pręcedit enim bona volūtās hominis multa dei dona, sed non omnia. Quę autem non pręcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nā vtrumq[ue] legitur in sanctis eloquijs: Et misericordia ei[us] pręueniet me, et misericordia eius subsequetur me. Nolentem pręuenit ut velut, volentem subsequitur ne frustra velit, Cur enim admonemur orare pro

ENCHIRIDION.

pro inimicis nostris utique nolentibus pie viuere, nisi ut deus in illis operetur ut velint. Ite cur admonemur petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat quod volumus à quo factum est, ut velimus. Oramus ergo pro inimicis nostris ut misericordia dei præueniat eos, sicut præuenit & nos: oramus autem pro nobis ut misericordia eius subsequatur nos.

Omnes nascimur obnoxij ira dei

Cap. XXXIII.

Tenebatur itaque iusta damnatione genus humanum, & omnes erant irę filij, de qua ira scriptum est: Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua, defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. De qua ira dicitur etiam

DIVI AVGVST.

etiam Iob: Homo enim natus ex muliere brevis uitæ & plenus iræ. De qua irâ dicit etiam dominus Iesus: Qui credit in filiū, habet uitā æternā: qui aut̃ non credit, non habet vitā æternā, sed ira dei manet super eum; non ait, veniet, sed manet super eum. Cum hac quippe omnis homo nascitur: Propter quod dicit apostolus. Fuimus enim & nos natura filij iræ, sicut & cæteri. In hac ita cum essent hominēs per originale peccatum, & tanto grauius & perniciosius, quanto maiora vel plura insuper addiderunt: necessarius erat mediator, hoc est, reconciliator, qui hanc irā sacrificij singularis (cuius erāt vmbra omnia sacrificia legis et prophetarum) oblatio

ENCHIRIDION.

latione placaret, Vnde dicit apostolus, Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo, per mortē filij eius, multo magis reconciliati nūc in sanguine eius, salui erimus ab ira per ipsum. Cum autē deus irasci dicitur, nō eius significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis, sed ex humanis motibus trās lato uocabulo. vindicta eius, quæ non nisi iusta est, iræ nomen accepit. Quod ergo per mediatorem reconciliamur deo & accipimus, spiritum sanctum, ut ex inimicis efficiamur filij: quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei, hæc est gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum:

Chri-

DIVI AVGVST.

Christus Mediator. Cap.

XXXIII.

DE quo mediatore longū est,
vt quanta dignum est, tanta di-
cantur, quamuis ab homine dici
digne non possint. Quis enim
hoc solum congruentibus expli-
cet verbis, quod verbum caro fa-
ctū est, et habitauit in nobis, vt
crederimus in dei patris omni-
potentis unicum filium natum
de spiritu sancto ex Maria virgi-
ne? Ita quippe uerbū caro factū
est à diuinitate carne suscepta. nō
in carnē diuinitate mutata. Car-
nem porro hic hominem debemus
accipere, à patre totum signi-
ficante locutiōe, sicut dictum est.
Quoniam ex operibus legis non
iustificabitur omnis caro, id est,
omnis

ENCHIRIDION.

Omnis homo. Nam nihil naturæ humanæ illa susceptione fas est dicere defuisse : sed naturæ ab omni peccati nexu omnimodo liberæ, non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delicti, cuius reatus per regenerationem diluitur : sed qualem de uirgine nasci oportebat, quem fides matris, non libido conceperat. Quod si uel per nascentem corrumpetur eius integritas, non iam ille de uirgine nasceretur, eumque falso, quod absit, de uirgine Maria natum, tora confiteretur ecclesia, quæ imitans eius matrem quotidie parit membra eius, & uirgo est. Lege si placet de uirginitate sanctæ Maria meas literas missas ad

D

illu.

DIVI AVGVST.

illustrem uirum, quem cū honore
ac dilectiōe nomino Volusianū.

Christus & deus & homo.

Cap. XXXV.

PRoinde Christus Iesus dei fili
us est, & DEVS & homo est.
Deus ante omnia secula, homo in
nostro seculo Deus, quia dei uer
bum, deus enim erat uerbum; ho
mo autem, quia in unitate perso
næ accessit uerbo anima rationa
lis & caro. Quocirca in quantum
deus est, ipse & pater unum sunt,
in quantum autem homo, pater
maior est illo. Cum enim esset uni
cus Dei filius non gratia, sed na
tura, ut esset etiam plenus gratia,
factus est & hominis filius; idēq;
ipse utrumque ex utroque unus
Christus, quia cum informa dei
esset

ENCHIRIDION.

esset nō, rapinam arbitratus est, quod natura erat, id est, esse equalis deo. Exinaniuit autem se formam serui accipiens, non amittens uel minuens formam dei. Ac per hoc & minor est factus, & mansit æqualis, utrunq; unus, sicut dictum est. Sed est aliud propter uerbum, aliud propter hominem. Propter enim uerbum equalis patri, propter hominē minor. Unus dei filius, idemque hominis filius: unus hoī filius, idemq; dei filius, nō duo filij Dei, deus & homo, sed unus dei filius, deus sine initio, homo à certo initio, dominus noster Iesus Christus.

Gratiæ iudicium Christi humanitas.

Cap. XXXVI.

D 2

Hic

DIVI AVGVST.

Hic omnino granditer & euidenter dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Christo meruit, ut in unitatē personæ vnici filij dei singulariter esset assumpta; Quæ bona voluntas, cuius boni propositi studium, quæ bona opera præcessere, quibus mereretur iste homo, ut una fieret persona cū deo? Nunquid antea fuit homo & hoc ei singulare beneficium, præstitū est, ut singulariter promereretur deum. Nempe ex quo homo esse coepit, nō aliud coepit esse quam dei filius, & hoc vnicus, & propter deum uerbum, quod illo suscepto, caro factum est: utiq; deus, ut quemadmodū est una persona quilibet homo, anima. s. rationalis

ENCHIRIDION.

tionalis & caro , ita fit Christus
vna persona verbum & homo.
Vnde naturæ humanæ tanta glo
ria nullis præcedentibus meritis
sine dubitatiõe gratuita, nisi quia
magna hic & sola dei gratia fide
liter & sobriè cōsiderantibus cui
denter ostenditur, vt intelligant
homines per eandem gratiam se
iustificari à peccatis, per quam fa
ctum est, ut homo Christus nullū
habere posset peccatum: Sic &
eius matrem angelus salutauit,
quando ei futurum annunciauit
hunc partum: Ave, inquit, gratia
plena. Et paulò pōst: Inuenisti,
ait, gratiam apud deum. Et hæc
quidem gratia plena, & inuenisse
gratiam apud Deum dicitur, ut
domini sui, imo domini omniū,

DIVI AVGVST.

mater esset. De ipso autem Christo Ioannes cum dixisset : Et uerbum caro factum est , & habitauit in nobis , & uidimus , inquit , gloriam eius , gloriam quasi unigeniti à patre , plenum gratiæ & ueritatis. Quod ait : uerbum caro factum est , hoc est , plenum gratiæ : quod ait , gloriam unigeniti à patre , hoc est , plenum ueritatis. Veritas quippe ipsa unigenitus dei filius , non gratia sed natura. Gratia suscepit hominem tanta unitate personæ , ut idem ipsa etiā esset hominis filius.

Natiuitas Christi.

Cap. XXXVII.

Idem namq; Iesus Christus filius dei unigenitus , id est , unus dominus noster , natus est de spirita

ENCHIRIDION.

spiritu sancto & Maria uirgine.
Et utiq; spiritus sanctus dei donum est, quod quidem & ipsum est æquale donanti. Et ideo deus est etiam spiritus sanctus patre filioq; non minor. Ex hoc ergo quod de spiritu sancto est secundum hominem natiuitas Christi, quid aliud quam ipsa gratia demonstratur. Cum enim uirgo quesuisset ab Angelo: quomodo id fieret quod ei nunciabat, quãdo quidem illa uirum non cognosceret, respõdit angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctũ, uocabitur fili⁹ dei. Et Ioseph cũ uellet eã dimittere, suspicatus adulteram, quã sciebat non de se

DIVI AVGVST.

gravidam, tale responsum ab angelo accepit: Noli timere ecce pare Mariam cōiugem tuam: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est, id est, quod tu esse de alio viro suspicaris, de spiritu sancto est.

Christus quomodo conceptus de spiritu sancto.

Cap. XXXVIII.

NVnquid tamen ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse spiritum sanctum, ut deus pater verbum genuerit, spiritus sanctus hominem, ex qua utraq; substantia Christus vnus esset, & dei patris filius secundum verbum, & spiritus sancti filius secundum hominem, quod quasi eum spiritus sanctus tanquā pater eius
de

ENCHIRIDION.

de matre virgine genuisset? Quis hoc dicere audebit? Nec opus est ostendere disputando, quāta alia sequantur absurda, cū hoc ipsum iam ita sit absurdum, ut nullæ fideles aures idualeant sustinere. Proinde sicut confitemur, dominus noster Iesus Christus qui de deo deus, homo autem natus est de spiritu sancto & Maria virgine, utraq; substantia diuina, scilicet, atq; humana filius est vnicus dei patris omnipotentis, de quo procedit spiritus sanctus. Quomodo ergo dicimus Christū natū de spiritu sancto, si nō eum genuit spiritus sanctus? An quia fecit eum? quoniā dñs noster Iesus Christus in quantum deus est, oīa per ipsum facta sunt: in quantum

DIVI AVGVST.

autē homo est, & ipse factus est,
sicut apostolus dicit: Factus est ex
femine David secundum carnem.
Sed cum illam creaturam quā uir
go concepit & peperit, quamuis
ad solam personam filij pertinen
tē tota trinitas fecerit, neq; enim
separabilia sunt opera trinitatis,
cur in ea facienda solus spiritus
sanctus nominatus est? An & quā
do unus triū in aliquo opere no
minatur, uniuersa operari trini
tas intelligitur? Ita uero est & ex
emplis doceri potest. Sed non est
in hoc diutius immorandū. Illud
enim mouet quomodo dictū sit.
Natus de spiritu sancto, cū filius
nullo modo sit spiritus sancti.
Neq; enim quia mundum istum
fecit deus, dici cum fas est dei fi
lium

ENCHIRIDION.

lium, aut eum natum de deo, sed factum, uel creatum, uel conditū, uel institutum ab illo, uel si quid huiusmodi recte possumus dicere. Hunc ergo cum confiteamur natum de spiritu sancto, & Maria uirgine, quomodo non sit filius spiritus sancti, & sit filius uirginis Marie, cum & de illo & de illa sit natus, explicare difficile est. Proculdubio quippe non sic de illo, ut de patre: sic autem de illa, ut de matre natus est.

Vox nasci, uarie accipitur.

Cap. XXXIX.

NON igitur concedendum est, quicquid de aliqua re nascitur, continuo eiusdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam

D 6

alia,

DIVI AVGVST.

alia, aliter de homine nasci filiū,
aliter capillum, pediculū uel lum-
bricum, quorum nihil est filius.
Vt ergo hæc omittam, quoniam
tantæ rei deformiter comparan-
tur, certe qui nascuntur ex aqua
& spiritu sancto, non aquæ filios
eos ritè dixeris quispiam, sed pla-
ne dicuntur filij dei patris & ma-
tris ecclesiæ. Sic ergo de spiritu
sancto natus est filius dei patris,
non spiritus sancti. Nam & illud
quod de capillo & de cæteris di-
ximus, ad hoc tantum ualet, vt
admoneamur, non omne quod
de aliquo nascitur, etiā filiū eius
de quo nascitur posse dici. Sicut
non omnes qui dicuntur alicuius
filij, consequens est, vt de illo etiā
nati esse dicātur, sicut sunt qui ad
optantur.

ENCHIRIDION.

optantur. Dicuntur etiam filij gehennæ, non ex illa nati sed in illam præparari, sicut filij regni, qui præparantur in regnum.

Christum natum esse de spiritu sancto. quid significat Cap. XL.

CUm itaq; de aliquo nascatur aliquid, etiam non eo modo ut sit filius, nec rursus omnis qui dicitur filius, de illo sit natus, cuius dicitur filius, profecto modus iste, quo natus est Christus de spiritu sancto, non sicut filius & de Maria virgine sicut filius, insinuat nobis gratiam dei, qua hō nullis præcedentibus meritis in ipso exordio naturæ suæ, quo esse cœpit, verbo dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idē ipse esset filius dei, qui filius

D 7 ho

DIVI AVGVST.

hominis, & filius hominis qui filius dei; ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodāmodo ipsa gratia illi homini naturalis, quæ nullū peccatū posset admittere. Quæ gratia propterea per spiritū sanctum fuerat significāda, quia ipse proprie sic est deus, ut dicatur etiam dei donum. Vnde sufficienter loqui per longum esset. Si tamē id fieri potest, valde prolixæ disputationis est.

Christus peccatū factus, Cap. XLI,

Nulla igitur voluptate carnis
lis concupiscentiæ seminatus
siue conceptus est, & ideo nullum
peccatum originaliter trahens,
dei quoque gratia verbo patris uni
genito non gratia filio, sed natu
ra in unitate personæ modo mi
rabis

ENCHIRIDION.

rabili & ineffabili adiūctus atq;
concretus, & ideo nullū p̄ctm̄ &
ipse cōmittēs, tamē propter simi
litudinē carnis peccati in qua ve
nerat, dictus est & ipse peccatū sa
crificādus ad diluēda peccata. In
veteri quippe lege peccata, voca
bātur sacrificia, p̄ peccatis. Quod
vere iste fact⁹ est, cui⁹ erāt vmbrae
illa: Hinc Apostolus cū dixisset:
Obsecramus pro Christo recōcili
ari deo, cōtinuo subiūxit atq; ait:
Eū qui nō nouerat p̄ctm̄, pro no
bis peccatū fecit, ut nos simus iu
sticia dei in ipso. Nō ait, ut in qui
busdam mendosis codicibus legi
tur: Is qui nō nouerat peccatum
pro nobis peccatū fecit, tanquā
pro nobis Christus ipse peccaue
rit, sed ait: Eum qui non nouerat
pecca=

DIVI AVGVST.

peccatum id est Christū, pro nobis peccatum fecit deus, cui reconciliandi sumus: hoc est sacrificiū pro peccatis: per quod reconciliari valeremus. Ipse ergo peccatum ut nos iusticia: nec nostra sed dei simus: nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum non suum, sed nostrum; nec in se, sed in nobis constitutum, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est, demonstravit: ut quoniam peccatum ei nō inerat, ita quodammodo peccato moreretur, dum moritur carne, in qua erat similitudo peccati & cum secundum vetustatem peccati nunquam ipse vixisset, nostram ex morte ueteri, qua in peccato mortui fueramus, reuiscientem vitam noua sua resurrectione

ENCHIRIDION.

rectione signaret.

Baptisma Cap. XLII.

Ipsū est quod in nobis celebratur magnum baptismatis sacramentum, ut quicunque ad istā pertinent gratiam, moriantur peccato, sicut ipse peccato mortuus dicitur, quia mortuus est carni, hoc est peccati similitudini: & uiuant de lauacro renascendo, sicut ipse de sepulchro resurgendo, quamlibet corporis ætatem gerant.

Baptismus infantum & serui.

Cap. XLIII.

A Paruulo enim recens natus usque ad decrepitum senem, sicut nullus prohibendus est à baptismo, ita nullus est, qui non peccato moriatur in baptismo. Sed paruuli

DIVI AVGVST.

li tantum originali, maiores autem etiam his omnibus moriuntur peccatis, quęcunq; male uiuendo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt.

Figura heterosis, quā numerus accipitur pro numero. Cap. XLIII.

Sed ideo etiam ipsi peccato mori plerunq; dicuntur, cum proculdubio non vni, sed multis peccatis omnibusq; moriantur, quęcunq; iam propria commiserunt, vel cogitatione, uel locutione, uel opere: quia etiam per singularem numerū pluralis numerus significari solet. Sicut ait ille. Vterumque armato milite cōplent: quamuis hoc multis militibus fecerint. Et in nostris literis legitur. Ora ergo ad dominum, ut auferat a nobis

ENCHIRIDION.

nobis serpentem. Non ait serpentes, quos patiebatur populus ut hoc diceret, & innumerabilia talia. Cum vero & illud originale vnum plurali numero significatur, quando dicimus in peccatorum remissionem baptizari paruulos, nec dicimus in remissionem peccati, illa est contraria locutio, qua per pluralem locutionem significatur numerus singularis. Sicut de Herode mortuo in euangelio dictum est: Mortui sunt enim qui querebant animam pueri. Non dictum est, mortuus est. Et in Exodo: Fecerunt, inquit, sibi deos aureos, cum vnum vitulum fecerint tantum, de quo dixerunt: Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti.

Et

DIVI AVGVST.

Et hic ponentes pluralem pro singulari.

Vno peccato comprehendi plura.

Cap. XLV.

Quamuis & in illo peccato vno, quod per vnum hominē intrauit in mūdum, & in omnes homines pertransiit, propter qđ etiam paruuli baptizantur, possint intelligi plura peccata, si vnū ipsum in sua quasi membra diuidatur singula. Nam & superbia est illi, quid homo in sua potius esse quā in dei potestate dilexit. Et sacrilegium, quia deo non credidit, Et homicidiū, quia semetipsum pręcipitauit in mortē. Et fornicatio spiritalia quia integritas mētis humanę serpentina suggestionē corrupta est. Et furtū, quia cibis

ENCHIRIDION.

cibus prohibitus vsurpatus est.
Et auaritia. quia plusquam illi suf-
ficere debuit appetiuit; & si quid
aliud in hoc vno admissio diligē-
ti consideratiōe inueniri potest.

Peccatis parentu obligari filios.

Cap. XLVI.

PARENTUM quoque peccatis par-
uulos obligari, non solum pri-
morum hominū, sed etiam suorum
de quibus ipsi nati sunt, non im-
probabiliter dicitur. Illa quippe
diuina sententia: Reddam pecca-
ta patrum in filios: tenet eos utique
antequam per regenerationem
ad testamentum nouum incipiāt
pertinere. Quod testamentum
prophetabatur cum diceretur per
Ezechielem: Non accepturos fi-
lios peccata patrum suorum, nec
vlter-

DIVI AVGVST.

ulterius futurā in Israel parabola
istā, Patres manducauerunt
vnā acerbam, & dentes filiorum
obstupuerunt. Ideo enim quisque
renascitur, ut soluatur in eo quicquid
peccati est, cū quo nascitur.
Nam peccata quæ male agendo
postea committuntur, possunt &
penitendo sanari, sicut etiā post
baptismum fieri videmus. Ac per
hoc nō ob aliud est instituta rege-
neratio, nisi quia viciosa est gene-
ratio usque adeo ut etiam de legi-
timo matrimonio procreatus di-
cat. In iniquitatibus concep-
tus sum, & in peccatis mater mea me
in utero aluit. Neque hic dixit, In
iniquitate uel peccato, cū & hoc
recte dici posset, sed iniquitates
& peccata dicere maluit. Quia &
in

ENCHIRIDION.

In illo vno, quod in omnes homi-
nes pertransiit, atque tā magnum
est ut in eo mutaretur & conuer-
teretur in necessitatem mortis hu-
mana natura, sicut suprà disserui,
reperiuntur plura peccata, & alia
parentum, que & si non ita pos-
sunt mutare naturam, reatu ta-
men obligant filios, nisi gratuita
gratia et misericordiadivina sub-
ueniat.

*Quousque maiorum peccata propa-
gentur, non temere definiendum.*

Cap. XLVII.

Sed de peccatis aliorum paren-
tū, quibus ab ipso Adā usq; ad
patrem suum, pro generatoribus
suis quisq; succedit, nō immerito
disceptari potest, utrū oīm malis
acti-

DIVI AVGVST.

actibus & multiplicatis delictis
originalibus, qui nascitur impli-
cetur, ut tanto peius quanto po-
sterius quisque nascatur. An pro-
pterea deus in tertiam & quartā
generationem de peccatis paren-
tum eorum posteris cōminetur,
quia iram suam quantum ad pro-
generatorum suorum culpas nō
extendit vltius moderatione
miserationis suæ, ne illi quibus
regenerationis gratia non cōfer-
tur nimia sarcina in ipsa sua æter-
na damnatione præmerentur, si
cogerentur ab initio generis hu-
mani omnium præcedentium pa-
rentum suorum originaliter pec-
cata contrahere, et pœnas pro eis
debitas pēdere. An aliud aliquid
de re tanta in scripturis sanctis
diti-

ENCHIRIDION.

diligentius perscrutatis atque tractatis, ualeat vel non ualeat reperriri, temere nō audeo affirmare.

Abolitio originalis peccati.

Cap. XLVIII.

Illud tamen vnum peccatum quod tam magnum in loco & habitu tantæ fœlicitatis admissum est, ut in vno homine originaliter atque (vt ita dixerim) radicaliter totum genus humanū damnaretur, non soluitur ac diluitur, nisi per vnum meditatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, qui solus potuit ita nasci, ut ei non opus esset renasci.

Christus baptizatus a Ioanne.

Cap. XLIX.

E

Non

DIVI AVGVST.

NON enim renascebantur quibus
baptismate Ioannis baptisaban-
bantur, à quo & ipse baptisatus
est, sed quodam præcursorio illi-
us ministerio qui dicebat: Parate
uiam domino huic uni in quo so-
lo renasci poterant parabantur.
Huius enim baptismus est non in
aqua tantum, sicut fuit Ioannis:
uerum etiam in spiritu sancto, ut
de illo spiritu sancto regeneretur
quisquis in Christum credit, de
quo Christus regeneratus rege-
neratione non eguit. Vnde uox
illa patris quæ super baptisatum
facta est, Ego hodie genui te: nõ
unum illum temporis diem, quo
baptisatus est, sed immutabilis
æternitatis ostendit, ut illū homi-
nem ad unigēiti personā pertine-
re

ENCHIRIDION.

re monstraret. Vbi enim dies nee
hesterni fine inchoat, nec initio
crastini terminatur, semper ho-
diernus est. In aqua ergo uoluit
baptisari a Ioanne, non ut eius
iniquitas ulla dilueretur, sed ut
magna commendaretur humili-
tas. Ita quippe nihil in eo baptis-
mus quod ablueret, sicut mors ni-
hil quod puniret, inuenit; ut dia-
bolus ueritate iustitiae, non uio-
lencia potestatis oppressus & ui-
ctus qm ipsum sine ullo peccati
merito iniquissime occiderat, per
ipsum iustissime amitteret quos
peccati merito detinebat. Vtrūq;
igitur ab illo .i. & baptisma &
mors certae dispensationis causa, nō
miserāda necessitate, sed miserāte
potius uolūtate susceptum est, ut

E 2 unus

DIVI AVGVST.

vt vnus peccatum tolleret mūdi,
sicut vnus peccatum misit in mun-
dum, hoc est in uniuersum genus
humauum.

Gratia aboliri omnia peccata.

Cap. L.

Nisi quod ille vnus vnum pec-
catum misit in mundum, iste
uero vnus nō solum vnum illud,
sed cuncta simul abstulit, quę ada-
dita inuenit. Vnde dicit Aposto-
lus: Non sicut per vnum peccan-
tem, ita est & domum. Nam iu-
diciū quidem ex uno in con-
demnationem, gratia autem ex
multis delictis in iustificationē.
Quia utiq; illud vnum, quod ori-
ginaliter trahitur, etiam si solum
sit, obnoxios damnationi facit:
gratia uero ex multis delictis iu-
stificat

ENCHIRIDION.

tificat hominem, qui præter illud
vnum quod communiter cū om-
nibus originaliter traxit, sua quo-
que propria multa commisit.

Renati in Christo liberamur.

Cap. LI.

Veruntamen quod paulo post
dicit, sicut per vnius delictum
in omnes homines ad condem-
nationem, ita & per unius iusti-
ciam in omnes homines ad iusti-
ficationem uitæ: satis indicat, ex
Adam neminem natum, nisi dam-
natione detineri: & neminem ni-
si in Christo renatum à damna-
tione liberari.

Baptismi mysterium.

Cap. LII.

DE qua per vnum hominem
pœna, & per vnum hominem

E 3

gratia,

DIVI AVGVST.

gratia, cum locutus fuisset, quantum illi epistolæ suæ loco sufficere iudicavit: deinde sacri baptismatis in cruce Christi grande mysterium commēdavit: eo modo, ut intelligamus nihil aliud esse in Christo baptismum, nisi mortis Christi similitudinē: nihil autē aliud mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinem: ut quemadmodum in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum: & quē admodū in illo vera resurrectio, ita in nobis vera iustificatio. Ait enim. Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Dixerat enim superius: Vbi enim abundavit peccatū, ibi superabundavit gratia. Et ideo
quæsti

ENCHIRIDION.

quaestionem sibi ipsi proposuit, Vtrum propter abundantiam gratiae consequendam in peccato sit permanendum. Sed respondit, Absit. Atque subiecit: Si mortui sumus peccato, quomodo uiuemus in illo? Deinde ut ostenderet nos mortuos esse peccato. An ignoratis, inquit, quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus? Si ergo hinc ostendimur mortui esse peccato, quia in morte Christi baptisati sumus, profecto & paruuli qui baptisantur in Christo, peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptisantur. Nullo enim excepto deum est, Quicumque enim baptisati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus.

DIVI AVGVST.

Et ideo dictū est, ut probaretur
mortuos nos esse peccato. Cui autē
peccato paruuli renascendo mor-
riūtur, nisi quod nascēdo traxe-
rūt? Ac per hoc etiā ad ipsos per-
tinet quod sequitur, dicēs: Conse-
pulti enim sumus illi per baptis-
mum in mortem, ut quemadmo-
dum surrexit Christus à mortuis
per gloriā patris, ita & nos in no-
uitate uitæ ambulemus. Si enim
cōplantati facti sumus similitu-
dini mortis eius, simul & resurre-
ctionis erimus: hoc scientes, quia
uerus homo noster simul crucifi-
xus est, ut euacuetur corpus pec-
cati, ut ultra non seruiamus pec-
cato. Qui enim mortuus est, iusti-
ficatus est à peccato. Si autē mor-
tui sumus cū Christo, credimus
quia

ENCHIRIDION.

quia simul etiam uiuemus cum illo, scientes quia Christus resurgens à mortuis iam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est, peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit deo. Ita & uos existimate uos mortuos quidem esse peccato, uiuere autem Deo in Christo Iesu. Hinc enim probare cœperat, non esse nobis permanendum in peccato, ut gratia abundaret, & dixerat. Si mortui sumus peccato, quomodo uiuemus in eo? Atque ut ostenderet mortuos nos esse peccato, subiecit, An ignoratis quoniam quicumque baptisati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus? Sic itaq; totum

DIVI AVGVST.

locum istum conclusit, ut cœpit. Mortem quippe Christi sic insinuauit, ut etiam ipsum mortuum diceret esse peccato Cui peccato, nisi carnis, in qua erat, non peccatū, sed similitudo peccati, & ideo nomine appellat peccati. Baptis- tis inq̃ in morte Christi, in qua non solum maiores, uerum etiam paruuli baptisantur, ait, Sic & uos, id est, quemadmodum Christus, sic & uos existimate uos mortuos esse peccato, uiuere autē deo in Christo Iesu.

*Crux, sepultura, resurrectio. & ascē-
sio, quomodo ad nos pertineant.*

Cap. LIII.

Q Vicquid igitur gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertio die, in ascen-
tione

ENCHIRIDION.

tionem in cælum, & in sede ad dexteram patris, ita gestum est, ut his rebus non mystice, tantum dictis, sed etiam gestis configuraretur uita christiana quæ hic geritur. Nam propter eius crucem dictum est: Qui autem Iesu Christi sunt carnem suam crucifixerunt concupiscentijs & concupiscentijs. Propter sepulturam: consepulti enim sumus cum Christo per baptismum in mortem. Propter resurrectionem: Ut quemadmodum Christus resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Propter ascensionem uero in celum, sedemque ad dexteram patris: Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est, ad dexteram dei

DIVI AVGVST.

sedens : quæ sursum sunt sapite,
non quæ super terram . Mortui
enim estis & uita uestra abscondi
ta est cum Christo in deo.

Iudicium. Cap. LIIII.

Iam verò qđ de ipso cōfitemur
futurum , quoniam de cœlo
uenturus est uiuos indicaturus
& mortuos , non pertinet ad vi
tam nostram quæ hic geritur.

Quia nec in rebus gestis eius est,
sed in fine seculi gerundis . Ad
hoc pertinet quod Apostolus se
curus adiunxit: Cum Christus ap
paruerit uita uestra , tunc & uos
apparebitis cum illo in gloria.

Iudicare uiuos & mortuos.

Cap. LV.

DVobis autē modis accipi po
test, quod uiuos & mortuos
iudica

ENCHIRIDION.

iudicabit: Siue vt uiuos iutelligamus, quos hic nondum mortuos, sed adhuc in ista carne uiuentes inuenturus est eius aduentus. Mortuos autem, qui de corpore priusquam veniat exire vel exituri sunt: siue viuos iustos, mortuos autem iniustos: quoniam iusti quoq; iudicabuntur. Aliquando enim iudiciũ dei ponitur in malo. Vnde illud est: Qui autem male egerũt, in resurrectionem iudicij. Aliquando in bono, secundum quod dictũ est: Deus in nomine tuo saluum me fac, & virtute tua iudica me. Per iudicium quippe dei fit ipsa bonorũ malorumque discretio, ut liberandi a malo non perdendi cum malis, boni ad dexteram segregentur. Pro

DIVI AVGVST.

pter quod ille clamabat: Iudica
me deus: Et quid dixerat uelut
exponēs, Et discerne; inquit caus
sam meam de gente non sancta.

Spiritus sanctus. Cap. LVI.

Cum autem de Iesu Christo fi
lio dei vnico domino nostro,
quod ad breuitatem confessiōis
pertinet dixerimus, adiungimus
sic credere nos & in spiritum san
ctū, vt itla trinitas cōpleatur quæ
deus est: Deinde sancta comme
moratur ecclesia. Vnde datur in
telligi rationalem creaturam ad
Hierusalem liberam pertinentem
post commemorationem creato
ris, id est, tūmq̃ illius trinitatis fu
isse subdendam. Quoniam quic
quid de homine Christo dictum
est, ad vnitatem personæ vnige
niti

ENCHIRIDION.

niti pertinet. Rectus itaque confessionis ordo poscebat, ut trinitati subiungeretur ecclesia, tanquam habitatori domus sua, & deo templum suum, & conditori ciuitas sua. Quæ tota hic accipienda est, non solum ex parte qua peregrinatur in terris à solis ortu usque ad occasum laudans nomen domini, & post captiuitatem uetustatis cantans canticum nouum; verum etiam ex illa quæ in cœlis semper ex quo condita est cohæsit deo, nec ullum sui casus malum experta est. Hæc in sanctis angelis beata persistit, & suæ parti perëgrinãti sicut oportet, opitulatur: quia utraq; una erit consortio æternitatis & nunc una est vinculo charitatis, quæ tota
instit.

DIVI AVGVST.

instituta est ad colendum vnum
deū. Vnde ne tota nec ulla pars
eius uult se coli pro deo, nec cui-
quam esse deus pertinent ad tem-
plum dei, quod edificatur ex dijs
quos facit non factus de⁹. Ac per
hoc spiritus sanctus, si creatura
non creator esset, profecto crea-
tura rationalis esset. Ipse enim es-
set summa creatura, & ideo in re-
gula si dei non poneretur ante ec-
clesiam quia & ipse ad ecclesiam
pertineret in illa eius parte quæ
in cœlis est. Nec haberet templū,
sed etiā ipse templum esset. Tem-
plum autem habet de quo dicit
apostolus: Nescitis quia corpora
vestra templum sunt spiritus san-
cti, qui in uobis est, quem habetis
a deo? De quibus alio loco dicit:
Nesci

ENCHIRIDION:

Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? Quomodo ergo deus non est qui templum habet, aut minor Christo est cuius membra templum habet? Neque enim aliud templum eius, & aliud templum dei est, cum idem dicat apostolus: Nescitis quia templum dei estis? Quod ut probaret, adiecit: Et spiritus dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo suo, non solum spiritus sanctus, sed etiam pater & filius, qui etiam de corpore suo, per quod factus est caput ecclesiae, quae in hominibus est, ut sit ipse in omnibus primum tenens, ait: Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Templum ergo dei, hoc est, totius summae illius trinitatis, sancta

DIVI AVGVST.

ta est ecclesia scilicet vniuersa in
cœlo & in terra,

Stabilitas angelorum. [Cap. LVII.

Sed illa quæ in cœlis est affirma
re quid possumus, nisi quod
nullus in ea malus est: nec quisq̃
deinceps de illa cecidit aut casu
rus est, ex quo deus angelis peccā
tibus non pepercit, sicut scribit
Apo. Petrus, sed carceribus caligi
nis inferni retrudens tradidit in
iudicio puniendos reseruari.

Vocabula angelorum.

Cap. LVIII.

Quomodo autē se habeat beatif
sima illa & sup̃nat̃ societas que
ibi sint differentiæ personarū, ut
cum omnes tanquam generali no
mine angeli nuncupentur, sic ut
in epistola ad Hebræos legimus,
Cui

ENCHIRIDION.

Cui enim angelorum deus dixit
aliquando, Sede à dextris meis.
hoc quippe modo significauit
omnes vniuersaliter angelos di-
ci: Sunt tamen illi archangeli:
& verum idem archangeli nomi-
nentur virtutes, atque ita dictum
sit: Laudate eum omnes angeli ei-
us, laudate eum omnes virtutes
eius: ac si diceret, laudate cū om-
nes angeli eius, laudate eū omnes
archangeli, & qd intēr se distent
quatuor illa vocabula, quib⁹ vni-
uersam ipsam cœlestem socie-
tatem videtur apostolus esse cōple-
xus, dicēdo: Siue sedes, siue domi-
natiōes, siue principat⁹, siue pote-
states, dicāt q possunt, si tamē pos-
sunt probare qd dicunt, ego me
ista ignorare confiteor, Sed nec
illud

DIVI AVGVST.

illud quidem certum habeo, utrū
ad eandem societatem pertineāt
sol & luna et cūcta sydera, quāuis
nonnullis lucida corpora esse, nō
cū sensu vel intelligētia uideant.

Corpora angelorum. Cap. LIX.

Itemq; angeli, quis explicet cū
qualibus corporibus apparue-
runt hominibus, ut nō solum cer-
nerentur, uerum etiam tangeren-
tur, et, rursus nō solida corpulētia
sed spiritali potentia quasdam ui-
siones non oculis corporeis, sed
spiritalibus uel mentibus inge-
rant, uel dicant aliquid nō ad au-
rem forinsecus, sed intus in ani-
mo hominis, etiam ibidem ipsi
constituti, sicut scriptū est in pro-
phetarum libro: Et dixit mihi an-
gelus, qui loquebatur in me, non
enim

ENCHIRIDION.

enim ait; qui loquebatur ad me,
sed in me. Vel appareant & som-
nis, & colloquantur more som-
niorū. Habemus quippe in Euan-
gelio; Ecce angelus domini appa-
ruit illi in somnis dicens. His e-
nim modis velut indicant se ange-
li contrectabilia corpora non ha-
bere, faciuntq; difficillimam quæ-
stionem, quomodo Patres eis pe-
des lauerunt, quomodo Iacob cū
angelo tam solida contrectatio-
ne luctatus sit. Cum ista quærun-
tur, & ea sicut potest quisq; conie-
ctat non inutiliter exercentur in-
genia, si adhibeatur disceptatio
moderata, & absit error opinan-
tium se scire quod nesciūt. Quid
enim opus est, ut hæc atq; huius-
modi affirmētur uel negentur
uel

DIVI AVGVST.

vel diffiniantur cum discrimine,
quando sine crimine nesciuntur.

Artes satanae vitandae, Cap. LX.

MAgis opus est dijudicare atq;
dignoscere, cū se Satanastrās
figurat velut angelum lucis, ne
fallendo ad aliqua perniciofa se
ducat. Nam quando sensus cor-
poris fallit, mentem vero nō mo-
uet à vera rectaq; sententia, quā
quisque vitam fidelem gerit, nul-
lum est in religione periculum.
Vel cum se bonum fingens ea fa-
cit siue dicit, quę bonis angelis cō-
gruunt, etiam si crēdatur bonus:
non est error Christianæ fidei pe-
riculosus aut morbidus. Cum ve-
ro per hæc aliena ad sua incipit
ducere, tunc eum dignoscere, nec
ire post eum magna & necessaria
vigil.

ENCHIRIDION.

vigilantia est. Sed quomodo unusquisque hominum idoneus est omnes mortiferos eius dolos evadere, nisi regatur atque tueatur deus? Et ipsa huius rei difficultas ad hoc est utilis, ne sit spes sibi quæque aut homo alter alteri, sed deus suis omnibus. Id enim nobis potius expedire prorsus, piorum ambigit nemo.

Ecclesia angelorum et nostra. ca. LXI

HÆC ergo quæ in sanctis angelis & virtutibus dei est ecclesia, tunc nobis sicuti est innotescet, cum ei coniuncti fuerimus in finem, ad simul habendam beatitudinem sempiternam. Ista verò quæ ab illa peregrinatur in terris, eò nobis notior est quod in illa sumus, & quia homini est, quod

DIVI AVGVST.

quod & nos sumus. Hæc sanguine mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni redempta est peccato, eiusque uox est: Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Nō enim pro angelis mortuus est Christus, Sed ideo etiam pro angelis fit, quicquid hominū per eius mortem redimitur & liberatur à malo, quoniam cum eis quodāmodò reddit in gratiam post inimicitias, quas inter homines et sanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominū redemptione ruinæ illius angelicæ detrimenta reparantur.

Christus instaurat omnia.

Cap. LXII.

Es

ENCHIRIDION.

ET vtrique nouerunt sancti angeli dicti à deo, cuius ueritatis æterna contēplatione beati sunt, quanti sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter quod ait apostolus: Instaurari omnia in Christo quæ in coelis sunt, & quæ in terris. In ipso quippe instauratur quæ in coelis sunt, cum id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus redditur. Instauratur autem quæ in terris sunt, cū ipsi homines, qui prædestinati sunt ad æternā uitā à corruptionis uetustate renouantur. Ac sic per illud singulare sacrificium, in quo mediator est immolatus, quod unum mulier in lege uictimę figurabant, pacificantur

F

tur

Et

DIVI AVGVST.

tur cœlestia cum terrestribus, & terrestria cum cœlestibus. Quoniam sicut idem apostolus dicit: In ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipsum pacificans per sanguinē crucis eius siue quæ in cœlis sunt, siue quæ in terris.

Pax regni cœlestis.

Cap. LXIII.

PAX ista præcellit, sicut scriptū est, omnem intellectum, neq̃ sciri à nobis, nisi cum ad eā uenerimus, potest. Quomodo enim pacificantur cœlestia nisi in nobis, id est, concordando nobiscum? Nam ibi semper est pax, & inter se uniuersis intellectualibus creaturis, & cum suo creatore. Quæ
pax

ENCHIRIDION.

pax præcellit, ut dictum est, omnem intellectum, sed utique nostrum non eorum, qui semper uident faciem patris. Nos autem quantumcumque sit in nobis intellectus humanus, ex parte scimus & uidemus, nunc per speculum in enigmate. Cum uero æquales angelis dei fuerimus, tunc quemadmodum & ipsi, uidebimus faciem ad faciem, tantamque pacem habebimus erga eos, quantum & ipsi erga nos: quia tantum eos dilecturi sumus, quantum ab eis diligimur. Itaque pax eorum nota nobis erit, quia & nostra talis ac tanta erit, nec præcellat tunc intellectum nostrum. Dei uero pax, quæ illic est erga eos, & nostrum & illorum intellectum, sine dubitatione præcellat.

DIVI AVGVST.

De ipso quippe beata est rationalis creatura, quęcunque beata est, non ipse de illa. Vnde secundum hoc melius accipitur quod scriptum est: Pax dei quę præcellit omnem intellectum: ut in eo quod dixit omnem, nec ipse intellectus sanctorum angelorum esse possit exemptus, sed dei solius. Neque enim & ipsius intellectum pax eius excellit.

Remissio peccatorum.

Cap. LXIII.

Concordant autem angeli nobiscum, etiā nunc cū remittuntur nostra peccata. Ideo post cōmemorationē sanctę ecclesię, in ordine confessionis ponitur, remissio peccatorum. Per hęc enim stat ecclesia quę in terris est, per hanc

ENCHIRIDION.

hanc non petit quod perierat, & inuentum est: Excepto quippe baptismatis munere, quod contra originale peccatum donatū est, ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur, & tamen actiua quoque peccata quæcunque corde, ore, opere, commissa inuenerit, tollit. Hac ergo accepta magna indulgentia, unde incipit hominis renouatio, in qua soluitur omnis reatus, & ingeneratus, & additus, ipsa etiam uita cætera iam ratione utentis ætatis, quantalibet præpolleat fecunditate iustitiæ, sine remissionē peccatorum non agitur. Quoniam filij dei quamdiu mortaliter uiuunt, cum morte confligunt. Et quamuis de illis sit uera-

DIVI AVGVST.

citer dictum: quotquot spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei, sic tamē spiritu dei excitantur, & tanquam filij dei proficiūt ad deum, ut etiam spiritu suo, maxime aggraunte corruptibili corpore, tanquam filij hominum quibusdam motibus humanis deficiant ad seipsos, & ideo peccent. Interest quidem quantum satis dicitur. Neque enim quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiam omne peccatum. Itaq; sanctorum hominum uitam quādiu in hac morte uiuitur, inueniri posse dicimus sine crimine: peccatum autem si dixerimus quia nō habemus, ut ait S. Apostolus nosmetipsos seducimus, & ueritas in nobis non est.

Pcc.

ENCHIRIDION.

Pœnitentia. Cap. LXV.

Sed neque de ipsis criminibus quamlibet magnis remittendis in sancta ecclesia, dei desperanda est misericordia agētibz pœnitentiam, secūdum modū sui cuiusque peccati. In actione autem pœnitentiæ, ubi tale crimen commissum est, ut is qui commisit, à Christi etiam corpore separetur, non tam considerata est mensura temporis quā doloris. Corin. contritum & humiliatū deus non spernit. Verum quia plarumq; dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per uerba, uel quæcunque alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur: Gemitus meus à te nō est absconditus; recte constituuntur

DIVI AVGVST.

ab his qui ecclesiæ præsumt tēpora pœnitentiæ, ut fiat etiam satis ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata. Extra eam quippe non remittuntur. Ipsa namq; proprie spiritum sanctū pignus accepit, sine quo nō remittuntur ulla peccata, ita ut quibus dimittuntur cōsequantur uitam æternam.

Iudicium futurum peccatis pœnam præscribit.

Cap. LXVI.

MAgis enim propter futurum iudicium sit remissio peccatorum. In hac autem uita usque adeo ualet, quod scriptum est: graue iugum super filios Adā à die exitus de uētre matris eorum, usque in diem sepulture, in matrē omnium, ut etiam paruulos uideamus

ENCHIRIDION.

deamus post lauacrum regenera-
tionis diuersorum malorum affli-
ctiōe cruciari: ut intelligamus to-
tum, quod salutaribus agitur sa-
cramentis, magis ad spem futuro-
rum bonorū, q̄ ad retentionē uel
adeptionem p̄ntium pertinere.

Multa etiam mala, uidētur igno-
sci, & nullis supplicijs uindicari,
sed eorum pœnæ, reseruantur in
posterum. Neq; enim frustra, ille
proprie dicitur dies iudicijs, quā-
do uēturus est iudex. uiuorū atq;
mortuorum. Sicut ē cōtrario uin-
dicatur hic aliqua, & tamen si re-
mittantur, profecto in futuro se-
culo non nocebunt. Propterea
de quibusdam temporalibus pœ-
nis, quæ in hac uita peccantibus
irrogantur, eis quorum peccata

DIVI AVGVST.

delentur, ne reseruentur in fine,
ait apostolus: Si enim nosmetip-
sos iudicaremus, à domino non
iudicemur. Cum iudicamur au-
tem à domino, corripimur, ne cū
hoc mundo damnemur.

Titulus fidei an sit profuturus.

Cap. LXVII.

CReduntur autem à quibusdā
etiam hi qui nomen Christi
non relinquūt, & eius lauacro in
ecclesia baptizātur, nec ab ea ullo
scismate uel hæreſi præciduntur,
Inquantislibet ſcleribus uiuant,
quæ nec diluant pœnitendo, nec
eleemoſynis redimant, ſed in eis
uſque ad huius uitæ ultimum diē
pertinaſciſſime perſeuerent, ſalui
futuri per ignem: licet pro magni-
tudine

ENCHIRIDION.

tudine facinorum, flagitiorumq;
diuturno, non tamen eterno igne
puniri. Sed qui hoc credunt, & ta-
men catholici sunt, humana quæ-
dam beneuolentia mihi falli ui-
dentur. Nam scriptura diuina al-
liud consulta respondet. Liberū
autem de hac questione scripsi, cu-
ius titulus est de fide & operibus.
Vbi secundum scripturas sanctas,
quantum DEO adiuuante potui,
demonstraui, eam fidem saluos
facere, quam satis euidenter ex-
pressit Paulus, Apost. dicens: In
Christo enim Iesu neq; circumci-
sio quicquam ualet, neq; præputi-
um, sed fides quę bene per dilecti-
onem operatur. Si autem male &
non bene operatur, proculdubio
secundum apost. Iacobum, mor-

DIVI AVGVST.

tua est in semetipsa. Qui tursus
ait: Si fidem dicat se quisquam ha
bere, opera autem non habeat,
nunquid poterit fides saluare eū?
Porro autem si homo sceleratus
propter fidem solam per ignem
saluabitur, & sic est accipiendum,
quod ait, Beatus Paulus Aposto
lus, Ipse enim saluus erit, sic ta
men quasi per ignem: poterit er
go saluari sine operibus fides, &
falsum erit quod dixit eius coa
postolus Iacobus: falsum erit &
illud quod idem ipse Paulus dix
it: Nolite, inquit, errare, neque
fornicatores, neque idolis serui
entes, neque adulteri, neque molles,
neque masculorū cōcubitores, neque
fures, neque auari, neque maledici, ne
que ebriosi, neque rapaces, regnum
Dei

ENCHIRIDION.

Dei possidebunt, Si enim etiam
in istis perseverantes criminibus,
tamen propter fidem Christi sal
ui erunt, quomodo in regno dei
non erunt?

Per ignem saluari. Cap. LXVIII.

Sed quia hæc apostolica mani
festissima & apertissima testi
monia falsa esse non possunt, il
lud quod obscure dictum est, de his
qui super ædificant, supra funda
mentum, quod est Christus, non
aurum non argentum, non la
pides preciosos, sed ligna, fœnũ,
stipulam: de his enim dictum est,
quod per ignem salui erunt: quo
niam fundamenti meritò non pe
ribunt: sic intelligendũ est, ut his
manifestis nõ inueniatur esse con
trarium, Ligna quippe & fœnum

DIVI AVGVST.

& stipula, non absurde accipi possunt rerum sæcularium, quamvis licite cōcessarium, tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit, magis carere, quā Christo: per ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi temporales, ac seculares tēpore tētationis maluerit tenere q̄ Christum, eū in fundamento non habuit: quia hæc priore loco habuit: cum in edificio prius non sit aliquid fundamento. Ignis enim de quo locutus est eo loco apostol⁹ Paulus, talis debet intelligi, ut ambo per
eum

ENCHIRIDION.

eum transeant, id est, & qui ædificat supra hoc fundamentum aurum, argentum, lapides præciosos, & qui ædificat ligna, fœnum stipulam. Cum enim hoc dixisset adiunxit: Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus permanferit, quod super ædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus autem, exustum fuerit, damnum parietur, ipse autem saluus erit. Sic tamen quasi per ignem, Non ergo vnius eorum, sed vtriusque opus ignis probabit. Est quidam ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio loco scriptum est, Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Iste ignis in hac interim vita facit, quod apostolus dixit:

DIVI AVGVST.

dixit: Si accidat duob⁹ fidelibus
vni scilicet cogitāti quæ dei sunt,
quomodo placeat deo, hoc est edi
ficāti super Christum fundamen
tum, aurum, argentum, lapides
přeciosos, alteri autem cogitanti,
ea quæ mūdi sunt, quomodo pla
ceat uxori, id est, ædificanti super
idem fundamentū, ligna, fenum,
stipulam. Illius enim opus non
exuritur, quia non ea dilexit, quo
rum amissione crucietur. Exuri
tur autem opus huius, quoniam
sine dolore nō pereunt, quæ cum
amore possessa sunt. Sed quoniam
am alterutra conditione proposi
ta, eis potius carere malit, quā
Christo nec timore amittendi, ta
lia deserit Christum, quamuis do
leat, dum amittit, saluus est quidē
sic

ENCHIRIDION.

sic tamen quasi per ignem. Quia
urit eum rerum dolor, quas dile-
xerat amissarum, sed non subuer-
tit, neque consumit fundamenti
stabilitate atq; incorruptiōe mu-
nitum.

Purgatorius ignis. Cap. LXIX.

TAle aliquid etiam post hanc
vitam fieri incredibile nō est,
& utrum ita sit quæri potest. Et
aut inueniri aut latere nonnullos
fideles per ignem quendam pur-
gatorium, quāto magis minusue
bona pereuntia dilexerunt, tāto
tardius citiusq; saluari; nō tamen
tales de quibus dictum est, quod
regnum dei non possidebunt, ni-
si conuenienter pœnitentibus ea-
dē crimina remittantur. Con-
uenienter autem dixi; vt steriles
in

DIVI AVGVST.

in eleemosynis non sint, quibus
tantum tribuit scriptura diuina,
vt earum tantummodo fructum
se impuraturum prænunciet do-
minus dextris, & earum tantum
modo sterilitatem sinistris, quan-
do his dicturus est, Venite bene-
dicti patris mei, percipite regnū
dei. Illis autem: *Ite in ignē eternū*
Infanda crimina penitus reiicienda.

Cap. LXX.

SAne cauendum est, ne quis-
quam existimet infāda illa cri-
mina, qualia qui agunt, regnum
dei non possidebunt, quotidie
perpetranda, & eleemosynis quo-
tidie redimenda. In melius quip-
pe est vita mutanda, et per eleemo-
synas de peccatis præteritis, est
propiciandus deus, non ad hoc
emen

ENCHIRIDION.

emendus quodāmodo, vt ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi quamuis miserādo delet etiam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur.

Oratione dominica expiari Leuiora peccata. Cap. LXXI.

DE quotidianis autem breuibus leuibusq; peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satis facit, eorum est enim dicere, Pater noster qui es in coelis: Qui iā patri tali regenerati sunt ex aqua & spiritu sancto. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa à quibus uita fidelium scelera te etiam gesta, sed pœnitendo in melius mutata
disce

DIVI AVGVST.

discedit, si quemadmodum veraciter dicitur, dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt quæ dimittantur, ita veraciter dicitur: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, si fiat quod dicitur, quia & ipsa eleemosyna est veniam petenti homini ignorare.

Eleemosynarum genera.

Cap. LXXII.

AC per hoc ad omnia quæ utili misericordia fiunt, valet quod dominus ait, Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Non solum autem qui dat esurienti cibum, sitiienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, agro vel incluso visitationem, captiuo redemptum.

ENCHIRIDION.

demptionē, debili subuectiōem,
caco deductionem, tristi consola
tionem, non sano medelam, errā
ti viam, deliberanti consilium, &
quod cuiq; necessarium est indi
genti: verum etiam & qui dat ve
niam peccanti, eleemosynam dat:
& qui emendat verbere, in quem
potestas datur, vel coërcet aliqua
disciplina, & tamen peccatū eius,
quo ab illo lēsus est, aut offensus,
dimittit ex corde, vel orat vt ei di
mittatur non solum in eo quod
dimittit atq; orat, verum etiam,
in eo quod corripit, & aliqua e
mendatoria pēna plectit, eleemo
synam dat, quia misericordiā prę
stat. Multa enim bona pręstatur
inuitis, quando eorum cōsultitur
utilitati non volūtati: quia ipsi si
bi

DIVI AVGVST.

bi inueniuntur esse inimici, amici
vero eorum potius illis, quos in
micos putant, & reddunt errādo
mala pro bonis, cum reddere ma
la christianus nō debeat, pro ma
lis. Multa itaque sunt genera ele
emosynarum, quæ cum facimus
adiuuamur, vt dimittantur no
bis nostra peccata.

Deligere inimicū. Cap. LXXIII.

SEd eā nihil est maius, quā ex
corde dimittim⁹, quod in nos
quisque peccauit. Minus enim
magnum est, erga eum esse bene
uolum, siue etiam beneficium, qui
tibi nihil mali fecerit. Illud mul
tò grandius, & magnificentissi
mæ bonitatis est, ut tuum quoq;
inimicum diligas, & ei qui tibi
malū vult, & si potest facit, tu bo
num

ENCHIRIDION.

num semper velis, faciasq; cum
possis, illius memor exempli, qui
in cruce pendēs, pro suis exorat
persecutorib⁹, suosq; admonuit,
dicēs: Diligite inimicos vestros,
benefacite eis, qui vos oderunt, et
orate pro eis, qui vos persequun-
tur. Sed quoniam perfectorum
sunt ista filiorū dei, quo quidem
se debet omnis fidelis extendere,
& humanum animum, ad hūc af-
fectum, orando deum secumq; a-
gendo luctandoq; perducere: ta-
men quia hoc tam magnum bo-
num, tantæ multitudinis non est,
quantā credimus exaudiri, cum in
oratiōe Dominica dicit, Dimitte
nobis debita nostra, sicut et nos
dimittimus, debitoribus nostris,
proculdubio, verba, sponſionis
huius

DIVI AVGVST.

huius implentur, si homo qui nō
dum ira profecit, ut iam diligat
inimicum, tamē quando rogatur
ab homine qui peccauit in eum,
vt ei dimittat, dimittit ex corde:
quia etiam sibi roganti vult utiq;
dimitti cum orat, & dicit: sicut &
nos dimittimus debitoribus no
stris, id est, sic dimitte nobis debi
ta nostra, rogantibus nobis, sicut
& nos dimittimus rogātib; de
bitoribus nostris.

Peccata non dimittētes

Cap. LXXIII.

IAm verò qui eum in quem pec
cauit, hominem rogat, si pecca
to suo mouetur vt roget, non est
adhuc deputandus inimicus, ut
eum diligere sit difficile, sicut dif
ficile erat quādo inimicitias exer
cebas

ENCHIRIDION.

cebat: quisquis autem roganti & peccati sui poenitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet à dño sua peccata dimitti, quoniã mentiri ueritas non potest. Quē uero lateat, euangelij auditorem siue lectorem, quis dixerit, Ego sum ueritas? Qui cū docuisset orationem hanc in ea positam sententiam, uehemēter commendauit, dicens: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cœlestis delicta uestra: Si autem non demiseritis hominibus, nec pater uester dimittit uobis peccata uestra. Ad tam magnum tonitruum, qui nō expergiscitur, non dormit, sed mortuus est: & tamen potens est ille etiam mortuos suscitare.

G eleemo

DIVI AVGVST.

Eleemosynæ scelerate uiuentium.

Cap. LXXV.

SAne qui sceleratissime uiuunt,
nec curant talem uitam mores
que corrigere, & inter ipsa faci-
nora & flagitia sua eleemosyna
frequentare non cessant, frustra
sibi ideo blandiuntur, quoniam
dominus ait: Date eleemosynā,
& ecce omnia munda sunt uobis.
Hoc enim quam late pateat, non
intelligunt. Sed ut intelligant, at-
tendant quibus dixerit. Nempe
in euangelio sic scriptum est. Cū
loqueretur, rogauit illum quidā
pharisæus ut pranderet apud se,
& ingressus recubuit. Pharisæus
autem cœpit intra se reputans di-
cere: Quare non baptisatus esset
ante prandium? Et ait dominus
ad

ENCHIRIDION.

ad illum. Nūc uos pharisei, quod
de foris est calicis, & catini mun-
datis, quod autem intus est ve-
strum, plenum est rapina & ini-
quitate. Stulti, nonne qui fecit id
quod foris est, etiam id quod in-
tus est fecit? videte ut etiā id quod
intus est mundum fiat. Verunta-
men quod superest, date eleemo-
synam, & ecce omnia munda sunt
uobis. Ita ne hoc intellecturi su-
mus, ut pharisæis non habenti-
bus fidem CHRISTI, etiam
si non in eum crediderint, nec
renati fuerint, ex aqua & spiritu
sancto, munda sint omnia, tan-
tum si eleemnsynas dederint, si-
cut isti eas dandas putant, cum
sint immundi omnes quos non
mundat fides CHRISTI, de qua

G 2

scriptum

DIVI AVGVST.

scriptum est: Mundans fide corda eorum, & dicat apostolus: Im mundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.

Quomodo ergo pharisæis omnia munda essent, si eleemosynas darent & fideles non essent? Aut Quomodo fideles essent, si in Christum credere, atque in eius renasci gratia nolissent? Et tamen verum est, quod adierant: Datē eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.

Ordo charitatis & misericordiae.

Cap. LXXVI.

Qui autem vult eleemosynam ordinate dare. à seipso debet incipere, & eam sibi primum dare. Est enim eleemosyna opus
mise

ENCHIRIDION.

misericiordiæ, uerissimequē dictum est: Miserere animæ tuæ placens deo. Propter hoc renascimur, ut deo placeamus, cui merito displicet, quod nascendo contraximus. Hæc est prima elemosyna quā nobis dedimus, quoniā nos ipsos miseros per miserantis dei misericordiam requisuimus, iustum iudicium eius confitētes, quo miseri effecti sumus, de quo dicit apostolus. Iudicium quidē ex uno in condemnationem, & magnæ charitati eius gratias agētes, de qua idem ipse dicit gratiæ prædicator. Commendat autem suam dilectionem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, ut & nos ueraci

DIVI AVGVST.

ter de nostra miseria iudicantes,
& dei charitatem, quam donauit
ipse diligentes, pie recteq; uiua-
mus. Quod iudicium & charita-
tem dei, cum pharisei præterirēt,
decimabant tamē præter eleemo-
synas quas faciebant, etiam que-
que minutissima fructuum suorum
& ideo nō dabant eleemosynam
à seipsis incipientes, secumque
prius misericordiam facientes si-
cut isti, eas dandas putant. Pro-
pter quem dilectionis ordinem
dictum est: Diliges proximum
tuum sicut teipsum. Cum ergo in-
trepasset eos, quòd forinsecus se
lauabant, intus autem rapina &
iniquitate pleni essent, admonēs
quandam eleemosynam, quam si-
bi homo primitus debet dare, &
intea

ENCHIRIDION.

Interiora mundare : veruntamē,
inqui, quod superest date eleemo-
synam, & ecce omnia mūda sunt
vobis, Deinde vt ostēderet, qd ad-
monuisset, et quid ipsi facere non
curarent, ne illum putarent elee-
mosynas eorum ignorare, sed vā
vobis, inquit, pharisæis: tāquam
diceret: Ego quidem commonui
vos, ad eleemosynam dandam,
per quā vobis omnia mūda sint,
sed uē vobis qui decimatis men-
tam & rutam & omne olus : has
enim noui eleemosynas vestras,
ne de illis mē vos nunc admonu-
isse arbitremini, & præteritis iu-
diciū, & charitatem dei, qua e-
leemosyna possētis, ab omni in-
quinamento interiori mundari,
vt vobis mūda essent et corpora

DIVI AVGVST.

quæ lauat, hoc est enim omnia,
& interiora scilicet, & exteriora,
sicut alibi legitur: Mundatæ quæ
intus sunt, & quæ foris sunt, mun-
da erunt. Sed ne istas eleemosy-
nas quæ fiunt de fructibus terre,
respuisse uideretur: Hæc, inquit,
oportuit facere, id est, iudicium
& charitatem dei: & illa nō omit-
tere, id est, eleemosynas fructum
terrenorum.

*Non indulgendum uitij: freto elec-
mosynis.*

Cap. LXXVII.

NON ergo se fallant, qui per eo-
leemosynas quaslibet largissi-
mas fructuum suorum uel cuius-
que pecuniæ impunitatem se eme-
re existimant in facinorum suo-
rum immanitate ac flagitiorum
nequis

ENCHIRIDION.

nequitia permanendo. Non solum enim hæc faciunt, sed ita diligunt, ut in eis semper optent tantum si possint impune uersari.

Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam: & qui odit animam suam, nō est misericors, sed crudelis. Diligēdo eam quippe secundum sæculum, odit eam, secundum deum. Si ergo uellite ei dare eleemosynam, per quam munda illi essent omnia, odisset eam secundum sæculum, & diligeret eam secundum Deum. Nemo autem dat eleemosynam quālibet, nisi unde det, ab illo accipiat qui non eger, et ideo dictum est, Misericordia eius præueniet me.

Peccata trina. Cap. LXXVIII.

G 5 Quæ

DIVI AVGVST

Quæ sint autem leuia, & quæ
 grauia peccata, non humano
 sed diuino, sunt pensanda iudicia.
 Videmus enim quædam ab
 ipsis quoque Apostolis, ignoscendo
 fuisse concessa, quale illud est,
 quod uenerabilis Paulus coniugibus ait: Nolite fraudare inuicem,
 nisi ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Et iterum ad idipsum,
 reuertimini, ne vos tentet. Sathanas,
 propter incontinentiam uestram.
 Quod putari posset non esse
 peccatum, misceri, scilicet coniugi
 non filiorum procreandorum causa,
 quod bonum est nuptiale, sed
 carnalis etiam uoluptatis: ut fornicationis,
 siue adulterij, siue cuiusquam
 alterius immundicie mortiferum malum,
 quod turpe est etiam

ENCHIRIDION.

tiam dicere, quo potest tentante,
Satana libido pertrahere, incon-
tinentium deuilet infirmitas. Pos-
set ergo (ut dixi) hoc putari non
esse peccatū, nisi addidisset: Hoc
autem dico secundum ueniā, non
secūdum imperium. Quis autem
iam esse peccatum neget, cum da-
ri ueniam facientibus, apostolica
auctoritas fateatur. Tale quiddā
est ubi dicit: Audet quisquam ue-
strum aduersus, alterum negociū
habens, iudicari apud iniquos, &
non apud S A N C T O S? Et pau-
lo post: Secularia igitur iudicia, si
habueritis, inquit, eos qui cōtem-
ptibiles sunt in ecclesia, hos col-
locate ad iudicādū. Ad reuerentiā
uobis dico: Sic non est inter uos
quisquā, sapiens qui possit inter

G. 6

fratrem

DIVI AVGVST.

fratrem & fratrem iudicare, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. Nam & hic posset putari iudicium habere aduersus alterum, non esse peccatum, sed tantummodo id extra ecclesiam uelle iudicari, nisi securus adiungeret: Iam quidem omnino delictum est inter uos, quia iudicia habetis uobiscū. Et ne quisquā hoc ita excusaret, ut diceret iustum se habere negociū, sed iniquitatem se pati, quā uellet à se iudicum sentētia remoueri, cōtinuo talibus cogitatiōibus uel excusationibus occurrit, atq; ait: Quare non magis iniquitatē patimini. Quare non potius fraudamini? Ut ad illud redeatur qđ Dominus ait. Si quis uoluerit tunicam

ENCHIRIDION.

tunicam tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium. Et alio loco: Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere. Prohibuit itaq; suos de secularibus rebus cum alijs hominibus habere iudicium. Ex qua doctrina dicit apostolus esse delictum. Tamen cum finit in ecclesia talia iudicia finiri inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam vero terribiliter uetat, manifestum est etiam hic, quid secundum veniam concedatur infirmis. Propter hæc atq; huiusmodi peccata & alia licet his minora, quæ fiunt verborum et cogitationum offensionibus apostolo Iacobo confidente ac dicente: In multis enim offendimus omnes: oportet ut

DIVI AVGVST.

quotidie crebroque oremus dominum atq; dicam⁹: Dimitte nobis debita nostra; nec in eo quod sequimur mentiamur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

*Quæ leuia, uidentur esse interdum
grauissima. Cap. LXXIX.*

SVnt autem quædam, quæ leuissima putarentur, nisi inscripturis demonstrarētur opinione grauiora. Quis enim dicentem fratri suo, fatuē, reum gehennæ putaret, nisi veritas diceret? Cui tamen vulnere subiecit continuo medicinum, præceptum fraternæ reconciliationis adiungens. Mox quippe ait: Si ergo offers munus tuum ad altare, et tibi recordatus fueris, quia frater tuus habet ali-
quid

ENCHIRIDION.

quid aduersum te, & cætera. Aut quis æstimaret, quam magnū peccatum sit, dies obseruare & mēses & annos & tempora, sicut obseruant qui certis diebus siue mensibus siue annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eò quòd secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta, existimēt tempora, nisi huius mali magnitudinē ex timore apostoli p̄saremus, qui talibus ait, Timeo ne forte sine causa laborauerim in nobis.

Vsu peccata leuia uidentur, etiam

Horrendo. Cap. LXXX.

HInc accidit quod peccata quāuis magna & horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parua, aut nulla esse creduntur: vsque adeo vt non solum non
occul-

DIVI AVGVST.

occultanda, verum etiam iam prædicanda ac diffamanda videantur, quando sicut scriptum est: Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur. Talis in diuinis libris iniquitas & clamor vocatur. Sicut habes apud Esaïam prophetam de vinea mala. Expectaui, inquit ut faceret iudicium, fecit autem iniquitatem & non iusticiam, sed clamorem. Vnde est illud in Genesi. Clamor Sodomorum & Gemor reorum multiplicatus est. Quia non solum iam apud eos non puniebantur illa flagitia, verum etiam publice velut lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, & si non talia, in apertam consuetudinem iam venerunt,

ENCHIRIDION.

runt, vt pro his non solum excō-
municare aliquem laicum non au-
deamus, sed nec clericum degra-
dare. Vnde cum exponerem ante
aliquot annos epistolam ad Gala-
tas, in eo ipso loco vbi ait aposto-
lus. Timeo ne forte sine causa la-
borauerim in vobis, exclamare
compulsus sum, Væ peccatis ho-
minum, quæ sola inusitata exhor-
rescimus, vsitata verò pro quibus
abluēdis filij dei sanguis effusus
est, quamuis tam magna sint, vt
omnino claudi contra sese faciāt
regnum dei, sæpe videndo omnia
tolerari, sæpe tolerando, nonnul-
la etiam facere cogimur. Atq; uti
nam o domine, non omnia quæ
non poterimus prohibere facia-
mus. Sed videro utrū me immo-
derat

DIVI AVGVST.

deratus dolor incaute aliquid cō
pulerit dicere.

Peccati cause duæ. Cap.

LXXXI.

HOc nūc dicam, quod quidem
& in alijs opusculorum meo-
rum locis sepe iam dixi. Duabus
ex causis peccamus: aut non, vi-
dendo quid facere debeamus,
aut non faciendo, quod debere
fieri, iam videmus. Quorum duo-
rum illud ignorantie malum est,
hoc infirmitatis: Contra quæ qui-
dem pugnare nos conuenit, sed
profecto vincimur, nisi diuinitus
adiuuemur, nō solum videamus
quid faciendum sit, sed etiam acce-
dente sanitate delectatio iusticie
vincat in nobis earum rerum de-
lectationes, quas vel habere cupi-
en-

ENCHIRIDION,

endo, vel amittere metuēdo, scilicet
tes videntesque peccamus; iam
non solum peccatores, quod era-
mus etiam, cum per ignorātiā
peccabamus, verum etiam legis
præuaticatores, cum id non faci-
mus, quod faciēdum iam esse no-
uimus, vel facimus quod non fa-
ciendum esse, iam scimus. Quare
propter nō solum si peccauimus
vt ignoscat, propter qđ dicimus,
Dimitte nobis debita nostra, sicut
& nos dimittimus debitoribus
nostris; verum etiam, non pecce-
mus vt regat, propter quod dica-
mus: Ne nos inferas interationē,
ille rogandus est cui dicis, in psal-
mo. Dominus illuminatio mea et
sal^{us} mea; vt illuminatio detrahatur
igno^{ra}

DIVI AVGVST

ignorantiam, salus infirmitatem.

Misericordia dei necessaria ubiq̃.

Cap. LXXXII.

NAm & ipsa pœnitentia, quando digna causa est secundum morē ecclesię ut agatur, plerunq; infirmitate non agitur, quia & pūdor timor est displicendi, dum plus delectat hominum æstimationis, quam iusticia, qua se quisque humiliat pœnitendo. Vnde non solum cum agitur pœnitentia, verum etiam ut agatur, dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret apostolus de quibusdam: Ne forte det illis deus pœnitentiam. Et vt Petrus amare fleret præmisit euangelista, & ait: Respexit eum dominus.

Peccatum in spiritum sanctum.

Cap.

ENCHIRIDION.

Cap. LXXXIII.

Qui vero in ecclesia remitti peccata non credens, continet tanta diuini muneris largitatem, & in hac obstinatione mentis diē, claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in spiritū sanctū, in quo Christus peccata dimittit. De qua quæstione difficili in quodam, propter hoc solū conscripto libello enucleatissime quantum potui disputauī.

Carnis resurrectio. Cap.

LXXXIII,

Iam vero de resurrectione carnis, nō sicut quidam reuixere, iterumq; sunt mortui, sed in æternam vitam, sicut Christi ipsius caro resurrexit: quemadmodū possum breuiter disputare, & omnibus

DIVI AVGVST.

bus quaestionibus quæ de hac re moueri assolent satisfacere, non inuenio. Resurrecturam tamen, carnem omnium quicumque nati sunt, hominum atque nascentur, & mortui sunt, atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus.

Fœtus abortiui. Cap. LXXXV.

VNde primo occurrit de abortiuis fœtibus, questio, qui iam quidē nati sunt in vteris matrū, sed nōdum ita vt iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de his qui iam formati sunt, tolerari potest, vtcumque quod dicitur. Informes vero abortus, quis non procliuius perire arbitretur, sicut semina quæ concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, & si affirmare non audeat, id

ENCHIRIDION.

id acturam resurrectionē, vt quic
quid formæ defuit impleatur?
Atque ita non desit perfectio quæ
accessura erat tempore, quemad-
modum non erunt vicia, quæ ac-
cesserunt tempore, vt neque in eo
quod aptum, & congruum, & di-
es allaturi fuerant, natura fraude-
tur: neq; in eo qđ aduersum, atq;
contrarium dies attulerant, natu-
ra turpetur: sed integretur quod
nondum erat integrum, sicut in-
staurabitur, quod fuerat viciatū.

*Fœtus in utero quando uiuere inci-
piat. Cap. LXXXVI.*

AC per hoc scurpulosissime, qui
dem inter doctissimos quæri
ac disputari potest, quod vtrum
ab homine inueniri possit igno-
ro, quādo incipiat homo in utero
viuere

DIVI AVGVST.

viuere. Vtrum sit quædam vita oc-
cultâ, quæ nondum motibus ui-
uentis appareat. Nam negare ui-
xisse puerperia, quæ propterea
membra imexecantur & eijciun-
tur ex uteris pregnantium, ne ma-
tres quoq; si mortua ibi relinqua-
tur, occidant, impudentia nimia
videtur. Ex quo autē incipit ho-
mo uiuere, ex illo utiq; iam mori
potest. Mortuus uero, ubicunq; il-
li mors potuit euenire, quomodo
ad resurrectionem nō pertineat
mortuorum reperire non possū.

Monstrosi fetus. Cap.

LXXXVII.

Neq; enim & monstra quæ nas-
cuntur & viuunt quamlibet
cito moriantur, aut resurrectura
negabuntur, aut ita viciata resur-
rectura

ENCHIRIDION.

rectura credenda sunt, ac nō potius correctā emendatāq; natura. Absit enim ut illum bimembrē, qui nuper natus est in oriente, de quo & fratres fidelissimi, qui eum uiderunt retulerunt, & sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum reliquit. Absit, inquam ut unum hominem duplicem, ac non potius duos, quod futurum fuerat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cætera quæ singuli quique partus uel amplius, uel minus aliquid habendo, uel quadam nimia deformitate mōstradicuntur, ad humanæ naturæ figuram resurrectione reuocabūtur, ita ut singulæ animæ singula sua corpora obtineant nullis co-

H hærenti

DIVI AVGVSTI

hærentibus etiam quæcunq; con
hærentia nata fuerant, sed seora
sum sibi singulis sua membra ge
stantibus, quibus humani corpo
ris completur integritas.

*Instauratio Carnis quocunq; modo
perierit. Cap. LXXXVIII.*

NON autem perit Deo terrena
materies, de qua mortalium
creatur caro, sed in quemlibet cie
nerem, pulueremue solvatur, in
quoslibet halitus aurasq; diffugi
at, in quamcunq; aliorum corpo
rum substantiam, uel in ipsa ele
menta uertatur, in quorumcunq;
animalium etiam hominum cie
bum cedit carnemq; mutetur, illi
animæ humanæ puncto tēporis
redit, quæ illā primitus ut homo
fieret, cresceret, uiueret, a iauit.

Sua

ENCHIRIDION.

*Superflua instauratis corporibus
non accedent.*

Cap. LXXXIX.

Ipsa itaq; terrena materies, quæ
discendēte anima, sit cadauer,
non ita resurrectione reparabi-
tur, ut ea quæ dilabuntur, & in a-
lias atque alias aliarum rerū, spe-
cies formasq; uertuntur, quāuis
ad corpus redeant, unde dilapsa
sunt, ad easdē quoq; corporis par-
tes ubi fuerunt redire necesse sit.
Alioquin si capillis capitis redit
quod iam crebra tonsura detra-
xit, si unguibus quod totiens de-
psit exectio, immoderata & inde-
cēs, cogitātibus & ideo resurrecti-
onē carnis nō credētibus occurrit
informitas. Sed quemadmodū si
statua cuiuslibet solubilis metalli,

DIVI AVGVST.

aut igne liqueret, aut cōtereretur
inpuluerem, aut confunderetur
in massam, & eam uellet artifex
rursus ex illius materiæ quantita-
te reparare, nihil interesset ad
eius integritatem, quæ particula
materiæ cui membro statuæ red-
deretur, dum tamē totum ex quo
cōstituta fuerat restituta resume-
ret: ita deus mirabiliter atq; inef-
fabiliter artifex, de toto quo ca-
ro nostra constiterat eam mira-
bili & ineffabili celeritate resti-
tuet. Nec aliquid attinebit ade-
ius redintegrationem, utrum ca-
pilli ad capillos redeant, & un-
gues ad ungues, an quicquid eorū
perierat, mutetur in carnē,
& in partes alias corporis reuocetur,
curante artificis prouidentia
ne

ENCHIRIDION.

ne quid indecens fiat.

Corporibus sunt decor addetur.

Cap. XC.

NEc illud est consequens, ut indeo diuersa sit statura reuiuifcentium singulorum, quia fuerat diuersa uiuētium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cū eadem pinguedine reuiuifcant. Sed si hoc est in consilio creatoris, ut ineffigie sua cuiusq; proprietates et discernibilis similitudo seruetur, in cæteris autem corporis bonis æqualia cūcta reddantur: ita modificabitur illa in unoquoq; materies, ut nec aliquid ex ea pēreat, et quod alicui defuit, ille suppleat, qui etiam de nihilo potuit quod uoluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationalis

DIVI AVGVST.

inæqualitas erit, sicut est uocum
quibus cantus impletur, hoc fiet
cuiq; de materia corporis sui, qd
& hominem reddat æqualem an-
gelicis cœtibus, & nihil inconue-
niēs eorū ingerat sensib⁹. Inde-
corū quippe aliquid ibi nō erit,
sed quicquid futurū est, hoc dece-
bit, qā nec futurū est si nō decebit.

*Resurgent corpora omni uitio li-
bera. Cap. XCI.*

Resurgent igitur sanctorum
corpora sine ullo uitio, sine ul-
la deformitate, sicut sine ulla cor-
ruptione, onere, difficultate. In
quibus tāta facilitas resurgendi,
quāta felicitas erit. Propter quod
& spiritalia dicta sunt, cum pro-
culdubio corpora sint futura nō
spiritus. Sed sicut nūc corpus ani-
male

ENCHIRIDION.

male dicitur, quod tñ corpus nō
aīa est, ita tñc spiritale corpus e-
rit, corpus tamē nō spiritus erit.
Proinde quantū attinet ad cor-
ruptionem, quæ nunc aggrauat
animā, & ad uicia quib⁹ caro ad-
uersus spiritū cōcupiscit, tunc nō
erit caro sed corpus, quia & cōle-
stia corpora prohibētur. Propter
quod dictū est: Caro & sanguis
regnum dei non possidebunt. Et
tanquam exponēs, quid dixerit,
Neq; corruptio, inquit, incorru-
ptionem possidebit. Quod prius
dixit caro & sanguis, hoc postea,
dixit corruptio: Et quod prius
regnum dei, hoc posterius incor-
ruptionē. Quātum aut attinet ad
substantiā, etiā tñc caro erit. Pro-
pter quod & post resurrectionē

DIVI AVGVST.

corpus Christi caro appellatum est. Sed ideo ait apostol⁹. Semina-
tur corpus animale, resurget cor-
pus spiritalitate. Quomodo tāta erit
tunc concordia carnis et spiritus,
uiuificante spiritu sine sustētaculi
alicuius indigētia subdita carne,
ut nihil nobis repugnet ex nobis
sed sicut foris neminē, ita nec int⁹
nos ipsos patiamur inimicos.

Corpora damnatorum.

Cap. XCII.

QUicunque uero ab illa perditio-
nis massa quę facta est p homi-
nem primum, non liberātur, per
unum mediatorem dei & homi-
num, resurgent quidem etiam i-
psi unusquisq; cum sua carne, sed
ut cum diabolo et angelis eius pu-
niantur, Vtrum sane ipsi cum vi-
tijs

ENCHIRIDION.

tijſ & deformitatibus ſuorū cor-
porum reſurgant, quicunq; in eis
uitioſa & deformia, membra ge-
ſtarunt, inquirendo laborare qd
opus eſt? Neq; enim fatigare nos
debet incerta eorum habitudo
vel pulchritudo, quorum erit cer-
ta & ſempiterna dānatio. Nec mo-
ueat, quomodo in eis erit cor-
pus incorruptibile, ſi dolere pote-
rit, aut quomodo corruptibile ſi
mori non poterit. Non eſt enim
vera uita, niſi ubi feliciter uiui-
tur; nec uera incorruptio, niſi ubi
ſalus nullo dolore corrumpitur.
Vbi autem infelix mori non fini-
tur, ut ita dicam, mors ipſa non
moritur, & ubi dolor perpetuus
non interimit, ſed affligit, ipſa
corruptio non finitur. Hæc in

DIVI AVGVST.

sanctis scripturis secunda mors
dicitur.

Infantium conditio.

Cap. XCIII.

NEc prima tamen mors, qua
suum corpus anima relinque
re cogitur, nec secunda qua pec
nale corpus anima relinquere nō
permittitur, homini accidisset, si
nemo peccasset. Mitissima sane
omnium pœna erit eorū, qui præ
ter peccatum quod originale tra
xerunt, nullum insuper addide
runt. Et in ceteris qui addiderūt,
tanto quisque tolerabiliorem ibi
habebit damnationem, quanto
hic minorem habuit iniquitatē.

Sancti Plenius cognoscent bonitatem Dei.

Cap. XCIII.

Re.

ENCHIRIDION.

Remanentibus itaque angelis
& hominibus reprobis in æ-
terna pœna, tunc sancti scient ple-
nius quid boni eis contulerit gra-
tia. Tunc rebus ipsis euiden-
tibus apparebit, qđ in psalmo scriptũ
est: Misericordiam & iudicium
cantabo tibi domine. Quia nisi
per indebitam misericordiam ne-
mo liberatur, & nisi per debitum
iudicium nemo damnatur.

*Quæ nunc occulta, olim reuelabun-
tur.*

Cap. XCV.

Tunc nō latebit qđ nunc latet,
cũ de duobus paruulis unus
esset assumendus p dei mĩam, ali-
p iudiciũ relinqũendus, in quo is q
assumeretur agnosceret, quid si-
bi per iudiciũ deberet, nisi miseri-
cordia subueniret: cur ille poti-
q

DIVI AVGVST.

iste fuerit assumptus, cum causa
vna esset ambobus: cur apud quos
dam non factæ sint uirtutes, quæ
si factæ fuissent, egissent illi homi
nes pœnitentiam, & factæ sint a
pud eos qui non fuerant creditu
ri. Apertissime namq; dominus di
cit: Væ tibi Corozaim, & uæ tibi
Betsaida, quia si in Tyro & Sydo
ne factæ fuissent uirtutes, quæ fa
ctæ sunt in uobis, olim in cilicio
& cinere pœnitentiam egissent.
Nec utique deus iniuste noluit sal
uos fieri, cum possent salui esse si
uellent. Tunc in clarissima sapien
tiæ luce uidebitur, quod nūc pio
rum fides habet, antequam mani
festa cognitione uideatur, quam
certa & immutabilis & efficacissi
ma sit uoluntas dei, quàm multa
possit

ENCHIRIDION.

possit & non velit, nihil autem velit quod non possit: quamq; sit verum quod in psalmo canitur, Deus autem noster in cælo sursum, in cælo & in terra omnia quęcunque voluit fecit. Quod utiq; non est verum, si aliqua voluit, & non fecit. Et qđ est indignius, ideo nō fecit, quoniam ne fieret quod volebat omnipotens, voluntas hominis impediuit. Non ergo fit aliquid nisi omnipotens fieri velit, vel sinēdo vt fiat vel ipse faciēdo.

Omnipotens deus. Cap. XCVI.

NEC dubitandum est deum facere bene, etiam sinendo fieri quęcunque fiunt malē. Non enim hoc nisi iusto iudicio finit. Et profecto bonum est omne quod iustum est, Quamuis ergo ea quę

DIVI AVGVST.

mala sunt, in quantum mala sunt;
non sunt bona, tamen ut non so-
lum bona sed etiam sint & mala,
bonum est. Nam nisi esset hoc bo-
num ut essent & mala, nullo mo-
do esse sinerentur ab omnipoten-
te bono. Cui proculdubio quam
facile est quod uult facere, tam fa-
cile est quod non uult esse non, si-
nere. Hoc nisi credamus, pericli-
tatur ipsum nostræ fidei confessio-
nis initium, qua nos in deum pa-
trē omnipotentē credere confite-
mur. Neque enim ueraciter ob ali-
ud uocatur omnipotēs, nisi quia
quicquid uult potest; nec uoluntatē
cuiuspiam creature voluntatis om-
nipotentis impeditur effectus.

*De saluandis & perdendis uolun-
tate dei, Cap. XC VII.*

Quam

ENCHIRIDION.

Quamobrem uidendum est,
quemadmodum sit de deo di-
ctum, quia et hoc apostolus ueris-
sime dixit, quia omnes homines
uult saluos fieri. Cum enim non
omnes, sed multo plures non fi-
unt salui, uidetur utiq; non fieri
qd deus uult fieri. humana. suo
luntate impediēte uoluntate dei.
Quādo enim quæritur causa, cur
nō omnes salui fiant, responderi
solet, qā hoc ipsi nolūt. Quod qui-
dē de paruulis dici nō potest, quo-
rū nōdum est. uelle seu nolle. Nā
quod infanti motu faciūt si eorū
uolūtati iudicaretur esse tribuen-
dum, quando baptizantur cum
resistunt quantum possunt, etiam
nolentes saluos eos fieri dicere-
mus. Sed apertius dominus in
euang

DIVI AVGVST.

euāgelio compellans, impiam ciuitatem: Quotiens, inquit, volui colligere filios tuos, sicut gatlina pullos suos, & noluisti: tanquā dei voluntas superata sit hominū voluntate, & infirmis nō lendo impredientibus, non potuerit facere potentissimus quod volebat. Et vbi est illa omnipotentia, qua in cælo & in terra, omnia quæcunque voluit fecit: si colligere filios Hierusalem voluit & nō fecit? An potius & illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit, sed ea quoque nolente filios eius collegit ipse quos voluit: quia in cælo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit, sed omnia quæcunque voluit fecit.

Gratia

ENCHIRIDION

Gratia et prædestinatio Cap.

XCVIII.

QVisporrò tã impie desipiat,
vt dicat **DEVM** malas ho-
minum volũtates, quas voluerit,
quãdo voluerit, vbi uoluerit, in
bonũ nõ posse cõuertere. Sed cũ
facit, per misericordiã facit: cum
autẽ nõ facit, p iudiciũ non facit.
Quoniam cuius uult miseretur,
et quem uult indurat. Quod cum
diceret, apostolus, gratiam com-
mendabat, ad cuius commenda-
tionem de illis in Rebecca utero
geminis fuerat iam locutus, qui-
bus nondum natis, nec aliquid a-
gentibus boni seu mali, vt secun-
dum electionem propositum dei
maneret, non ex operibus sed ex
vocante dictum est ei: quia ma-
ior

DIVI AVGVST.

ior seruiet minori. Propter quod
adhibuit alterum propheticum
testimonium, ubi scriptum est: Ia-
cob, dilexi, Esau autem odio ha-
bui. Sentiens autem quemadmo-
dum posset hoc quod dictum est,
permouere eos qui penetrare in-
telligēdo non possunt, hanc alti-
tudinem gratiæ, Quid ergo dice-
mus, ait: Nunquid iniquitas est a-
pud deum? Absit. Iniquum enim
uidetur, ut sine ullis bonorum ma-
lorumue operum meritis unum
deus diligat, odiatq; alterū. Qua
in re si futura opera uel bona hu-
ius, uel mala illius, quæ deus uti-
que præsciebat uellet intelligi, ne
quaquam diceret: non ex operi-
bus, sed diceret ex futuris operi-
bus, eoque modo istam solueret
qua-

ENCHIRIDION,

quæstionem, immo nullam quam
solui opus esset faceret quæstio-
nem. Nunc verò cum respōdisset,
absit. id est, absit ut sit iniquitas a-
pud deum, mox ut probaret, nul-
la hoc iniquitate dei fieri, inquit,
Moyse enim dicit, Miserebor cui
misertus ero, misericordiam præ-
stabo, cui misericors fuero. Quis
enim, nisi insipiēs deum iniquum
putet, siue iudicium pœnale inge-
rat digno siue misericordiam præ-
stet indigno? Denique infert et di-
cit: Igitur non uolentis neque cur-
rentis, sed miserentis est dei. Am-
bo itaque gemini natura filij iræ
nascebantur, nullis quidem ope-
ribus proprijs, sed originali-
ter ex A D A M vinculo damna-
tionis obstricti. Sed qui dixit,
mise-

DIVI AVGVST.

misereretur cui miseratus ero, et misericordiam præstabo, cui misericors fuero, Iacob dilexit per misericordiam gratuitam, Esau autem odio habuit per iudicium debitum. Quod cum deberetur ambo, in altero, alter agnouit, non de suis distantibus meritis sibi esse gloriandum, quod in eadem causa, idem supplicium non incurrit, sed de diuinæ gratiæ largitate, quia non uolentis, neque currentes sed miserentis est dei. Altissimo quippe ac saluberrimo sacramento uniuersa faciens, atque ut ita dixerim, uultus sanctarum scripturarum bene intuens id admonere inuenitur, ut qui gloriatur, domino gloriatur.

Misericordia & iudicium dei

Cap.

ENCHIRIDION.

Cap. XCIX.

CUm autem apostolus minimā
dei commēdasset in eo quod
ait: Igitur non volentis neq; cur
rentis, sed miserentis est dei: dein
de ut etiam iudicium commēda
ret, quoniam in quo non fit mise
ricordia, non iniquitas fit, sed iu
diciū, non est quippe iniquitas
apud deum: continuo subiecit at
que ait, Dicit enim scriptura Pha
raoni: Quia ad hoc te excitaui, ut
ostendam in te potētiā meam,
& ut annuncietur nomen meum
in uniuersa terra. Quibus dictis
ad utrumq; concludens id est, &
ad misericordiam et ad iudiciū
inquit: Ergo cuius vult misere
tur, deus, & quem vult obdurat.
**Miseretur scilicet magna bonita
te, ob**

DIVI AVGVST.

te obdurat nulla iniquitate: vt nec liberatus de suis meritis gloriē, nec damnatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim gratia re dēptos discernit à perditis, quos in vnā perditionis concreuerat massam, ab origine ducta causa communis. Hoc autē qui eo modo audit ut dicat, quid adhuc cōqueritur? nam uoluntati eius quis resistit? tāquam propterea malus non uideatur esse culpādus, quia deus cuius vult miseretur, & quē uult obdurat: absit, ut pudeat nos hoc respondere, quod respondisse videmus apostolum: O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? **Annon habet potestatem figulus**

ENCHIRIDION.

lus luti ex eadem massa facere, ali-
ud quidem vas in honorem, ali-
ud uero in contumeliam? Hoc
enim loco quidam stulti putant
apostolum in responsione defe-
cisse, & inopia reddendæ ratio-
nis repressisse contra dictoris
audaciam. Sed magnum habet
pondus quod dictum est, O ho-
mo tu quis es? Et in talibus quæ-
stionibus ad suæ capacitatis con-
siderationem reuocat hominem
uerbo, quidem breui, sed & ipsa
magna est redditio rationis. Si e-
nim capit hæc, quis est qui respon-
deat deo? Si autem capit, magis non
inuenit quid respondeat. Videret
enim si capit uniuersum genus
humanum, tam iusto iudicio diui-
no

DIVI AVGVST.

no in apostatica radice dñatum,
ut etiā si nullus inde liberaretur,
nemo recte posset dei vitupera-
re iusticiam: & qui liberantur, sic
oportuisse liberari, ut ex plurib⁹
non liberatis, atq; in damnatione
iustissima derelictis, ostēderetur
quid meruisset vniuersa consper-
sio: et quo etiam istos debitum iu-
diciū dei duceret, nisi eius in de-
bita minima subueniret, ut uolen-
tium de suis meritis gloriari, om-
ne os obstruatur, et qui gloriatur
in domino gloriatur.

Nihil sit contra uoluntatē dei.

Cap. C.

HAec sunt magna opera domi-
ni, exquisita in omnes volun-
tates eius: & tam sapienter exqui-
sita, ut cum angelica & humana

crea-

ENCHIRIDION.

creatura peccasset, id est, nō quod ille, sed quod uoluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ uolūtatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod uoluit, bene utens et malis tanquam summe bonus ad eorum damnationem, quos iuste prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benignè prædestinauit, ad gratiam. Quātum enim ad ipsos attinet, quod deus noluit fecerūt: quātum uero ad omnipotentium dei, nullo modo id efficere ualuerūt. Hoc quippe ipso, quod contra uoluntatem dei fecerunt, de ipsis facta est uoluntas eius. Propterea namque magna opera domini exquisita in omnes uolūtates eius ut miro et ineffabili mo

DIVI AVGVST.

do non fiat præter eius uoluntatem, quod etiam contra eius sit uoluntatem: quia non fieret, si non fineret: nec utique nolens finit, sed volens. Nec fineret bonus fieri male, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

Bona uoluntas alia Dei, alia hominis. Cap. CI.

ALiquando autem bona uoluntate homo uult aliquid quod deus non uult, etiam ipse bona multo amplius multoque certius uoluntate. Nam illius mala uoluntas esse nunquam potest. Tanquam si bonus filius patrem uelit viuere, quem deus bona uoluntate uult mori. Et rursus fieri potest, ut hoc uelit homo uoluntate mala, quod deus uult bona: uelut si malus filius uelit mori, patrem, uel

ENCHIRIDION.

uelit hoc etiam deus. Nempe ille
uult quod nō uult deus: iste uero
id uult, quod uult & deus. Et ta-
men bonæ uoluntati dei pietas il-
lius potius consonat, quamuis ali-
ud uolentis, quam huius idem uo-
lentis impietas. Tantum interest
quid uelle huiusmodi, quid deo
congruat, & ad quem finem su-
am quisque referat uoluntatem,
ut aut approbetur, aut impro-
bētur. Nam deus quasdam uolun-
tates suas, utique bonas implet
per maiorum hominum uolun-
tates malas. Sicut per Iudeos ma-
liuolos bona uoluntate patris.
Christus pro nobis occisus est.
Quod tātum bonum factum est,
ut Apostolus Petrus, quando id
fieri nolebat, Satanas ab ipso qui
I 2 occi-

DIVI AVGVST.

occidi venerat diceretur. Quam
bonæ apparebant uolūtes pio-
rum fidelium, qui nolebant apo-
stolum Paulum Hierusalem per-
gere, ne ibi pateretur mala quæ
propheta Agabus prædixerat: et
tamen deus hæc illum pati uole-
bat pro annuncianda fide Chri-
sti, exercens martyrem Christi.
Neq; iste bonam uoluntatem suā
impleuit, p Christianorū uolūta-
tes bonas, sed per Iudæorum ma-
las. Et ad eum potius pertinebāt
qui nolebāt quod uolebat, quā
illi per quos uolentes factum est
quod uolebat: quia id ipsum qui-
dem, sed ipse per eos bona, illi au-
tem mala uoluntate fecerunt.

Voluntas dei. Cap. CII.

Sed

ENCHIRIDION.

Sed quantalibet sint uoluntates,
uel angelorum, uel hominum,
uel bonorum, uel malorum, uel il-
lud quod Deus, uel aliud uolentes
quam Deus, omnipotentis uolun-
tas dei semper inuicta est, quæ ma-
la esse nunquam potest. Quia etiã
cum mala irrogat iusta est, & pro-
fecto quæ iusta est mala non est.
Deus igitur omnipotens siue per
minimã cuius uult misereatur, si-
ue per iudicium, quem uult obdu-
ret nec iniquum aliquid facit, nec nisi
uolens quicquam facit, & omnia
quæcunque uult facit.

*Excussitur dictum apostoli, Qui
uult omnes saluos fieri. Cap.*

CIII.

AC per hoc cum audimus & in
sacris literis legimus, quod ue-

I 3

lit.

DIVI AVGVST.

lit omnes homines saluos fieri:
quamuis certum sit nobis non o-
mnes homines saluos fieri, nō ta-
men ideo debemus omnipoten-
tissimæ dei uoluntati aliquid de-
rogare, sed ita intelligere quod
scriptum est, Qui uult omnes ho-
mines saluos fieri: tanq̃ diceretur
nullum hominem fieri saluum,
nisi quem saluum fieri ipse uolue-
rit: nō quod nullus sit hominū, ni-
si quem saluum fieri uelit, sed qđ
nullus fiat nisi quem uelit, & ideo
sit rogandus ut uelit, quia neces-
se est fieri si voluerit. De orando
quippe deo agebat apostolus, ut
hoc diceret: Sic enim intelli-
mus id quod in euangelio scri-
ptum est: Qui illuminat omnē ho-
minem: non quia nullus est homi-
num,

ENCHIRIDION.

num, qui non illuminetur. sed q̄
nisi ab ipso nullus illuminatur.

Aur certe sic dictum est: Qui o-
mnes homines uult saluos fieri,
nō quod nullum hominum esset
quem saluum fieri nollet, qui uir-
tutes miraculorum facere noluit
apud eos, quos dicit acturos fuis-
se p̄nitentiam si fecisset: sed ut
oēs homines omne genus huma-
nū intelligamus per quas cūq; dif-
ferentias distributū, reges, priua-
tos, nobiles, ignobiles, sublimes,
hūiles, doctos, indoctos, integri
corporis, debiles, ingeniosos, tar-
dicordes, fatuos, diuites, paupes,
mediocres, mares, fœminas, infan-
tes, pueros, adolescētes, iuuenes,
seniores, senes, in linguis omnib.
in moribus, omnibus, in artibus,

DIVI AVGVST.

omnibus, in professionib. omni
bus, in voluntatum & conscientia
rum uarietate, innumerabili con
stitutos, & si quid aliud differen
tiarum est in hominibus. Quid
est enim eorum unde non deus
per unigenitum suum dominum
nostrum, per omnes gentes sal
uos fieri homines uelit, & ideo
faciat, quia omnipotens uelle ina
niter non potest quodcunque uo
luerit. Præceperat enim aposto
lus, ut oraretur pro singulis ho
minibus, & specialiter addide
rat pro regibus, et his qui in sub
limitate sunt, q̄putari poterāt fa
ctu et supbia seculari à fidei Chri
stianę humilitate abhorrere: pro
inde dicēs, Hoc enim bonum est
coram saluatore nostro deo. i. ut
etiam

ENCHIRIDION.

etiam pro talibus oretur: Statim
ut desperationem tolleretur, addi-
dit, Qui omnes homines uult sal-
uos fieri, & in agnitionem uerita-
tis uenire. Hoc quippe deus bo-
num iudicauit, ut oratiōibus hu-
miliū dignaretur salutem, presta-
re sublimiū. Quod utiq; iam uide-
mus impletū. Isto locutionis mo-
do, & dominus est usus in euāge-
lio, ubi ait pharisæis: Decimatis
mentā & rutam & omne olus. Ne-
que enim pharisæi & quęcunq; a-
liena & omniū per omnes terras
alienigenarū omnia olera decima-
bant. Sicut ergo hic omne olus,
omne olerum genus: ita et illic o-
mnes homines, omne hominum
genus intelligere possumus. Et
quocunq; alio modo intelligi po-

DIVI AVGVST.

tēst, dum tamen credere nō coga-
mur aliquid omnipotentē deum
voluisse fieri, factūq; non esse, qui
sine vllis ambiguitatibus si in cœ-
lo, & in terra, sicut & veritas can-
tat: omnia quæcūq; voluit fecit,
perfecto facere noluit quodcūq;
non fecit.

Pia scientia dei. Cap. CIIII.

QVapropter etiam primum ho-
minē deus in ea salute in qua
conditus erat custodire voluisset
eumq; opportuno tempore, post
genitos filios, sine interpositione
mortis ad meliora perducere, u-
bi iā nō solum peccatum nō com-
mittere, sed nec uoluntatē posset
habere peccandi, si ad pmanendū
sine peccato, sicut factus erat, per-
petuā uolūtātē habiturū esse p̄es-
cisset.

ENCHIRIDION.

cisset. Quia verò eū male usurum
libero arbitrio, hoc est, peccaturū
esse pręsciebat, ad hoc potius prę
parauit uoluntatē suā, ut bene i-
pse faceret etiam de male faciēte,
ac sic hominis uolūtate mala non
euacuaretur, sed nihilominus im-
pleretur omnipotentis bona.

Voluntas nostra qualis futura sit.

Cap. CV.

SIC enim oportebat prius, homi-
nē fieri, ut & bene uelle posset
et male, nec gratis si bñ, nec impu-
ne si male: postea uero sic erit, ut
male uelle nō possit, nec ideo libe-
ro carebit arbitrio. Multo q̄ppe
liberius erit arbitriū, quod omni-
no non poterit, seruire peccato.
Neq; enim culpanda est uolūtās,
aut uoluntas non est, aut libera

DIVI AVGVST.

dicenda non est, qua beati esse sic
uolumus, ut esse miseri nō solum
nolimus, sed nequaquā, prorsus
uelle possimus. Sicut ergo nunc
etiam anima nostra nolle infelici
tatem, ita nūc nolle iniquitatem,
semp habitura est. Sed ordo præ
termittendus nō fuit, in quo Deus
uoluit ostendere, quā bonum
sit anima rationale, quod etiam
peccare possit, quamvis sit melius
quod peccare non possit: sicut mi
nor fuit immortalitas, sed tamen
fuit in qua posset etiam mori:
quamvis maior futura sit, in qua
non possit mori.

Liberum arbitrium & gratia.

Cap. CVI.

Illam natura humana perdidit
per liberū arbitriū, & hanc est

acce

ENCHIRIDION.

acceptura per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum: quamuis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset. Quia & si peccatum in solo libero erat arbitrio constitutum, non tamen iustitiæ retinendæ sufficiebat, liberum arbitriū, nisi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium præberetur. Sicut enim mori est in hominis potestate cum uelit, nemo est enim qui non seipsum, ut nihil aliud dicam, uel non uescendo possit occidere, ad uitam uero tenendam uoluntas non satis est, si adiutoria siue alimentorū, siue quorumcunque tutaminum desint: sit homo in paradiso ad se occidendum relinquendo iustitiam

DIVI AVGVST.

tiam idoneus erat per uoluntatem, ut autem ab eo teneretur uita iustitiæ, parum erat uelle, nisi ille qui eum fecerat adiuuaret. Sed post illam ruinam maior est misericordia dei, quando & ipsum liberum arbitrium liberandum est à seruitute, cui dominatur cum morte peccatum. Nec omnino per seipsum, sed per solam dei gratiam, quæ in fide Christi posita est, liberatur, ut uoluntas ipsa sicut scriptum est, à domino præparetur, qua cætera Dei munera capiantur, per quæ ueniatur ad munus æternum.

Gratia, & Stipendium peccati.

Cap. CVII.

VNde & ipsam uitam eternam, quæ certa merces est operum bono-

ENCHIRIDION.

bonorum, gratiam dei appellat apostolus: stipendium enim, inquit, peccati mors, gratia autem dei uita æterna in **CHRISTO IESU** Domino nostro. Stipendium pro opere meriti debitu redditur, non donatur: ideo dixit, Stipendium peccati mors, ut mortem peccato non immerito illatam, sed debitam demonstraret. Gratia vero nisi gratis sit, gratia non est. Intelligendum est igitur, etiam ipsa hominis bona merita esse **DEI** munera, quibus cum uita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur? Sic ergo factus est homo rectus, ut & manere in ea rectitudine posset, non sine adiutorio diuino & suo fieri perversus arbitrio:
utrumli

DIVI AVGVST.

utrumlibet horum elegisset, dei voluntas fieret, aut etiam ab illo, aut certe de illo. Proinde quia suam maluit facere quam Dei, de illo facta est voluntas dei, qui ex eadem massa perditionis, quæ de illius stirpe profluxit, facit aliud: uas in honorem, aliud in contumeliam: in honorem, per misericordiam: in contumeliam, per iudicium, ut nemo gloriatur in homine, ac per hoc nec in se.

Mediator Christus.

Cap. CVIII.

NAm neq; per ipsum liberamur, unum mediatorem dei & hominum, hominem Ghristū Iesum, nisi esset & deus. Sed cum factus est Adam homo. s. rectus, mediatore non opus erat. Cum
uero

ENCHIRIDION.

uero genus humanum peccata lō
ge separauerūt à deo , per media
torem qui solus sine peccato na
tus est, uixit & occisus est , recon
ciliari nos oportebat deo, usq; ad
carnis resurrectionem, in uitam
æternam, ut & humana superbia
per humilitatem dei argueretur,
ac sanaretur, & demonstraretur
homini, quam longe à deo reces
serat, cum per incarnatum deum
reuocaretur, & per hominem de
um exemplum obedientiæ con
tumaci homini præberetur, &
unigenito suscipiente formam
serui, quæ nihil ante meruerat,
fons gratiæ panderetur, & carnis
etiam resurrectio redemptis pro
missa, in ipso redemptore præmō
straretur, & per eandem naturā
quam

DIVI AVGVST.

quam se decepiſſe lætabatur, dia-
bolus uinceretur: nec tamen ho-
mo gloriaretur, ne iterum ſuper-
bia naſceretur: & ſi quid aliud
de tanto mediatoris ſacramēto,
a proficientibus videri & dici po-
teſt, aut tantum videri, etiam ſi di-
ci non poteſt.

*Locus animarum uſque ad iudicium
futurum. Cap. CIX.*

TEmpus autem quod inter ho-
minis mortem & ultimam re-
ſurrectionem interpoſitum eſt,
animas abditis receptaculis con-
tinet: ſicut una quæque digna eſt
vel requie, vel ærumna, pro eo q̃
fortita eſt in carne cum uiuiren.

Bona op̃era pro defunctis.

Cap. CX.

Neque

ENCHIRIDION.

Neq; negandū est, defunctorū
animas pietate suorū viuentiū
releuari, cum pro illis sacrificiū
mediatoris offertur, vel eleemosy
nē in ecclesia fiūt. Sed eis hæc pro
sunt, qui cū viuerent, vt hæc sibi
postea prodesse possent, merue
runt. Est enim quidā viuendi mo
dus, nec tā bonus vt nō requirat
ista post mortē, nec tā malus vt ei
non profint ista post mortē. Est
vero talis in bono, vt ista non re
quirat, & est rursus talis in malo
vt nec his valeat, cum hæc vita trā
fierit, adiuuari. Quocirca hic om
ne meritum cōparatur, quo pos
sit post hanc vitam releuari quis
piam vel grauari. Nemo autem
se speret quod hic neglexit, cum
obierit apud deum promereri.
Non

DIVI AVGVST.

Non igitur ista quæ pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, illi apostolicæ sunt aduersa sententiæ, qua dictum est, Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit siue bonum siue malum. Quæ etiam hoc meritum sibi quisque cum in corpore, uiueret cõparauit, ut ei possent ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam uitæ, quæ quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcunque elleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis, gratiarum actiones sunt: pro non ualde

ENCHIRIDION.

de malis, propitiatiōes sunt: pro
ualde malis, etiam si nulla sunt ad
iumenta mortuorum, qualescun
que uiuorum cōsolationes sunt.
Quibus autem prosunt, aut ad
hoc prosunt, ut sit plena remis
sio, aut certe tolerabilior fiat ipsa
damnatio.

Duae ciuitates post iudicium.

Cap. CXI.

Post resurrectiōem uero facto
uniuerso completoq; iudicio,
suos fines habebūt ciuitates duę:
una Christi, altera diaboli: una
bonorum altera malorum; utraq;
tamen angelorum & hominum.
Istis uoluntas, illis facultas nō po
terit illa esse peccandi, uel ulla cō
ditio moriendi, istis in æterna ui
ta uere feliciterq; uiuentibus, illis
in

DIVI AVGVST.

in æterna vita vere feliciterq; viuentibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus, quoniam vtrique sine fine. Sed in beatitudine isti, alius alio præstabilius, in miseria verò illi alius alio tolerabilius permanebunt.

Pœna impiorum an æterna.

Cap. CXII.

FRustra itaque nonnulli immo quam plurimi eternā dānatorū pœnam, & cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserātur affectu, atq; ita futurū esse non credunt; nō quidē scripturis aduersando diuinis, sed pro suo motu dura quæq; molliendo, & in leniorem flectendo sententiā, quæ putant in eis terribilius esse dicta

ENCHIRIDION.

dicta quam uerius. Non enim obliuiscetur, inquiūt, misereri, deus, aut continebit in ira sua miserationes suas. Hoc quidē in psalmo legitur sancto; Sed de his sine ullo scrupulo intelligitur, qui uasa misericordiæ nuncupantur, quia & ipsi non pro meritis suis, sed deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est, ut damnationem opinetur posse finire eorum, de quibus dictum est; Et ibunt hi in supplicium æternum; ne isto modo putetur habitura finē, quādoq; felicitas etiam illorū, de quibus e contrario dictum est. Iusti autem in vitam æternam. Sed pœnas damnatorū certis temporū interuallis existia

DIVI AVGVST.

existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari: etiā sic quippe intelligi potest manere in illis ira dei, hoc est ipsa dānatio. Hæc enim uocatur ira dei, non diuini perturbatio animi, ut in ira sua, hoc est, manēte ira sua, non tamē contineat miserationes suas, non æterno supplicio finem dando, sed leuamen adhibendo uel interponendo cruciatibus. Quia nec psalmus ait: ad finiēdam iram suam, uel post iram suam, sed in ira sua. Quæ si sola esset quanta ibi minima cogitari potest, perire à regno dei, exultari à ciuitate dei, alienari à uita dei, carere tam magna multitudine dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se, perfecit autem sperantibus in se, tara

ENCHIRIDION.

tam grandis est pœna, ut ei nulla possint tormenta quæ nouimus comparari, si illa sit æterna, ista autem sint quamlibet multis seculis longa.

Mors impiorum ut uita piorum perpetua. Cap. CXIII.

Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorū, id est alienatio à vita Dei, & oībus erit ipsa communis, quamlibet homines de varietate pœnarum, de dolorū reuelatiōe vel intermissione, pro suis humanis motibus suspicentur, sicut manebit communiter omnium vita æterna sanctorum, quamlibet bonorum dīstantia concorditer fulgeant.

Confessio fidei.

Cap. CXIII.

K

Ex

DIVI AVGVST.

EX ista fidei cōfessione, quę bre-
uiter symbolo continetur, &
carnaliter cogitata lac est parua
lorum, spiritualiter autē considera-
ta atq; tractata, cibus est fortium
nascitur spes bona fidelium, cui
charitas sancta comitatur, Sed de
his omnibus quę fideliter sunt
credenda, ea tantum ad spem per-
tinent, quę in oratione domini-
ca continentur? Maledictus est
omnis, sicut diuina testantur elo-
quia, qui spem ponit in homine:
ac per hoc in semetipso qui spem
ponit, huius maledicti vinculo
innectitur. Ideo non nisi à domi-
no DE Operere debemus, quic-
quid speramus nos vel bene ope-
raturus, vel pro bonis operibus
adepturos.

Oratio

ENCHIRIDION.

Oratio Dominica. Cap. CXV.

Proinde apud Euangelistam
Matthæum septem petitiones
continere dominica videtur ora-
tio, quarum in tribus æterna po-
seuntur, in reliquis quatuor tēpo-
ralia, quæ tamen propter æterna
consequenda sunt necessaria. Nā
quod dicimus, sanctificetur no-
men tuum, adueniat regnum tu-
um, fiat voluntas tua, sicut in cœ-
lo & in terra: quod non absurde
quidam intellexerunt in spiritu
& corpore, omnino retinenda
sunt sine fine, & hic inchoata quā-
tumcunq; proficimus augētur in
nobis, perfecta vero, quod in alia
vita sperandū est, semper posside-
buntur. Quod uero dicimus: pa-
nem nostrum quotidianum da
nobis

DIVI AVGVST.

nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & ne nos inferas intentatinoem, sed libera nos à malo: quis non videat ad præsentis vitæ indigentiam per tinere? In illa itaq; vita æterna ubi nos semper speramus futuros, & nominis Dei sanctificatio, & regnum eius & voluntas eius, in nostro spiritu & corpore pfecte, atq; immortaliter permanebunt, Panis verò quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius, quantus animæ carniq; tribuendus est, siue spiritualiter siue carnaliter, siue utroq; intelligatur modo. Hic est etiam quam poscimus remissio, ubi est ois remissio peccatorum, Hic tentationes que
nos

ENCHIRIDION.

nos ad peccandum vel alliciunt
vel impellunt. Hic deniq; malum
vnde cupimus liberari. Illic autē
nihil est istorum.

Eadem oratio secundū lucam.

Cap. CXVI.

EVangelista vero Lucas in ora-
tione dominica petitiones nō
septem, sed quinq; cōplexus est.
Nec ab isto vñq; discrepauit, sed
quomodo ista septem sint intelli-
genda, ipsa sua breuitate commo-
nuit. Nomen quippe dei sanctifi-
catur in spiritu. Dei autē regnū in
carnis resurrectione venturū est.
Ostendēs ergo Lucas tertiā peti-
tionem duarū superiorū esse quo-
dammōdo repetitionem, magis
eam prætèrmittendo fecit intelli-
gi. Deinde tres alias adiungit, de

K 3

pane

DIVI AVGVST.

pane quotidiano, de remissione
peccatorū, de tentatione vitanda.
At vero quod ille in ultimo po-
suit: sed libera nos a malo, iste nō
posuit, vt intelligeremus ad illud
superius, quod de temptatione
dictum est. pertinere. Ideo quip-
pe ait, sed libera, non ait & libe-
ra, tanquā vnā petitionem esse de
monstrās. Nō hoc, sed hoc vt sciat
vnusquisq; in eo se liberari a ma-
lo, qd nō infertur in tentationē.

Charitas. Cap. CXVII.

IAm porro charitas, quam dua-
bus istis. i. fide ac spe, maiorem
dixit apostolus, quanto in quocū-
que maior est, tanto melior est in
quo est. Cum enim queritur, vrū
quisq; sit homo bonus, non queri-
tur quid credat aut speret, sed
quid

ENCHIRIDION.

quid amet. Nam qui recte amat,
proculdubio recte credit & spe-
rat: Qui uero non amat, inaniter
credit, etiam si sunt vera quæ cre-
dit: inaniter sperat etiam si ad ve-
ram felicitatem doceantur perti-
nere quæ sperat, nisi & hoc credat
ac speret, quod sibi petenti dona-
ri possit ut amet. Quamuis enim
sperare sine amore non possit, fie-
ri tamen potest ut id non amet, si-
ne quo ad id quod sperat non po-
test peruenire. Tanquam si spe-
ret vitam eternam, quamuis non
habeat & non amet iusticiam, si-
ne qua nemo ad illam peruenit.
Ipsa est autem fides Christi, quæ
cõmendat apost. quæ per dilectio-
nẽ operatur, & quod in dilectiõe
nondum habet, petit ut accipiat.

DIVI AVGVST

quaritur ut inueniat, pulsatur ut aperiat
ratur ei. Fides nanque impetrat
quod lex imperat. Nam sine dei
dono .i. sine spiritu sancto, per
quem diffunditur charitas in cor
dibus nostris, iubere lex poterit,
non iuuare: & preuaricatorē insu
per facere qui de ignorātia se ex
cusare non possit. Regnat enim
carnalis cupiditas, ubi non est
dei charitas.

*Quatuor gradus ad felicitatē secun
dū quatuor ætates. Cap. CXVIII.*

Sed cum in altissimis ignorātię
tenebris nulla resistente ratio
ne uiuitur secundū carnē, hæc sunt
prima hominis. Deinde cum per
legem cognitio fuerit facta pecca
ti, si nondū diuinus adiuuat spiri
tus, secundū legem volens viuere
vinci

ENCHIRIDION.

vincitur, & sciens peccat, peccatoꝝ subditus seruit: à quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est, id agente scientia mandati, vt peccatū operetur in homine omnē concupiscenciā cumulo præuaricationis adiecto, atq; ita quod scriptū est impleatur. Lex subintravit vt abūdaret delictum. Hęc sunt secūda hominis. Si autē respexerit Deus, vt ad implenda quę mādāt ipse adiuuare credatur, & agi homo cœperit dei spiritu, cōcupiscitur aduersus carnē fortiore robore charitatis, vt quāuis sit adhuc quod homini repugnet ex homine, nondū tota infirmitate sanata, ex fide tamē iustus uiuat, iusteꝝ uiuat, in quantum non cedit malę concupiscen-

K 5

tia,

DIVI AVGVST.

tię, vincente delectatione iustitię.
Hac sunt tertia bona spei homi-
nis. In quibus si pia perseverantia
quisq; proficiat, postrema pars re-
stat, quę post hęc vitam in requie
spiritus, deinde resurrectione es-
tiam carnis implebitur. Harum
quatuor differētiarum prima est
ante legem, secunda sub lege, ter-
tia sub gratia, quarta in pace ple-
na, atque perfecta. Sic est & Dei
populus ordinatus per tēporum
interualla, sicut deo placuit, qui
in mensura, numero, & ponde-
re cuncta disponit. Nam fuit pri-
mitus ante legem, secundo sub le-
gem, quę per Moysen data est:
deinde sub gratia, quę reuelata
est per primum mediatoris ad-
uentum. Quę quidem gratia nec
antea

ENCHIRIDION.

antea defuit quibus impertiri eā oportuit, quamuis pro temporis dispensatione velata & occulta. Neq; enim antiquorum quicunque iustorum præter Christi fidē salutem potuit inuenire. At verò nisi & illis cognitus fuisset, non potuisset nobis per eorum ministerium alias apertius, alias occultius prophetari.

Renascentia Spiritus.

Cap. CXIX.

IN quacunq; autē quatuor:istarum velut ætatum singulorum quemq; hominē gratia regenerationis inuenerit, ibi remittūtur ei præterita vniuersa peccata, & reatus ille nascēdo cōtractus, renascendo dissoluitur. Tamq; multū valet, q̄ spiritus vbi vult spirat,

DIVI AVGVST.

vt quidam secundum illam seruitutem, sub lege esse non nouerit, sed cum mandato incipiant adiutorium habere diuinum.

Sacramentum regenerationis.

Cap. CXX.

ANtequam possit aut homo capax esse mandati, secundum carnem uiuat necesse est: sed si iam sacramento regenerationis imbutus est, nihil ei mors oberit, si tunc ex hac uita migrauerit. Quia ideo Christus mortuus est & resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Nec tenebit regnum mortis eius, pro quo mortuus est ille liber in mortuis.

Charitas. Cap. CXXI.

OMnia igitur precepta diuina referuntur ad charitatem, de qua dicit apostolus: Finis autem pre-

ENCHIRIDION.

præcepti est charitas de corde
puro & conscientia bona, & fi-
de non ficta. Omnis itaq; præcepti
finis est, charitas. i. ad charitatē
refertur omne præceptū. Quod ue-
ro ita sit uel timore pœnæ, uel ali-
qua intentioni carnali, ut nō refe-
ratur ad illam charitatē q̄ diffun-
dit spiritus sanctus in cordibus
nostris, nondū fit quēadmodū fie-
ri oportet, q̄uis fieri uideat. Cha-
ritas qppe ista dei est & proximi.
Et utiq; in his duobus præceptis
tota lex pēdet & prophete. Adde
Euangelium, adde & apostolos: nō
em̄ aliūde uox ista, Finis præcepti
est charitas, & deus charitas est.
Quæcunq; ergo mandat deus, ex
quibus unū est: Nō mœchaberis,
et quæcunq; nō iubētur, sed specia-

DIVI AVGVST

li cōsilio monētur, ex quibus unū
est, Bonū est homini mulierē non
tāgere, tūc recte fiunt cū referun-
tur ad diligendū deum & proxi-
mū propter deū, & in hoc seculo
et in futuro, nunc deū per fidem,
tūc per speciē, & ipsum proximū
nunc per fidē. Non enim scimus
mortales corda mortaliū, tūc autē
illuminabit dñs abscondita tene-
brarū, et manifestabit cogitatiōes
cordiū. Et tūc laus erit unicuiq; à
deo, qā id laudabitur et diligetur
à proximo in proximo, qđ ne la-
teat ab ipso illūinabitur deo. Mi-
nuitur autē cupiditas charitate cre-
scēte, donec ueniat hic ad tātā ma-
gnitudinē, qua maiore esse nō pos-
sit. Maiorē em̄ charitatem, nemo
habet, quam ut animam suā quis
ponat

ENCHIRIDION.

Ponat pro amicis suis. Ibi aut quis explicet quanta charitas erit, ubi cupiditas quæ uel coërcendo superet, nulla erit: quando summa sanitas erit quando cōtētio mortis nulla erit.

Quare opus conscripsit, Cap.

CXXII.

Sed sit aliquando huius uolumi-
nis finis, quod ipse uideris, utrum
Enchiridiō uel appellare debeas
uel habere. Ego tamen cum sper-
nenda tua in Christo Iesu studia
non putarem, bona de te credēs,
in adiutorio nostri redemptoris
confidens ac sperans, teque in eius
membris plurimū diligens, librū
ad te, sicut ualui, utinam tam com-
modum quæ prolixū, de fide, spe, &
charitati conscrip. Amen.

FINIS.

D. AVRELII AV

GUSTINI HIPPONEN

sis episcopi, liber de fide
& operibus.

Caput primum.

Vibuscum uidetur in
discretè omnes ad-
mittendos esse ad la-
uacrum regeneratio-
nis, quæ est in Chri-
sto Iesu domino nostro, etiam si
malam turpemq; vitam facinori-
bus & flagitijs euidentissimis no-
tam, mutare noluerint, atq; in ea
se perseveraturos aperta etiã con-
fessione declarauerint. Verbi gra-
tia, Si quisq; meretrici adhæret,
non

V
N.
non ei prius præcipiatur ut ab ea
discedat, & tunc ueniat ad baptis-
mum, sed etiam cū ea manens
mansurumq̃, se confitens admit-
ratur & baptizetur, nec impedia-
tur fieri membrum Christi, etiā si
membrum meretricis esse persti-
terit, sed postea doceatur quā
sit hoc malum: iamq̃ baptizatus,
de mutandis in melius moribus
instruatur. Peruersum enim pu-
tant atq̃ præposterum, prius do-
cere quemadmodum debeat vi-
uere Christianus, & deinde bap-
tizari, sed censent præcedere debe-
re baptismi sacramētum, vt dein-
de sequatur uitæ morumq̃ do-
ctrina, quam si tenere & custodi-
re voluerit, utiliter fecerit. Si au-
tem noluerit, et retenta fide Chri-
stiana

DE FIDE

stiana, sine qua in æternum periret, in quolibet scelere immunditiaq; permanserit, saluum eum futurum tanquam per ignem, uelut qui edificauerit super fundamentum quod est Christus, non aurum, argentum, lapides preciosos, sed ligna, scenum, stipulam, id est, non iustos, castosq; mores, sed iniquos & impudicos. Ad hanc autem uidentur disputationem impulsu quod eos mouerit non admitti ad baptismum, illos qui dimissis vxoribus alias duxerint, vel sceminas quæ dimissis uiris, alijs nupserint, quia hæc non coniugia sed adulteria esse dominus Christus sine vlla dubitatione restatur. Cum enim negare non possent esse adulteriū, quod ueritas adul-

ET OPERIBVS.

adulteriū esse sine ambage confir-
mat, eisq; suffragari uellēt ad acci-
piendū baptisimū, quos huiusmo-
di laqueo ita captos uiderint, ut si
nō admitterētur ad baptisimū sine
ullo sacramēto mallēt uiuere, uel
etiā mori, q̄ disrupto adulterij uin-
culo liberari, humana quadē mī-
seratione commoti sunt ad eorū
causam accipiendam, ut omnes
cum eis facinorosos & flagitiosos
etiam nulla prohibitionē corre-
ptos, nulla instructiōe correctos
nulla pœnitētia mutatos, ad ba-
ptisimū admittēdos esse censerēt,
existimātes eos, nisi fieret, in eter-
num perituros. Si autē fieret, eti-
am in illis malis perseverātes, sal-
uos per ignem futuros.

Cap. II.

[Qui

DE FIDE

QVibus respondens, hoc primum dico, ne quis ea testimonia scripturarum quę commixtionem bonorum & malorum in ecclesia vel præsentem indicant, vel futuram prænunciant, sic accipiat. ut disciplinæ seueritatem siue diligentiā soluendam, omnino atque admittendam, non illis edoctus literis, sed sua opinione deceptus existimet. Neque enim quia illam primi populi commixtionem, Moyses dei famulus patientissimè perferebat, ideo non in multos etiam gladiā vindicauit. Et Phinees sacerdos adulteros simul inuentos ferro ultore confixit. Quod utique degradationibus & ex communicationibus significatum est esse faciendū, in hoc tempore

ET OPERIBVS.

pere, cum in ecclesiæ disciplina,
viibilis fuerat gladius celsatur?
Nec quia beatus Apostolus inter
falsos fratres tolerantissimè con
gemiscit, quosdam etiam diaboli
cis inuidētiæ stimulus agitados,
Christum tamen prædicare per
mittit; ideo parcendum censet il
li qui uxorem patris sui habuit,
quem præcepit congregata eccle
sia tradere satanæ in interitū car
nis, vt spiritus saluus fiat in die
domini nostri Iesu Christi. Aut i
deo ipse alios tradidit satanæ, vt
discerent non blasphemare, aut
frustra dicit; Scripsi vobis in epi
stola, nō commisceri fornicarijs,
non vtiq; fornicarijs huius mun
di, aut auaris, aut raptoribus, aut
idolis seruientibus, alioquin de
buerat

DE FIDE TH

bueratis de hoc mūdo exirē : nūc
 autem scripsi vobis non commis-
 teri, si quis frater nominatur, aut
 fornicator, aut idolis seruiēs, aut
 auarus, aut maledicus, aut ebrio-
 sus, aut rapax: cū huiusmodi nec
 cibum quidē simul sumere. Quid
 enim mihi de his qui foris sunt
 iudicare? Nonne de his qui intus
 sunt vos iudicatis? De his autem
 qui foris sunt, deus iudicabit. Au-
 ferre malum ex vobisipfis. Vbi
 quidam quod dictum est, ex vo-
 bisipfis, ita intelligunt, ut ex se ipsis
 unusquisque auferat malū, hoc
 est, ut ipse sit bonus. Sed quomo-
 do libet intelligatur, siue vt seue-
 ritate ecclesiæ mali excommuni-
 cationibus corripiantur, siue, ut
 se quisque corripiendo et corrigendo
 a se ipsis

ET OPERIBVS.

à seipso auferat malum, illud tamen quod supra dictum est. non habet ambiguitatem, ubi præcipit non cōmisci ei fratribus, q̄ in aliquo supradicto uitio nominantur, id est, noti famosiq̄ sunt.

Cap. III.

Quo autē animo, & qua charitate misericors ista seueritas adhibēda sit, nō solū eo loco ubi ait, ut spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi: sed alibi quoq̄ euidenter ostēdit, dicēs: Si quis nō obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate. & nolite commisci cum eo, ut erubescat, & non ut inimicum eum existimetis, sed corripite ut fratrem. Et ipse dominus exēplum singulare patientiæ, qua etiam in
duo-

DE FIDE

duodecim Apostolis vsq; ad passionem diabolum pertulit, & qui ait: Sinite utraq; crescere vsq; ad messem, ne forte cum vultis colligere zizania, simul eradicetis & triticum, retiaq; ista, in similitudine ecclesiæ vsq; ad littus, hoc est, vsq; ad seculi finem. bonos & malos pisces habitura prædixit, & cætera si qua de permixtione, bonorum & malorum siue aperte, siue per similitudines locutus est, non ideo tamen omittrandam censuit ecclesiæ disciplinam, imò vero admonuit adhibendam, quando ait: Attendite vobis, Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te et ipsum solum. Si audierit te, lucratus es fratrem tuum, Si autem non audierit te, assume

ET OPERIBVS.

assumē tecum vnum vel duos, vt
in ore testium duorum vel trium
stet omne verbum. Quod si non
audierit eos, dic ecclesiæ. Si autē
nec ecclesiam audierit, sit tibi tan
quam Ethnicus & Publicanus.
Deinde ipsius seueritatis terrorē
grauissimum adiecit, etiā eo loco
dicens, Quę solueritis in terra, so
luta erunt & in cœlo: quę ligaue
ritis in terra, ligata erunt & in
cœlo. Prohibet etiā sanctum dari
canibus. Nec contrarius est Apo
stolus domino, quia dicit: Peccan
tes coram omnibus argue, vt cæ
teri timorem habeant, cum ille di
cat: Corripe eū inter te & ipsum.
Vtrunque enim faciendum est, si
cut, & infirmitatis diuersitas ad
monet, eorum quos vtiq̃ue non
L perden

DE FIDE

perdendos, sed corrigendos curandosq; suscepimus, & alius sic, alius autem sic sanandus est, ita etiam est ratio dissimulandi & tolerandi malos in ecclesia, & est rursus ratio castigandi & corripiendi, non admittendi vel à cōmunione remouendi.

Cap. IIII.

ERrant autem homines nō seruantes modum, & cum in vnā partem procliuiter ire cōperint, non respiciunt diuinā, autoritatis alia testimonia, quibus possint ab illa intentione reuocari, & in ea quæ ex vtrisque temperata est veritate ac moderatione consistere. Nec in hac re tantum de qua nunc quæstio est, sed etiā in alijs multis. Nam quidam inuētes diuina

ET OPERIBVS.

uinarum testimonia literarum,
quibus vnus deus colendus infi-
nuatur, eundem patrem qui est fi-
lius, sanctumq; Spiritum putaue-
runt. Alij rursus veluti morbo cō-
trario laborantes, cū attenderent
ea quibus Trinitas declaratur,
nec valerent intelligere quomo-
do sit vnus deus, cum & Pater nō
sit Filius, nec Filius sit Pater, nec
Spiritus sanctus aut Pater aut Fi-
lius, diuersitates etiam substan-
tiarum asserendas putarunt. Qui-
dam intuentes in scripturis san-
ctæ virginitatis laudem, conu-
bia damnauerunt. Quidam rur-
sus ea testimonia consecretantes,
quibus casta cōiugia prædicantur,
virginitatem nuptiis æquauerunt.
Quidam cum legerent, Bonū est

DE FIDE

fratres non manducare carnem,
neq; bibere vinum: etiā nonnulla
familia creaturarū dei, & quas vo-
luerunt escas immūdas esse cense-
runt. Quidam verò legentes. Oīs
creatura Dei bona est, & nihil
abijciendū quod cū gratiarū acti-
one accipitur: in voracitatē vino-
lentiamque collapsi sunt, nec sibi
valentes auferre vitia, nisi eis ecō-
trario vel tanta vel maiora succe-
derent. Si etiā in hac causa quæ
habetur in manibus, quidā inuē-
tes præcepta seueritatis: quibus
admonemur corripere inquit-
tos, non dare sanctū canibus, vt
ethnicū habere ecclesię contēpto-
rem, à cōpage corporis membrū
quod scādalizat auellere: ita per-
turbant ecclesię pacem, vt conen-
tur

ET OPERIBVS.

tur ante tempus separare zizania,
atq; hoc errore cæcati ipsi potius
à Christi vnitate separètur. Qua
eis nobis causa est aduersa schi-
sma Donati. Et hoc non cū illis
qui nouerunt. Cæcilianū, non ve-
ris, sed calūniosis criminibus ap-
petitū, & perniciosam sententiam
suā, mortifero pudore non dese-
runt, sed cū illis quibus dicimus,
etiāsi mali fuissent, propter quos
in ecclesia non estis, vos tñ eos fe-
rendo quos emendare aut segre-
gare minime poteratis, in eccle-
sia permanere debuistis. Quidā
verò è contrario periclitātes, cum
bonorum malorumq; permixti-
onem, in ecclesia demōstratā, vel
prædictā esse perspexerint, & pa-
tientia præcepta didicerint, quæ

DE FIDE

ita nos firmissimos reddunt, vt etiam si videtur in ecclesia esse zizania, non tamen impediatur, aut fides, aut charitas nostra, aut quoniam zizania esse in ecclesia cernimus, ipsi: de ecclesia recedamus: in statuendā putāt esse & ecclesiā & disciplinam quandam peruersissimam securitatem præpositis tribuentes, vt ad eos non pertineat nisi dicere quid cauendū, quidue faciendum sit, quolibet autē quisque faciat, non curare. *Cap. V.*

Nos vero ad sanā doctrinā pertinere arbitramur ex vtrisque testimonijs tutam sententiā moderari, vt & canes in ecclesia propter pacē ecclesiæ toleremus, & canibus sanctum, vbi pax ecclesiæ tuta est, non demus. Cum ergo
siue

ET OPERIBVS.

siue per negligentiam prepositorum,
siue per aliquam excusabilem necessi-
tatem, siue per occultas obreptio-
nes inuenimus in ecclesia malos,
quos ecclesiastica disciplina cor-
rigere aut coercere non possumus,
tunc ne ascendat in cor nostrum
impia & perniciofa presumptio,
qua existimemus nos ab his esse
seperandos, ut peccatis eorum non
inquinemur, atque ita post nos
trahere conemur veluti mundos
sanctosque discipulos, ab unitatis
compagne, quasi a malorum con-
sortio segregatos: veniant in me-
tem ille de scripturis similitu-
dines, & diuina oracula vel cer-
tissima exempla, quibus de-
monstratum & pronunciatum
est, malos in ecclesia permixtos

DE FIDE

bonis, vsq; in finem seculi tēpusq;
iudicii futuros, & nihil bonis in
vnitate ac participatione sacramen-
torum, qui eorum factis nō con-
senserit, ob futuros. Cum verò eis
per quos ecclesia regitur, adest,
salua pace, potestas disciplinę ad-
uersus improbos aut nefarios ex-
ercende, tunc rursus ne socordia
segnitiāq; dormiamus, alijs acu-
leis pręceptorum, quę ad seueri-
tatem coērtionis pertinent, excitā-
di sumus, vt gressus nostros in
via domini ex vtrisque testimo-
nijs, illo duce atq; adiutore dirigē-
tes, nec patientiæ nomine torpe-
scamus, nec obtentu diligentia
sæuiamus.

Cap. VI.

Hæc ergo secundū sanā doctri-
nam

ET OPERIBVS.

nam moderatione seruata, videamus vnde agitur, id est, vtrum ad percipiendū baptismum sic admittendi sunt homines, vt nulli ibi vigilet diligentia, ne sancti canibus detur. Vsq̃ue adeo vt nec apertissimi adulterij perpetratores, & eius perseuerantiæ presesores, à sacramento tantæ sanctitatis videantur arcendi, quo sine dubio non admitterentur, si per ipsos dies quibus eandem gratiā percepturi, suis nominibus datis, abstinētia, ieiunijs, exorcismisq̃ purgantur, cum suis legitimis & veris vxoribus se concubituos profiterentur, atque huius rei quamuis alio tempore licite, paucos ipsis solēnibus diebus nullam continentiam seruatuos. Quo

DE FIDE

modo igitur ad illa sancta recusans correptionē adulter admittitur, quo recusans obseruationē non admittitur coniugatus? Sed prius inquirunt baptizetur, deinde doceatur quid ad bonam vitam motusque pertineat. Fit hoc ubi quenuquam forte dies vrget extremus, ut ad verba paucissima, quibus tamen omnia continentur, credat, sacramentumque percipiat, ut si ex hac vita migrauerit, liberatus exeat à reatu præteritorum omnium peccatorum. Si autem sanus petit spatium discendi quæ discenda sunt, quod alius opportunius tempus reperiri potest, quo audiat quemadmodum fidelis fieri, ac viuere debeat, quam illud cum attentione animo atque ipsa religio

ET OPERIBVS.

religione suspenso saluberrimæ
fidei sacramentum petit? An vsq[ue]
adeo dissimulamus à sensibus no-
stris, vt vel nosip[s]os non recor-
demur quàm fuerimus attent[i]
atque solliciti, quid nobis præci-
perent à quibus catechizabamur,
cum fontis illius sacramenta pete-
remus, atque ob hoc competen-
tes etiam vocaremur: vel non in-
tueamur alios qui per annos sin-
gulos ad lauacrum regeneratio-
nis accurrunt quales sint ipsis die-
bus quibus catechizantur, exorci-
zantur, scrutantur quanta vigilan-
tia conueniant, quo studio ferue-
ant, qua cura p[er]deant. Si tunc tem-
pus non est discendi, quæ vita cō-
gruat tanto quod accipere deside-
rant, sacramento, quando erit?

DE FIDE

An verò cum acceperint in tantis
criminibus permanentes, etiam
post baptismum non noui homi-
nes, sed rei veteres, vt videlicet
peruersitate mirabili prius eis di-
catur: Induite hominē nouum,
& cum induti fuerint, postea di-
catur: Exuite veterē, cum Aposto-
lus sanum ordinem tenēs dicat:
Exuite veterē, & induite nouū, et
ipse dñs clamet: Nemo asluit pan-
num nouum vestimēto veteri, &
nemo mittit vinum nouum in v-
tres veteres? Quid autem aliud
agit totum tempus, quo catechu-
menorum locum & nomen te-
nent, nisi vt audiant quæ fides &
qualis vita debeant esse Christia-
ni, vt cum seipsos probauerint,
iunc de mēsa domini māducent,
&

DE OPERIBVS.

& de calice bibāt. Quoniam qui manducat indignè iudicium sibi manducat & bibit. Quod autem fit per omne tempus, quod in ecclesia salubriter constitutum est, ut ad nomen Christi accedentes catechumenorum gradus accipiant, hoc fit multò diligētius, & instantius his diebus, quibus competentes vocantur, cum ad percipiendum baptismum sua nomina iam dederunt.

Cap. VII

Quid si, inquiunt virgo nesciens nupserit viro alieno? Hoc si semper nesciat, nunquā ex hoc erit adultera; si autem sciat, iam ex hoc esse incipiet ex quo, cum alieno viro sciens cubauerit. Sicut in iure prædiorum, tamdiu quisq;

DE FIDE

bonæ fidei possessor rectissime
dicitur, quamdiu se possidere in
gorat alienum: cum verò scierit,
nec ab aliena possessione recesserit
tunc malæ fidei perhibebitur
tunc iuste iniustus vocatur. Absit
ergo ut sensu non humano, sed
plane vano sic doleamus cum fla-
gitia corriguntur, tanquam con-
nubia dirimantur; maxime in ci-
uitate domini in monte sancto e-
ius, hoc est, in ecclesia, ubi nuptia-
rum non solum vinculum, verum etiam
sacramentum ita commen-
datur, ut non liceat viro uxorem
suam alteri tradere: quod in repu-
blica tunc Romana, non solum mi-
nimè culpabiliter, verum etiā lau-
dabiliter Cato fecisse perhibetur
Nec hinc diutius modo disputa-
re

ET OPERIBVS.

re opus est, cū & illi qbus respon
deo, nō audeāt affirmare nullum
hoc esse peccatū, neq; negent esse
adulteriū, ne ipsi domino, s̄ctoꝝq;
euāgelio aperte conuincātur ob
stere. Sed cū eis placet primum ad
mittendos esse tales ad percipien
dū baptismi sacramentum, & ad
dominicam mensam, etiamsi cor
rectionem voce manifestissima
recusauerint: imo verò nihil eos
de hac re prorsus admoneri oport
tere, sed postea docere, ut si præce
pti obseruationem receperint, cul
pamq; correxerint, habeantur in
critico: si autem contempserint,
inter zizania tolerantur: satis o
stendunt non se crimina ista de
fendere, aut quasi leuia uel nulla
sint agere. Quisenim adulterium
bonæ

DE FIDE

bonæ spei Christianus nullum seū
paruum crimen existimet? ordi-
nem tamen quo hæc in alijs uel
corrigantur, uel ferantur, de scri-
pturis sanctis, se proferre arbitra-
tur, cum dicāt, Apostolos sic egis-
se: & de literis eorum quædam te-
stimonia proferunt, ubi reperiun-
tur prius insinuassee doctrinam fi-
dei, ac deinde morum tradidisse
præcepta. Atq; hinc intelligi vo-
lunt fidei tantummodo regulam
baptizandis esse intimandam, po-
stea verò iam baptizatis, etiam vi-
tæ in melius mutandæ præcepta
tradenda, quasi aliquas Apostolo-
rum epistolas legant ad eos qui
baptizandi sunt datas, ubi de sola
fide disputauerunt, & alias ad ba-
ptizatos, quibus præcepta de ma-
lis

ET OPERIBVS.

lis cauendis, bonisq; instituendis moribus continentur. Cum igitur eos ad Christianos iam baptizatos dedisse literas constet, cur utroq; sermone contextæ sunt, & eo scilicet qui ad fidem, & eo qui ad vitam bonam pertinet? An fortè illis placet, vt baptizandis utrūque nō demus, & baptizatis utrūque reddamus? Quod si absurdè dicitur, ergo fateātur Apostolus doctrinam suam, ex utroq; perfectam suis epistolis indidisse. Sed propterea plerūq; insinuasse prius fidem, ac deinde quod ad vitam bonam pertinet subiecisse, quia & in homine ipso nisi præcedat fides, vita bona sequi non poterit: quicquid enim homo veluti rectè fecerit, nisi ad pietatē quæ
ad

DE FIDE

ad deū est referatur, rectum dici non oportet. Quòd si arbitrarentur aliqui stulti, & nimis imperiti Apostolorum epistolas ad catechumenos datas, profecto etiam ipsi faterentur, nondum baptismi præcepta morum, quæ fidei congruant, simul cum fidei regulis intimanda: nisi fortè ad hanc necessitatem suam non isti disputatione compellunt, ut primas partes epistolarum Apostolicarum, ubi de fide loquuntur, catechumenis legendas velim, posteriores autem fidelibus, ubi iam præcipitur quæadmodum Christiani vivere debeant: quod stultissimum est dicere. Nullum ergo documentum est huius opinionis ex epistolis Apostolorum, cur ideo arbitremur baptizandos

ET OPERIBVS.

zādos de sola fide, baptizatos, autem de moribus admonendos, quia illis primis partibus literarum commendauerunt fidem, ac postea consequenter, vt bene a fidelibus viueretur, hortati sunt. Quamuis enim illud prius, hoc posterius, sapissimæ tamen vna contexione sermonis vtrunq; catechumenis, vtrunq; fidelibus, vtrunq; baptizandis, vtrūq; baptizatis, siue vt instruātur, siue ne obliuiscātur, siue vt profiteātur, siue vt confirmentur doctrina sanctissima, & diligentissima prædicandum est. Epistolę itaq; Petri, & epistolæ Ioannis, de quibus quædam testimonia cōmemorant, addant & Pauli ad aliorum Apostolorum, ea ratione accipiendū est, quod

DE FIDE

quod aduerterunt prius de fide,
ac postea de moribus dici, quod
nisi fallor apertissimè exposui.

Cap. VIII.

SEd in actibus Apostolorū Pe-
trus, inquit, sic allocutus est
illos, qui verbo audito, baptizati
sunt vno die tria millia, vt eis solā
fidem qua in Christum crederēt,
prædicaret. Qui cum dixissent, qd
faciemus, respondit eis; Agite pœ-
nitētiā, & baptizetur vnusquis
que vestrum in nomine domini
nostri Iesu Christi in remissionē
peccatorum, & accipietis donum
Spiritus sancti. Cur ergo non
aduertunt quod dictum est, Agi-
te pœnitentiā; ibi est enim vitæ
veteris expoliatio, vt noua induā-
tur qui baptizantur. Cui autē
fructuo

ET OPERIBVS.

fructuose est, pœnitentia, quæ agitur de mortuis operibus, si in adulterio perseueret, alijsq; sceleribus quibus dilectio mundi huius inuoluitur? Sed in fidelitatis (inquiunt) tantummodo, quia in Christum non crediderunt, eos voluit agere pœnitentiam, Mira pœsumptio, nolo quicquam grauius dicere, quando eo audito qđ dictum est, Agite pœnitentiã, soli us infidelitatis acta dicuntur, cum vita mutãda ex vetere in nouam doctrina euangelica traderetur, ubi utiq; & illud est quod in ea sententia ponit Apostolus, Qui furabatur, iam non furetur: & cœtera, quibus exequitur quid sit, deponere veterem hominem, & induere nouum. In his autem ipsis uerbis

DE FIDE

verbis Petri habent vnde admoneri potuissent, si diligenter attendere voluissent. Cū enim dixisset, Agite pœnitentiam & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti: nobis enim hæc est promissio facta, & filiis nostris, & omnibus qui sunt longè, quoscunq; aduocauerit dominus deus noster: cōtinuò subiecit qui librum scripsit, atque ait: & cæteris verbis pluribus testificabatur dicens: Eripite vos à seculo hoc prauo. At illi auuidissimè capientes, exceperunt verba, & crediderunt, & baptizati sunt, & adiectæ sunt illa die tria milia animæ. Quis hic non intelligat et cæc.

ET OPERIBVS.

cæteris pluribus verbi quæ à scriptore propter lōgitudinem non recitantur, id egisse Petrum, vt eriperent se ab hoc seculo prauo: quandoquidē ipsa sententia breuiter indicata est, cui persuadendæ verbis pluribus Petrus instabat: Ipsa quippe summa positum est, cum dictum est: Eripite vos à seculo hoc prauo: Verbis autem pluribus vt hoc fieret testificatur Petrus. In his verbis erat mortuorum operum condemnatio, quæ nequiter agunt huius seculi dilectores, & commendatio vitæ quam teneāt atque sectentur, qui se ab hoc prauo seculo eripiunt. Iam itaque si placet affirmare conentur, eum se eripere ab hoc seculo prauo, qui tantummodo
cre-

DE FIDE

credit in Christum, etiamsi in flagitijs quibus voluerit perseueret vsq; ad professionem adulterij. Quod si dicere nefas est, audiant baptizandi, non solum quid credere debeant, sed etiam quemadmodum se ab hoc prauo seculo eripiant. Ibi enim necesse est ut audiant, quemadmodum credentes uiuere debeant.

Cap. IX.

SPado, inquit, ille quem Philippus baptizauit, nihil pl^o dixit, quàm credo filium dei esse Iesu Christum, & hac professione continuo baptizatus est. Num ergo placet ut hoc solum homines respondeant, & continuo baptizentur: nihil de Spiritu sancto, nihil de sancta ecclesia, nihil de remissio

ET OPERIBVS.

missione peccatorum, nihil de resurrectione mortuorum, postremo de ipso Iesu Christo nihil nisi quia filius dei est, non de incarnatione eius ex virgine, de passione, de morte crucis, de sepultura, de tertij diei resurrectione, de ascensione, ac sede ad dexteram patris aliquid dicendum est catechizanti, ac profitendum credentis. Si enim Spado cum respondisset: Credo filium dei esse Iesum Christum, hoc ei sufficere visum est, ut continuo baptizatus abscederet: cur non id sequimur, atque auferimus cetera quæ necesse habemus, etiam cum ad baptizandum temporis urget angustia, exprimere, interrogando ut baptizandus ad cuncta respondeat, etiam si ea memo-

M

ria

DE FIDE

riæ mandare non valuit: Si autē
scriptura tacuit, atque intelligen-
da admisit cætera quæ cum illo
Spadone baptizando Philippus
egit, atq; in eo quod ait, baptiza-
uit eum Philippus, intelligi vo-
luit impleta omnia, quæ licet ta-
ceantur in scripturis gratia bre-
uitatis, tamen seriæ tradicionis
scimus implenda: pari modo eti-
am in eo quod scriptum est euan-
gelizasse Philippus Spadoni do-
minum, nullo monēdo dubitans
dū est, & illa in catechismo dicta
esse quæ ad vitam moresq; perti-
nent eius qui credit in dominū
Iesum. Hoc est enim euangeliza-
re Christum, non tantum dicere
quæ sint credenda de Christo, sed
etiam quæ obseruanda ei qui ac-
cedit

ET OPERIBVS.

redit ad cōpagem corporis Chri-
sti: imò verò cuncta dicere quæ
sunt credenda de Christo, non so-
lum cuius sit filius, vnde secundū
diuinitatem, vnde secundum car-
nem genitus, quæ perpeffus, &
quare, quæ sit virtus resurrectio-
nis eius, quod, donum spiritus
promiserit, dederitq; fidelibus,
sed etiam qualia mēbra, quibus
sit caput quærat, instituat, dili-
gat, liberet, atq; ad eternā vitā,
honoremq; perducatur. Hæc cum
dicuntur, aliquādo breuius atq;
constrictius, aliquando latius &
vberius Christus euangelizatur,
& tamen non solum quod ad fi-
dem, verumetiam quod ad mo-
res fidelium pertinet, non præ-
termittitur.

DE FIDE

Cap. X.

HOc intelligi potest etiam in eo
quod commemorant dixisse
Apostolum Paulū: Nihil me dixi
scire in vobis, nisi Christū Iesum
& hunc crucifixum. Quod illi pu
rant ita dictū, tanquā nihil aliud
eis insinuatū esset, nisi ut primitus
crederent, ac deinde baptizati,
quicquid ad vitam moresq; per
tinet, discerent. Hoc, inquit, A
postolo satis superq; suffecit, qui
eis dixit, quod & si multos pēda
gogos haberent in Christo, sed
non multos patres, quia eos in
Christo Iesu per euangelium ip
se genuisset. Si ergo ille qui per
euangeliū genuit, quāuis gratias
agat quod neminem ipsorum ba
ptizauerit, nisi Crispū & Gaiū &
Stepha

ET OPERIBVS

Stephanæ domū, nihil eos ampli
us docuit q̄ Christum crucifixū:
quid si dicat aliquis, nec resurrex
isse Christum eos audisse, quādo
per euangeliū geniti sunt? Vnde
est igitur quod eis dicit: Tradidi
enim vobis in primis, quia Iesus
Christus mortuus est secūdū scri-
pturas, & quia sepultus est & quia
resurrexit tertia die secūdū scri-
pturas, si nihil nisi crucifixum do-
cuerat? Si autē non ita intelligūt,
sed hoc quoq; ad Christum cruci-
fixum pertinere cōcedūt, sciāt in
Christo crucifixo multi homines
discere, & maximē quod vetus ho-
mo noster simul crucifixus est, vt
euacuetur corpus peccati & vltra
non seruiamus peccato, Vnde e-
tiam de seipso dicit. Mihi autem

M 3 absit

DE FIDE

absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo. Proinde attendant & videant quemadmodum doceatur atque discatur Christus crucifixus, ut ad eius crucem noverint pertinere, quod etiam nos in eius corpore crucifigimur mūdo. Vbi intelligitur omnis coertio malarum concupiscētiarum, ac per hoc fieri non potest, ut eis qui cruce Christi informantur, professa adulteria permittantur. Nam & Apostolus Petrus de sacramento ipsius crucis, hoc est passionis Christi admonet, ut qui ea consecrantur peccare desistant, ita loquens, Christo ergo passo

ET OPERIBVS.

passo per carnem, & vos eadem cogitatione armamini, quia qui mortuus est carne, desijt peccare, vt iam non hominum desiderijs, sed voluntate domini dei, reliquum in carne viuat, &c. Quibus consequenter ostendit eum pertinere ad Christum crucifixum, hoc est per carnem passum, qui eius corpore crucifixis carnalibus desiderijs, bene viuit per Euangelium. Quid quod etiam duo ilia praecepta, in quibus dominus ait, totam legem Prophetasque pendere, huic suae opinioni suffragari arbitrantur: & sic ea commemorant, vt quoniam primum praeceptum dictum est: Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,

M 4

& ex

DE FIDE

& ex tota mente tua. Secundum autem simile huic: Diliges proximum tuum tãquam teipsum: primum pertinere ad baptizandum, ubi dilectio dei prœcipitur, secundum autem ad baptizatos, ubi videntur esse mores conuersationis humanæ: sic obliti quod scriptum est. Si fratrem quem vides non diligis, deum quem non vides quomodo diligere poteris? Et illud aliud in eadem epistola Ioan. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quo autem pertinent omnia flagitia morum malorum, nisi ad mundi huius dilectionem? ac per hoc illud primum prœceptum, quod ad baptizandos pertinere arbitratur, sine bonis moribus observari nullo pacto

ET OPERIBVS.

facto potest. Nolo pluribus immorari: nam si diligenter consideratur, ista duo precepta ita ex alterutro connexa reperiuntur, ut nec dilectio dei possit esse in homine, si non diligit proximum, nec dilectio proximi, si non diligit deum. Sed ad rem quæ nunc agitur, quod de his duobus preceptis diximus, sufficit.

Cap. XI.

At enim populus Israel primum per mare rubrum ductus est, quo significatur baptismus, & postea legem accepit, ubi disceret quemadmodum viueret. Cur ergo baptizandus vel symbolum tradimus, reddendumque reposcimus? Nihil enim tale factum est erga illos, quos per mare rubrum

M 5

deus

DE FIDE

deus ab Aegyptijs liberauit. Si autem recte intelligūt hoc significari præcedentibus mysterijs de sanguine ouis postibus illito, & de azymis synceritatis & veritatis: cur non etiam illud consequenter intelligunt, ipsam ab Aegyptijs separationem significare discessionem à peccatis, quam baptizandi profitentur? Ad hoc enim pertinet qđ à Petro dictū est, Agite poenitentia, et baptizeſ vnusquisq; vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi, tanquam diceret recedite ab Aegypto & per mare rubrum transite. Vnde & Epistola quæ ad Hebræos inscribitur, cum eorum qui baptizantur, commemorarentur innitia, posita est ibi poenitentia à mortuis

ET OPERIBVS.

tuis operibus, sic eñ dicit: Ideo
que remittentes initij Christi
verbum, in consummationem
respiciamus: non iterum iacien-
tes fundamentum pœnitentiæ à
mortuis operibus, & fidei in de-
um, lauacri, doctrinæ, impositio-
nis manuum, resurrectionis etiã
mortuorũ, & iudicij æterni. Hæc
igitur omnia pertinere ad initia
Neophycorum satis aperteq; scri-
ptura testatur. Quid est autem à
mortuis operibus pœnitentia,
nisi ab his quæ oportet mortifi-
cari vt viuamus: quæ si adulteria,
fornicationesq; non sunt, quid
iam inter opera mortua nominã-
dũ est? Sic autem non sufficit pro-
fessio recessionis à talibus, nisi
etiã lauacro regeneratiõis cuncta

DE FIDE.

præterita, quæ velut persequuntur peccata delectantur : sicut non sufficit Israeliticis recedere ab Aegypto, nisi ea quæ insequabatur hostiū multitudo eiusdē maris fluctibus interiret, qui dei populo transituro liberandoq; paruerunt. Qui ergo profiteretur ab adulterio nolle se mutare, quomodo per mare rubrū ducetur, cum ex Aegypto adhuc recuset abscedere? Deinde non attēdunt in ea lege quæ post transitū maris rubri illi populo data est, primū esse præceptum: Non erunt tibi alij dii præter me, Non facies tibi idola, neq; vltimum simulacrum quacumq; in cœlo sunt sursum, & quacumque in terra deorsum, & quacumque in aqua & sub terra:
non

ET OPERIBVS.

non adorabis ea, neq; seruias eis:
& cætera ad hoc præceptum per
tinentia. Affirment isti itaq; si vo
lunt contra ipsam suam assertio
nem, etiam de vnius dei cultu ca
uendaq; idolatria, non adhuc ba
ptizandis, sed iam baptizatis esse
predicandum: & non iam dicant
eis qui baptismũ percepturi sunt
fidem tantum quæ in deum est,
intimandam: & post eius sacra
mēti perceptionem de moribus
vitæ tanquam de secundo præce
pto eos, quod ad dilectiōem pro
ximi pertinet, instruendos: Vtrũ
que enim lex continet, quam post
mare rubrum tanquam post ba
ptismum, populus accepit, nec ita
facta est distributio præceptorũ
vt ante illius maris transitum de

DE FIDE

cauēda idololatria plebs doceret
& posteaquam transierunt, audi-
rent honorandum patrem & ma-
trem, non mœchandum, non occi-
dendum & cætera bonæ atq; in-
nocētis conuērsationis humane.

Cap. XII.

SI ergo ita quisq; veniat ad san-
cti lauacri petitionem, vt prosi-
teatur se ab idolorum sacrificijs
non recessurum, nisi fortē postea
quando placuerit, baptismum ta-
mē iam iamq; deposcat, templum
que dei uiui se fieri flagitet, non
solum cultor idolorum, verume-
tiam in aliquo tam nefario sacri-
legio perseuerans, quēro ab istis
vtrum cum faciādum vel catechu-
menum cēseant? quod proculdu-
bio fieri nō debere clamabūt. Ne-
que

ET OPERIBVS.

que eñ aliud de illorū cordē sen-
tiendum est. Reddāt itaq; rationē
secūdū testimonia scripturarum,
quæ sic intelligenda putant, quo
modo huic audeant contradicere
nec admittendum esse confirmēt
reclamantem atq; dicentem: Didi-
ci & veneror Christum crucifixū,
credo filium dei esse Iesum Chri-
stum. Non me vltra differas, nihil
amplius iam requiras. Quos per
euangelium generabat Aposto-
lus, nihil eos nosse tunc amplius
quā Christum crucifixum vole-
bat. Post vocem Spadonis, quæ se
credere Iesum Christum filiū dei
esse respōdit, cōtinuo Philippus
eum baptizare nō distulit. Quid
me ab idolorum cultu prohibes,
nec ad sacramētū Christi adimittis
nisi

DE FIDE

nisi prius inde discessero? illud a
pueritia didici, consuetudine ibi
grauissima premor, faciam cum
potuero, cum commodum fuerit:
quod etsi non faciam, non tamen
sine Christi sacramento hanc vi-
tam finiē, ne deus exigit animam
meam de manibus tuis. Quid hu-
ic respondēdum existimant? An
placet vt admittatur? Absit. Nul-
lo modo crediderim intantū eos
progredi. Quid ergo responde-
bunt hęc dicenti, & addenti qđ
nihil sibi de idolatria relinquēda
saltē dici debuit ante baptismū,
sicut nihil inde ante mare rubrū
populus ille primus audiuit, quo-
niam lex hoc habet, quam ex Ae-
gypto iam liberatus accepit. Pro-
fecto dictum sunt homini tem-
plum

ET OPERIBVS.

plum dei futurus es cum baptis-
mum acciperis. Dicit autem Apo-
stolus: Quæ compositio templo
dei cum idolis? Quare ergo non
vident similiter esse dicendum,
mēbrum Christi futurus es cum
acciperis baptismum. Non pos-
sunt membra Christi esse mem-
bra meretricis, quia & hoc Apo-
stolus dicit alio loco: Nolite, in-
quit, errare, neq; fornicatores, ne
que idolis seruiētes, & cetera quæ
illic enumerat, regnum dei possi-
debunt. Cur ergo ad baptismum
idolis seruiētes non admittimus
& fornicatores admittendos pu-
tamus, cum & his & cæteris ma-
lis dicat: Et hæc quidem fuistis,
sed abluti estis, sed sanctificati es-
tis, sed iustificati estis in nomine
domi-

DE FIDE

domini Iesu Christi, & in spiritu
dei nostri: Quid igitur causæ est,
ut cum potestas pateat utrūq; pro
hibendi, venientem ad baptismū
permittam fornicarium perma-
nere, & non permittam idolis ser-
uiētem: cum et illis et illis dici au-
diam, & hæc quidem fuistis, sed ab-
bluti estis: sed eo mouentur isti,
quia putāt esse in tuto salutem eo-
rum, quamuis per ignem qui in
Christū crediderint, sacramētūq;
eius acceperint, id est, baptizati
fuerint, etiamsi morum corrigen-
dorum ita negligentes sint, ut ne-
quiter viuant. Vnde mox videbo
si deus iuuerit, quid secūdum scri-
pturas sentiendum sit.

Cap. XIII.

Nunc

ET OPERIBVS

NVnc in hac quæstione adhuc
versor, in qua eis videtur, ba-
ptizatos admonendos esse de mo-
ribus ad Christianam uitam per-
tinentibus, baptizandis autem so-
lam insinuandam fidem. Quod si
ita esset, præter tam multa quæ di-
ximus, non Ioannes Baptista ve-
niētibus ad baptismum suum di-
ceret: Generatio viperarum, quis
ostendit vobis fugere ab ira ven-
tura? facite ergo fructū dignum
pœnitentiæ: & cætera, quæ utiq;
non de fide, sed de bonis operi-
bus admonet. Vnde & militibus
dicentibus, quid faciemus? nō di-
xit interim credite & baptizemi-
ni, post audietis qd fecere debeat-
is sed ante dixit, ante p̄monuit,
vt uēturo domino in cor eorū tan-
quam

DE FIDE

quam precursor mūdaret uitam.
Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat uobis stipendium uestrum. Similiter publicanis quærentibus quid facere deberent, Nihil amplius, inquit, exigatis præterquā constitutum est vobis. His breuiter commemoratis euangelista, non enim totos catechismos inserere debuit, satis significauit pertinere ad eum, a quo baptizādus catechizatur, docere et monere de morib⁹. Quod si respondissent Ioanni, prorsus non faciemus fructus dignos penitētiæ, calumniaturi sumus, concussuri sumus, ea quæ nobis non debētur, exacturi sumus, & nihilominus eos post hanc professionem baptizaret: nec sic tamen dici

ET OPERIBVS.

ei posset vnde modo quæstio est, non esse temporis cum quisq; baptizandus est, ut prius illi sermo fiat quemadmodum uitam bonam agere debeat. Quid ipse dominus, ut alia omittam, cum ab eo diues ille quæreret quid boni faceret ut uitam æternam consequeretur, recolant quid responderit: Si uis uenire, inquit, ad uitam serua mandata. At ille, quæ? tunc dominus commemorauit præcepta legis: Non occides, non moechaberis, & cætera: ubi cum ille respondisset hæc se fecisse à iuuentute sua, addidit etiam perfectionis præceptum, ut uenditis suis omnibus, et in pauperum elemosynis erogatis, haberet thesaurum in cælo, & eundem dominum sequeretur.

DE FIDE.

retur. Videant igitur non ei dictum esse ut crederet & baptizaretur, quo solo adiutorio putat isti venire hominem ad vitam: sed morum præcepta homini data, quæ utique sine fide custodiri observari que non possunt: nec tamen quia hic de insinuanda fide, dominus videtur tacuisse, præscribimus nos atque contenti sumus, morum tantummodo præcepta dicenda esse hominibus, ad vitam peruenire cupientibus. Vtraque enim mutuò connexa sunt, sicut antedixi: quia neque dilectio dei potest esse in homine qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit deo. Ideo aliquando alterum sine altero, siue illud, siue illud, pro plena doctrina inueniatur

ET OPERIBVS.

etur scriptura commemorare, ut etiam hoc modo intelligatur alterum sine altero esse non posse. quia & qui credit deo, debet facere quod precepit deus, & qui propterea facit quia precepit deus, necesse est ut credat deo.

Cap. XIII.

QVare iam illud videamus, quod excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene autem vivere, & bonis operibus viam dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum non intellectis, quibusdam subobscuris sententijs Apostoli Pauli, hoc cum quidam arbitrati sunt dicere. Facia-

DE FIDE

ciamus mala vt veniant bona: q̃a
dixerat: Lex subintrauit vt abun
daret delictum, ubi autem abun
dauit delictum superabundauit
gratia. Quod ideo verū est, quia
legem accipiētes homines qui de
suis viribus superbissime præsū
mebant, nec diuinum adiutoriū
vincendarum malarum concupis
centiarum recta fide impetrātes,
pluribus grauioribusq; delictis
etiam lege prauaricata onerati
sunt. Ac sic magno reatu compul
sente confugerunt ad fidem, qua
misericordiam indulgentiæ me
rerentur, & auxilium à domino
qui fecit cœlum & terram, vt dif
fusa per spiritum sanctum chari
tate in cordibus suis, cū dilectio
ne agerent quæ contra seculi hu
ius

ET OPERIBVS.

ius concupiscentias iuberentur, secundū id quod prædictum fuerat in psalmo, Multiplicatæ sunt infirmitates eorū, postea accelerauerunt. Cū ergo dicit Apostolus, arbitrari se iustificari; hominem perfidē sine operibus legis, non hoc agit, vt percepta ac professa fide, opera iustitię contemnātur, sed vt sciat se quisq; perfidē posse iustificari, etiā si legis opēra non præcesserint. Sequuntur enim iustificatum, nō præcedunt iustificandum. Vnde in præsentī opere non opus est latius disputare, præsertim quia modo de hac questione prolixum librum ædidi, qui scribitur de Litera & Spiritu.

Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exerta, alię Apostolicę epi

N

istolæ

DE FIDE

stolæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iu-
dæ, contra eam maximè dirigūt
intentionem, vt vehementer as-
struant fidem sine operibus nihil
prodesse, sicut etiam ipse Paulus
non qualem libet fidem, qua in
deum creditur, sed eā salubrem
planēq, quā euāgelicam defini-
it, cuius opera ex dilectione pro-
cedunt: & fides, inquit, quæ per
dilectionē operatur. Vnde illam
fidem, quæ sufficere ad salutē qui-
busdam videtur, ita nihil prodes-
se asseuerat, vt dicat: Si habeā om-
nem fidem, ita vt montes transfe-
ram, charitatem autē non habeā,
nihil sum. Vbi autem hæc fidelis
charitas operatur, sine dubio be-
ne viuatur, plenitudo enim legis
charitas. Vnde euidentr i n secū
da

ET OPERIBVS.

da epistola Petrus, cū ad vitæ morum sanctitatem hortaretur, mū dumq; istum transiturū prænunciaret, cœlos verò nouos, & terrā nouam expectari, quæ iustis inhabitanda tradetur, vt ex hoc attenderent, qualiter eos oporteret viuere, vt habitatione illa digni fierent, sciens de Apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententijs nonnullos iniquos accepisse occasionem, vt tanquam securi de salute, quæ in fide est, bene viuere non curarent, commemorauī quēdam, ad intelligendum difficillima esse in epistola eius, quæ hoīes peruerterent, sicut & alias scripturas ad propriū suū interitum: cum tamen & ille Apostolus de salute æterna, quæ nisi bene

DE FIDE

viuentibus non daretur, eadem
sentiret quæ cæteri Apostoli. Sic
itaq; Petrus: His ergo, inquit, ho-
minib⁹ pereūtib⁹, quales oportet
vos esse in sanctis conuersatio-
nibus, & pietatibus, expectantes
& properantes ad presentiam di-
ei domini, per quam cœli arden-
tes soluentur, & elementa ardore
ignis decoquentur: nouos verò
cœlos & terram nouam secundum
promissa ipsius expectamus, in
quibus iustitia habitat. Quapro-
pter charissimi, hæc expectantes
satagite inuiolati & immaculati
apud eum reperiri in pace: & do-
mini nostri patientia salutem exi-
stimate: sicut & dilectissimus
frater noster Paulus secundum eā
quæ data est illi sapientiam scri-
psit

ET OPERIBVS.

psit vobis, & vt in omnibus epistolis loquēs in eis de his, in quibus sunt difficilia quædam intellectū, quæ indocti & instabiles peruertunt, sicut & cæteras scripturas, ad proprium suum interitum. Vos igitur amantissimi, præscientes, caute ne in falsorū errores seducti, decitatis à corroboratione vestra: crescite verò in gratia & intellectu domini nostri & saluatoris Iesu Christi: ipsi gloria, & nunc & in die æternitatis. Iacobus autem vehementer infestus est eis, qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, vt illos etiam demonibus comparet, dicens: Tu credis quoniam vnus est deus, bene facis, & demones credunt & contremiscunt.

N 3

Quid

DE FIDE

Quid verius, breuius, vehementius dici potuit, cum & in euangelio legamus, hoc dixisse demonia cum Christum filium dei confiterentur, & ab illo corripentur, quod in Petri confessione laudatum est? Quid proderit, ait Iacobus, fratres mei si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam, quia fides sine operibus mortua est. Quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur.

Cap. XV.

Qua propter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit Apostoli Pauli illa sententia, plane ad intelligendum difficilis,

ET OPERIBVS.

lis, vbi ait: Fundamentū em̄ aliud
nemo potest ponere, prater id
quod positum id, quod est Chri-
stus Iesus, Si quis autē sepe redi-
ficat super fundamentū, aurū, ar-
gentum, lapides preciosos, ligna
foenum, stipulam, vniuscuiusque
opus manifestabitur: dies enim
domini declarabit, quia in igne
reuelabitur, & vniuscuiusque opus
quale sit, ignis probabit. Si cuius
opus permanserit, quod super-
edificauit, mercedem accipiet: si
cuius autem opus arserit, dānum
patietur, ipse autem saluus erit, sic
tamen quasi per ignem. Quod
quidem ita intelligendum pu-
tant, vt illi videantur ædificare
super hoc fundamentum aurum,
argentum, lapides preciosos, qui

DE FIDE

fidei quæ in Christo est, bona opera adiungunt: illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cum eandem fidem habeant, male operantur: Unde arbitrâtur per quasdã poenâs ignis, eos posse purgari ad salutem percipiendam, merito fundamēti. Hoc si ita est, fatemur istos laudabili charitate conari, ut omnes indiscrete admittantur ad baptismum, non solum adulteri & adulteræ, contra sententiam domini falsas nuptias prætendentes, verum etiam publicæ meretrices in turpissimâ professione perseverantes, quas certe nulla etiam negligentissima ecclesia consuevit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione cur non omnimodo
admit

ET OPERIBVS.

admittantur, omnino nō video. Quis enim non malit eas posito fundamento, licet ligna & fœnū & stipulam congerant, aliquādo certe diuturniore igne purgari quā in æternum perire? Sed falsa erunt illa, quę obscuritatē ambiguitatēq; non habent. Si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et quid proderit, fratres si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Falsum erit & illud: Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi,

N 5

neq;

27 DE FIDE

neque maledici, neque rapaces;
 regnum Dei possidebunt. Falsum est & illud: Manifesta sunt opera carnis quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimiticiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comestationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Falsa erunt hæc: Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamuis in malis talibus perseuerent, salui erunt per ignem: atque ideo in Christo baptizati, etiam qui talia agunt regnum dei possidebunt. Frustra autem dicitur: Et hæc qui
 dem

ET OPERIBVS.

dem fuistis sed abluti estis, quando & abluti hæc sunt. Inaniter etiam illud à Petro dictum videbitur. Sic & vos simili forma, baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientie bonæ interrogatio: siquidem & habentes pessimas conscientias omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum poenitentia mutatas, tamē baptisma saluos facit: propter fundamentum enim quod in eo baptisma te ponitur, licet per ignem salui erunt. Illud quoque non video, cur DOMINVS dixerit, Si vis venire ad vitam, serua mandata: & commemorauit ea quæ ad bonos mores pertinent, si etiā his non seruatis ad vitam venire

DE FIDE

potest per solam fidem, quæ sine operibus mortua est. Illud deinde quomodo verum erit, quod eis quos ad sinistram positurus est, dicit: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: nec increpat, quia in eum non crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profecto ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, promittat eternam vitam: propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quæ permixte eisdem pascuis vivebantur, ut appareat eos illi dicturos. **DOMINE**, quando te vidimus illa & illa patientē, & non ministrauimus tibi: qui in eum crediderant, sed bona operari non curauerant, tanquam de ipsa

ET OPERIBVS.

ipsa fide mortua ad vitam perueniretur æternam. An fortè ibunt in ignem æternum, qui opera misericordiæ non fecerunt: & non ibunt qui aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se templū dei, in seipsos immisericordes fuerunt, quasi opera misericordiæ profint aliquid sine dilectione, dicent Apostolo: Si distribuā omnia mea pauperibus, charitatem autē non habeam, nihil, mihi prodest? Aut diligat quisquā proximum sicut seipsum, qui non diligit seipsum? Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli seipsos seducunt, ignem æternum dictum non ipsam combustionem æternam. Per ignem

1801

24 DE FIDE

quippe qui æternus erit, transitu-
 ros arbitrantur eos, quibus pro-
 pter fidem mortuam, per ignem
 promittunt salutem, vt videlicet
 ipse ignis æternus sit, combustio
 verò eorum, hoc est, operatio i-
 gnis non sit in eos eterna: cum &
 hoc præuidens dominus, senten-
 tiam suam ita concluderit, dicēs:
 Sic ibunt illi in combustionem æ-
 ternam, iusti autem in vitam eter-
 nam. Erit ergo eterna combustio
 sicut ignis, & eos in illam iuros
 veritas dicit, quorum non fidem
 sed bona opera defuisse declara-
 uit. Si ergo hæc omnia & cætera
 quæ innumerabilia peroēs scriptu-
 ras sine ambiguitate dicta reperi-
 ri possūt, falsa erūt: poterit verus
 esse ille intellectus de lignis et fœ-
 no &

ET OPERIBVS.

no & stipula, quòd hi salui erunt per ignem, qui solum in Cbristū fidem tenentes, bona opera neglexerunt. Si autem ista & vera & clara sunt, proculdubio in illa Apostoli sententia alius requirendus est intellectus, atq; in his deputandum est, quæ Petrus dicit esse in scriptis eius difficila intellectu: quæ non debent homines peruertere ad proprium suum interitū, vt contra euidentissima testimonia scripturarum securos faciant depicipiēda salute nequissimos nequitia suæ pertinacissimè coherentes, nec emēdando aut poenitendo mutatos.

Cap. XVI.

Hic à me fortasse queratur de ipsa Pauli Apostoli sententia quod ego

DE FIDE

go sentiam, et quodammodo intelligendam putem. Fateor me hic malle audire intelligentiores atq; doctiores, qui sic eam exponant, ut illa omnia uera & inconcussa permaneant quę supra commemorauī, & quęcunq; alia non commemorauī, quibus apertissime scriptura testat, nihil prodesse fidem, nisi, eam quam diffiniuit Apostolus, id est, quę per dilectionem operatur: sine operibus autē saluare non posse, neq; prater ignē, neq; p ignē: quia si per ignē saluat, ipsa utiq; saluat. Absolutē autem dictum est et apertē, Quid prodest si dicat quis fidem se habere, opera autem non habeat, nunqd poterit fides saluare eū? Dicam tamen quā breuissime

po

ET OPERIBVS.

potero, etiam ipse quid sentiam
de illa Apostoli sententia, ad in-
telligendum difficili, dummodo
illud quod ad meam promissio-
nem attinet, præcipuè teneatur,
quod de hac me malle dixi audi-
re meliores. Fundamētum Chri-
stus est in structura architecti sa-
pientis, hac expositionē non in-
diget. Apertè enim dictum est:
Fundamērum enim aliud nemo
potest ponere præter id quod po-
situm est, quod est Christus Iesus.
Si autem Christus, proculdubio
fides Christi. Per fidem quippe
habitat Christus in cordibus ho-
minis, sicut idem Apostolus dicit.
Porro fides Christi, illa utique quæ
diffiniuit Apostolus, quæ per de-
lectionem operatur, Non enim fi-
des

DE FIDE

des illa daemōnū, cū & ipsi cre-
dant & contremiscāt, & filiū dei
cōfiteātur Iesum, potest accipi in
fundamentū. Quare? nisi quia nō
est fides quæ operat per dilectio-
nē, sed quæ exprimitur per timo-
rem. Fides itaq; Christi, fides gra-
tiæ Christianæ: id est, ea fides quæ
per dilectionē operatur, posita in
fundamēto neminem perire per-
mittit. Sed qd sit ædificare super
hoc fundamētum, arū, iargētum,
lapides preciosos, & ligna, fœnū,
stipulam, si subtilius differere co-
ner, vereor ne ad intelligendū dif-
ficilior sit ipsa expositio. Enitar
tamen, quantum dominus adiu-
uat, & breuiter, & quantum pote-
ro dilucide expedire quid sentio
ecce ille qui quæsiuit a magistro
bono,

ET OPERIBVS.

bono, quid boni faceret vt haberet vitam æternam? & audiuit: Si ad vitam venire vellet, seruāda sibi esse mandate. Et cum quæreret quæ mandata: dictum est ei, Nō occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum & matrem tuam, & Diliges proximum tuū tāquam teipsum, vt hæc faciens in fide Christi, teneret: & proculdubio fidē quæ p dilectiōem operatur. Neq; enim diligeret proximum tanquam se ipsum, nisi recepta dilectione dei sine qua non diligeret seipsum. Porro si faceret etiam quod dominus addidit dicens: Si uis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, &

DE FIDE

& habebis thesaurum in cœlo, & rem sequere me: ædificaret super illud fundamentum aurum, argẽtum, lapides preciosos: non enim cogitaret nisi quæ sunt dei, quo modo placeret deo, & hæ cogitationes sunt (quantum existimo) aurum, argentum, lapides preciosi. Porro si circa diuitias suas, quodam carnali teneretur affectu, quamuis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæq; moliretur, aut earum minuendarum uel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiũue laberetur, alioquin iam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret: sed propter carnalem, vt dixi quem in eis habebat affectum, talibus

ET OPERIBVS.

libus bonis sine dolore carere nō
posset, ædificaret super fundamē
tum illud, fœnum, ligna, stipulā,
maximē si & vxorem sic haberet,
vt etiam propter ipsam cogitaret
ea quę sunt mundi quomodo pla
ceret vxori, Hęc igitur quoniam
affectu dilecta carnali nō sine do
lore amittuntur, propterea quia
sicea habent, cum habeant in fun
damento fidem, quę per dilectio
nem operatur, neq; huic ista vlla
ratione vel cupiditate præponāt,
in eorum amissione passi detris
mentum, per ignem quēdam do
loris, perueniunt ad salutem. A
quo dolore atque detrimento est
quisq; securior, quanto ea uel mi
nus amauerit, uel tanquam non
habens habuerit. Qui uerō pro
pter

2 DE FIDE

pter illa vel tenenda vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæq; cōmiserit, non propter fundamentum per ignem saluabitur, sed amisse fundamento, æterno igne torquebitur. Quamobrem & illud quod dicunt veluti probare cupientes, quantum valeat sola fides, vbi Apostolus dicit: Quod si in fidelis discedit, discedat: non est enim seruituti subiectus frater vel soror in huiusmodi: id est, vt propter fidē Christi etiam ipsa vxor legitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquatur, si cū viro Christiano propter hoc quod Christianus est, permanere noluerit: nō attēdunt eodem modo illā rectissimē dimitti, si vi

ET OPERIBVS.

ro suo dicat, non ero vxor tua, nī
si mihi de latrocinio diuitias con
geras, aut nisi solita lenocinia, qui
bus nostrā domum transigebas,
etiam Christianus exerceas: aut si
quid aliud vel facinosum, vel
flagitiosum in viro nouerat, quo
delectata vel libidinem explebat
vel facile victum habebat, vel eti
am incedebat, ornatio. Tunc em̃
ille cui hoc vxor dicit, si veraciter
egit pœnitentiā ab operibus mor
tuis, quando accessit ad baptis
mum, habetq; in fundamento fi
dē, quæ per dilectionē operatur,
proculdubio plus tenebitur amo
re diuinæ gratiæ q̃ carnis luxurię
: et mēbrū qd eum scandalizat, for
titer amputat: quēcūq; autem in
hac direptione dolorē cordis pro
pter

DE FIDE

pter carnalem affectum coniugis
 sustinebit, hoc est detrimentum
 quod patietur: hic est ignis per
 quem, sceno ardente ipse saluabi-
 tur, Si autem iam sic habeat vx-
 rem tanquam non habens, non
 propter concupiscētiā sed pro-
 pter misericordiam, ne fortē eam
 saluam faceret, reddens potius q̄
 exigens debitum coniugale: pro-
 fecto nec dolebit carnaliter cum
 ab illo tali coniugio separabitur
 neque enim in ea cogitabat, nisi
 quæ sunt dei, quomodo placeret
 deo. Ac per hoc in quantum au-
 rum, argentum, lapides precio-
 sos cogitationibus illis superædi-
 ficat, in tantum detrimentum nul-
 lum pateretur, in tantum structu-
 ra eius quæ non erat scēna, nul-
 lo

ET OPERIBVS.

lo incendio cremaretur. Siue ergo in hac vita tantum homines ista patiuntur, siue etiam post hanc vitam talia quedam iudicia subsequantur, non abhorret quantum arbitror, à ratione veritatis iste intellectus huius sententiæ. Veruntamen etiam si est alius qui mihi non occurrit eligendus, istum quandiu tenemus, non cogimur dicere iniustis, non subditis, scetis, contaminatis, paricidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiaris, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanę doctrinæ aduersatur, quæ est secundum euangelium gloriæ beati dei, si tantummodo in Christum credatis & sacramentum baptismi eius accipiatis,

O

DE FIDE

piatis, etiam si vitam istam pessimam non mutaueritis, salui eritis. Vnde nec illa nobis mulier Chananaea praescribit, quia dominus ei quod petebat dedit, cum ante dixisset: Non est bonum tollere panem filiorum & mittere canibus, quia illa cordis inspector mutata[m] vidit, quam laudauit, & ideo non ait. O canis, magna est fides tua: sed O mulier, magna est fides tua: Mutauit vocabulum, quia mutatum vidit affectum, atque illam correctionem ad fructum peruenisse cognouit. Miror autem si laudaret in ea fidem sine operibus: id est fidem non talem, quae per dilectionem iam possit operari: fidem mortuam: & quod Iacobus dicere minime dubitauit, fidem non

ET OPERIBVS.

non Christianorum, sed dæmo-
nū. Postremo si istā Chananaeam
nolunt intelligere mutasse perdi-
tos mores, quādo eam Christus
contemnendo & corripiendo re-
darguit, quoscunque inuenerint tā-
tummodo credere, vitā verò in-
quinatissimam nec saltem ocula-
tare, sed etiam libere profiteri, ac
nolle mutare, sanēt filios eorum
si possunt, sicut sanata est filia Cha-
nanae mulieris : non tamen eos
faciāt membra Christi, cū ipsi esse
nō faciāt mēbra meretricis. Illud
sane non absurde intelligunt, eū
peccare in spiritum sanctum, & es-
se sine venia reum eterni peccati,
qui vsque in finem vitæ noluerit
credere in Christum : sed si re-
cte intelligerent quid sit credere

DE FIDE

in Christum. Non enim hoc est habere dæmonū fidē, quæ recte mortua perhibetur, sed fidē quæ per dilectionem operatur.

Cap. XVII.

QUæ cum ita sint, quando tales ad baptismum non admittimus, non ante tempus zizania euellere conamur, sed nolumus in super sicut diabolus zizania seminare: nec ad Christum volentē venire prohibemus, sed eos ad Christum venire nolle, ipsa sua professione conuincimus, nec veramus Christo credere, sed demonstram⁹ eos nolle Christo credere qui vel adulteriū dicūt non esse, quod ille adulterium dicit esse: vel credunt aduleros eius membra posse esse, quos per Apostolum dicit regnum

ET OPERIBVS.

regnum dei non possidere; & san-
næ doctrinæ aduersari quæ est se-
cundum euangelium gloriæ, bea-
ti dei. Vnde non sunt inter eos
deputandi, qui ad conuiuium nu-
ptiarum venerunt, sed inter eos
qui venire noluerunt. Cum enim
ipsi doctrinæ Christi audēt aper-
tissimè contradicere, & sancto
aduersari euāgelio, nequaquā ve-
nientes repellūtur, sed venire cō-
tēnūt: qui autē seculo saltem ver-
bis, etiam si non facti renunciāt,
veniunt quidem & inter triticum
seminantur, & in arēa congerun-
tur, & ouibus aggregantur, & re-
tia subeunt, & conuiuantibus ad-
miscētur, sed intus siue lateant,
siue pateant, tunc erit ratio tole-
randi, si potestas nulla est corri-
gendi,

DE FIDE

gendi, nec debet esse presumptio
separandi. Absit autem ut sic intel
ligamus quod scriptum est, ad cō
uiuium : nuptiarum adductos
quos inuenerunt bonos & ma
los: ut eos adduxisse credantur,
qui se malos persecuturos pro
fessi sunt, Alioquin ipsi serui pa
tris familias zizania seminauerūt,
falsumq; erit illud, Inimicus au
tem qui ea seminat, diabolus est.
Sed quia hoc falsum esse non po
test, adduxerunt serui bonos &
malos, siue qui laterent, siue qui
iam adducti & intromissi appa
rerent: siue bonos & malos di
ctum est secundum quandam hu
manam conuersationem, in qua
etiā ij qui nondum crediderunt,
vel laudari, vel vituperari solent.
Vnde

ET OPERIBVS.

Vnde est etiã illud quod dñs monet discipulos, quos ad euangelium prædicandũ primitus mittit, vt in quamcunq; venerint ciuitatem querant quis illic dignus sit, vt apud eũ habitent, donec inde proficiantur. Profecto ille dignus quis erit, nisi qui existimatione suorum ciuium bonus habebitur? & quis indignus, nisi qui eis malus innotuerit? Ex hoc utroque genere veniunt ad Christi fidem, & sic adducuntur boni & mali, quia & illi mali à mortuis operibus poenitentiam non recusant. Si autem recusant, non intrare cupientes repelluntur, sed ab introitu ipsi aperta contradictione discedunt. Erit ergo & seruus ille securus, nec inter pigros

DE FIDE

damniatur quod dominicum ta-
lentum noluit erogare: quando-
quidē illi noluerunt qđ erogabat
accipere. Propter illos enim hæc
similitudo proposita est, qui no-
lūt suscipere in ecclesia dispēsa-
toris officiū desidiosam preten-
des excusationē, nolle se ratiōem
reddere de peccatis alienis: qui
audiunt & non faciunt, id est, ac-
cipiunt & non reddunt. Cū vero
dispensator fidelis & diligens, in
erogando paratissimus, & lucro-
rum dominicorum auidissimus
dicit adultero. Noli esse adulter,
si vis baptizari: crede Christo,
qđ hoc qđ facis dicit esse adulteriū,
si vis baptizari: noli esse membrū
meretricis, si vis, fieri membrum
Christi; ille autem respondet. Nō
obedio,

ET OPERIBVS.

obedio, non facio: ipse non vult
veram pecuniam dominicam ac
cipere: sed suam potius adulteri
nam vult thesauris dominicis im
portare. Si autem se facturū pro
fiteretur, nec faceret, nec postea
quolibet modo corrigi posset,
inueniretur quid de illo fieret,
nē, alijs inutilis esset, quid sibi uti
lis esse non posset: ut si intra retia
domini bona, piscis malus esset,
non tamē pisces domini suis ma
lis retibus irretiret: hoc ēst, ut si
haberet in ecclesia vitam malam,
non tamen illic institueret do
ctrinam malam. Cum enim ta
les facta sua talia defendunt, vel
in eis se perseveraturos apertissi
me profitentes, admittuntur ad
baptismum, nihil videntur aliud

DE FIDE

prædicare , nisi fornicatores & adulteros etiam vsq; in vitę huius finem in ea nequitia permanētes, regnum dei possessuros, & merito fidei, quæ sine operibus mortua est, ad vitam æternam salutemq; venturos. Hæc sunt mala retia, quæ cauere debent præcipue piscatores, si tamen illa euangelica similitudine piscatores episcopi, vel inferioris ordinis ecclesiarum præpositi intelligendi sunt: quia dictum est, Venite & faciam vos piscatores hominum. Retibus enim bonis capi possunt pisces & boni & mali, retibus autem malis capi nō possunt pisces boni. Quoniam in doctrina bona & bonus potest esse qui audit & facit, & malus qui audit & non facit,

ET OPERIBVS.

facit, in doctrina vero mala, & qui eam veram putat, quanuis ei non obtemperet, malus est; & qui obtemperat, peior est.

Cap. XVIII.

Illud sane mirabile est, quod fratres qui aliter sapiunt, cum debeant ab ista vel noua vel vetere, pernicioſa tamē opione discedere, ipsi insuper dicunt nouam esse doctrinam, qua nequissimi homines in suis flagitijs se perſeueraturos in propatulo profitescentes, non admittuntur ad baptismum: quasi nescio vbi peregrinētur, quando meretrices & histriones & quilibet alij publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis ad Christi sacramētā nō permittūtur

DE FIDE

accedere, qui utiq; secundū istorū
sententiā oēs admitterentur, nisi
antiquū & robustū morem san-
cta ecclesia retineret, ex illa scili-
cet liquidissima veritate venien-
tem, qua certū habet, qm̄ qui talia
agunt, regnum dei non posside-
bunt. Et nisi egerunt ab his mor-
tuis operibus pœnitentiam, acce-
dere ad baptismum non sinun-
tur. Si autē subreperint, nisi vel
postea mutati egerint pœnitentiā,
salui esse nō possunt. Sed ebriosi,
auari, maledici, & si qua alia vi-
tia damnabilia apertis factis con-
uinci redarguique non possunt,
præceptis tamen & catechismis
validissimè flagellantur, atque
omnes talea mutata in melius vo-
luntate, ad baptismum videntur
acce

ET OPERIBVS.

accedere: Sed si fortè adulteros, quos non lex humana, sed diuina cōdēnat, id est, qui alienas vxores tanquam suas habent, vel fami- ne alienos maritos, alicubi negli- gentius admitti solere aduerte- runt, ex illi rectis debent conari ista corrigere: hoc est, ut etiam i- sti non admittantur: non ex his prauis illa recta deprauare, vt ne que de morum correctione cate- chizādos esse censeant competen- tes: & consequenter omnes etiam illarum publicarum turpitudi- num et scelerum professores, hoc est mēretrices, lenones, gladiato- res ac si quid huiusmodi est, eti- am in illis matis permanentes, admitti oportere arbitrentur. Omnia quippe illa quæ Aposto-
lus

DE FIDE

Ius enumerat, concludens, quoniam qui talia agunt, regnū dei nō possidebunt: qui vehementius agunt, manifestata sibi congruenter increpant, et resistentes atq; in eis se permansuros profitentes, ad accipiendum baptismum non admittunt.

Cap. XIX.

Quia autem opinantur & cetera eleēmosynis facile compensari, tria tamen mortifera esse nō dubitant excommunicatione puniendi, donec poenitentia humiliore sanentur, impudicitiam, idolatriam, homicidium. Neque nunc opus est quærere qualis sit eorum ista sentētia, & vtrum corrigenda in approbanda, ne opus
sus-

ET OPERIBVS.

susceptum mittamus in longum,
propter eam quæstionem quæ hu
ic absoluendo minimè necessaria
est. Sufficit etiam, & si omnia non
sunt admittenda ad baptismi sa
cramentum, inter hæc omnia est
adulterium. Si autem tria illa sola
excipienda sunt, etiam in his tri
bus est adulterium, vnde ista di
sputatio mota est. Sed quoniã ma
lorum Christianorum mores, qui
fuerunt antea etiam pessimi, ha
buisse non videntur hoc malum,
vt alienas vxores ducerent viri,
aut alienis uiris fœminæ nuberēt;
inde fortasse apud quasdã eccle
sias negligētia ista surrepsit, vt in
catechismis cōpetentium nec quæ
rerētur nec repetcuterētur hæc ui
tia. Atque inde factum est, ut inci
perent

DE FIDE.

perent, & defendi: quæ tamen in baptizatis rara sunt adhuc, si ea non negligendo non defensa faciamus. Talem quippe in quibusdam negligentiam, in alijs imperitiam, in alijs ignorantiam probabiliter dominus somno in homine significasse intelligitur, ubi ait: Cum autem dormirent homines, venit inimicus, & superseminavit zizania. Hinc autem existimandum est nunc ea primum apparuisse in moribus quamuis malorum Christianorum, quoniam beat⁹ Cyprianus in epistola de lapsis, cum deplorando & arguendo multa commemoraret, quibus merito dicit indignationem dei fuisse commotam, ut in tolerabili persecutione ecclesiam suam finiret

ET OPERIBVS

ret flagellari, hæc ibi omnino nō
nominat: cum etiam illud nō tace
at, et ad eosdem mores malos per
tinere cōfirmet, iungere cum in
fidelibus vincula matrimonij: ni
hil aliud esse asserens, quā pro
stitueret gentibus membra Chri
sti, quæ nostris tēporibus iā non
putantur esse peccata, quoniam
reuera in nouo testamento nihil
inde præceptū est, & ideo aut lice
re creditū est, aut velut dubium
derelictum est. Sicut etiam illud
ambiguum est, vtrum Herodes
mortui duxerit an viui fratris vx
xorem: & ideo nō ita claret, quid
Ioānes ei non licere dicebat. De
cōcubina quoq; si professa fuerit
nullū se aliū cogniturā, etiā si ab il
lo cui subdita est, dimittatur: me
rito

DE FIDE

ritò dubitatur, utrū ad percipiendum baptismū nō debeat admitti, Quisquis etiam vxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non uidetur æquāduſ eis qui excepta causa adulterij, dimittunt & ducunt. Et in ipsis diuinis sententijs ita obscurū est, vtrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur si alteram duxerit, vt quātum existimo, venialiter ibi quisq; fallatur. Quā obrem quæ manifesta sunt impudicitie crimina, omnimodo à baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & pœnitentia corrigan tur autē dubia, omnimodo conendū est, ne fiant tales coniuñctiones. Quid em̄ opus est in iā
tum

ET OPERIBVS.

tū discrimen ambiguitatis caput
mittere? Si autem factæ fuerint,
nescio utrum ij qui fecerint, simi
liter ad baptismum nō debere ui
deantur admitti.

Cap. XX.

Quāto attinet igitur ad do
ctrinā salubrē veritatis, ne cui
q̄ mortifero peccato perniciosissi
ma securitas detur, vel etiā pestilē
tiosissima tribuatur authoritas,
iste curatiōis ordo est, ut baptizā
di credant in deū Patrē & Filium
& Spiritū sanctū, eo ritu quo sym
bolum traditur: et à mortuis ope
ribus agant pœnitentiā, omniūq̄
se omnino præteritorum remis
sionem in baptismo accepturos es
se non dubitent: nec ut peccare li
ceat, sed ut peccasse non noceat,
ut sit

DE FIDE

ut sit factis remissio non permis-
sio faciēdi. Tunc verē dici potest
etiā spiritaliter: Ecce sanus factus
es, iam noli peccare: quod domi-
nus de corporali sanitate ideo di-
xit, quoniam sciebat ei quem sal-
uum fecerat, meritis peccatorum
istum etiam carnis accidisse lan-
guorem. ille autē ei homini qui
& baptizandus adulter ingreditur,
& baptizatis adulter egredi-
tur, miror quomodo dici existi-
mēt, Ecce sanus factus es. Quis e-
nim grauis & exitiabilis morbus
erit, si adulteriū sanitas erit? Sed
in tribus milibus, inquiūt, quos
vno die Apostoli baptizarunt, &
in tot milibus credentiū, in quibus
Apostolus ab Hierusalē usq; in Il-
lyricū euangelium repleuit, erant
utiq;

ET OPERIBVS.

utique aliqui qui alienis uxoribus
copulati, uel fœminæ alienis ma-
ritis: in quibus regulā Apostoli
constituere debuerunt, quæ dein-
ceps in ecclesijs seruaretur: utrū
nō admitterentur ad baptismum,
nisi illa adulteria correxisset. Qua-
si non similiter aduersus eos dici
possit, quod non inueniūt aliquē
cōmemoratum, qui cum talis es-
set, admissus est. Aut uero possūt
singulorum hominum crimina,
quod infinitum erat, commemo-
rari, cum generalis illa regula sa-
tis superq̃ sufficiat, ubi Petrus plu-
ribus uerbis testificans baptizan-
dis, ait: Eripite uos ab hoc secu-
lo prauo. Quis enim dubitet ad
huius seculi prauitatem adulte-
ria pertinere, & illos qui elege-
runt

DE FIDE

runt in eadem iniquitate persistere? Similiter autem dici potest, publicas meretrices, quas utique baptismum, nisi ab illa turpitudine liberatas, nulla admittit ecclesia, potuisse inueniri in tot milibus tunc credentium per tot gentes, & de his suscipiendis vel prohibendis constituere Apostolos exempla debuisse. Veruntamen de quibusdam minoribus possumus coniectare maiora. Si enim baptismum Ioannis uenientes Publicani prohibiti sunt aliquid ampli exigere, quam quod eis fuerat constitutum, miror si ueniētib; ad baptismum Christi posset permitti adulteriū. Cōmemorauerunt etiā Israēlitas multa mala & graua perpetrasse, et effudisse multū sanguinem

ET OPERIBVS.

nem Prophetarum, nec tamen ex
his factis penitus meruisse deleri
sed ex infidelitate sola, qua in
Christum credere noluerunt: nō
intuentes quia peccatum eorum,
non hoc solum fuit, quia in Chri-
stum non crediderunt, verumeti-
am quia Christum occiderunt::
quorum vnum pertinet ad crimē
incrudelitatis, alterum ad crimen
crudelitatis. Illud ergo est con-
tra fidem rectam, istud contra
bonam uitam. Vtroque autem vi-
cio caret, qui fidem Christi habet
non sine operibus mortuam,
quæ etiam in dæmonibus inue-
nitur, sed fidem gratiæ quæ per
dilectionem operatur. Hæc est fi-
des de qua dicitur: Regnum cœ-
lorum intra vos est, Hanc enim
diti.

DE FIDE

diripiunt, qui vim faciunt credēdo, impetrantes spiritum charitatis, ubi est plenitudo legis, sine qua lex in litera reos faciebat etiam prauaricationis. Non itaque putandum est ideo dictum: Regnum cœlorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud; quia etiam mali tantummodo credendo & pessimè viuendo peruēniunt in regnum cœlorū: sed quia reatus ille prauaricationis, quē sola lex, id est, litera sine spiritu iubendo faciebat, credendo soluitur, & violentia fidei spiritu sanctus impetratur: per quem diffusa charitate in cordibus nostris, lex non timore pœne, sed iustitie amore completur.

Cap. XXII.

Nequa

ET OPERIBVS.

NEquaquam ergo mens incau-
ta fallatur, vt se existimet de-
um cognouisse, si cum fide mora-
tua, hoc est, sine bonis operibus
confiteatur more dæmonum: &
ideo se iam nō dubitet ad vitam
æternam esse venturam, quia do-
minus dicit: Hæc est autem vita
æterna, vt cognoscant te vnū ve-
rum deum, & quē misisti Iesum
Christum. Venire debet quippe
etiam illud in mentem quod scri-
ptum est: In hoc cognoscimus eū,
si mandata eius seruauerimus.
Qui dicit, qui cognouit eum, &
mandata eius non seruat, mēdax
est, & in hoc veritas non est. Et ne
quisquā existimet mandata eius
ad solam fidem pertinere: quan-
quam dicere hoc nullus est ausus,

P

præser

DE FIDE

presertim quia mādāta dixit, quę
ne multitudine cogitatiōes pare
rent, in illis duobus tota lex pen
det & Prophetę, licet recte dici
posset ad solā fidē pertinere dei
mandata, si non mortua, sed viua
illa intelligatur fides, quę per dia
lectionē operatur: tñ, postea Io
annes ipse aperuit quid diceret,
cū ait: Hoc est mādātū eius, vt cre
dam⁹ in nomini filij ei⁹ Iesu Chri
sti & diligamus inuicē. Hoc itaq;
prodest, in deum recta fide crede
re, deum colere, deum nosse, vt &
bene viuēdi ab illo sit nobis auxi
liū, & si peccauerimus, ab illo in
dulgentiam mereamur: non in
factis, quę odit, securi perseueran
tes, sed ab eis recedētes, ei⁹q; dicen
tes, Ego dixi, domine miserere
mei

ET OPERIBVS.

mei sana animam meam, quoniā
peccaui tibi: quod nō habent cui
dicant: qui non in eum credunt:
& frustra dicunt, qui cum tam lō
ge ab illo sint, à gratia mediato-
ris alieni sunt. Hinc illa verba
sunt in libro sapiētiae, quæ nescio
quomodo intelligit perniciofa se-
curitas, Et si peccauerimus tui su-
mus: quoniam scilicet bonum &
magnum deum habemus, qui ve-
lit atq; possit pœnitentium pecca-
ta sanare, non qui minime aude-
at permanētes in malignitate di-
spendere. Denique cum dixisset,
Tui sumus, addidit, scientes po-
tentiam tuam, vtrique potenti-
am, cui se subtrahere nequeat aut
occultare peccator. Ideoq; secu-
tus adiunxit: Non peccauius

DE FIDE

autem, scientes quoniam tui sumus deputati. Quis enim dignè cogitās habitonem apud Deū in qua oēs prædestinatione sunt deputati, qui secundum propositum vocati sunt, non enitetur ita vivere, vt tali habitationi congruat. Quod ergo & Ioannes dicit, Hæc scripsi vobis vt non peccatis, & si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem Iesum Christum iustū, & ipse est exoratio pro peccatis nostris, nō id ait vt cum securitate peccemus, sed vt recedentes à peccato, si quod admissum est, propter illum aduocatum quem non habent infideles, minime de indulgentia desperemus.

Cap. XXIII.

Nee

ET OPERIBVS.

NEc de his igitur verbis mitior illa conditio promittenda est, sic in deū credere volentibus vt permaneant in perditis moribus: multo minus de illis vbi Apostolus ait, Qui sine lege peccauerunt sine lege peribunt. Qui autem in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur: tanquam hoc loco aliquid distet inter perire & iudicari, cum alio verbo hoc idem significatum fit. Solent enim scripturæ iudicium etiam pro æterna damnatione ponere, sicut in euangelio dominus loquitur: Veniet hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocē eius, & procedent qui bene fecerunt in resurrectionem vitę: qui autem mala egerunt, in

DE FIDE

resurrectionem iudicij. Neque illud dictum est, hoc qui crediderunt, illud autem qui non crediderunt: sed hoc illi qui bene egerunt, illud, qui male egerunt. Inseparabilis est quippe bona vita à fide, quæ per dilectionem operatur, imo vero ea ipsa est bona vita. Videmus itaq; resurrectionem iudicij dixisse dominum pro resurrectione damnationis æternæ. De omnibus quippe resurrecturis, ubi proculdubio erāt etiam, ij qui omnino non credunt, neq; enim ipsi non sunt in monumentis, duas partes fecit, alios in resurrectionem vitæ, alios in resurrectionem iudicij resurrecturos declarans. Quod si dicunt, non ibi intelligendos etiam eos qui

ET OPERIBVS.

qui omnino non credunt, sed eos
qui per ignem salui erunt quia
crediderunt, etiam si male vixe-
runt, vt eorum transitoriam pœ-
nam iudicij nomine significatum
arbitrentur. Quanquam hoc im-
prudētissimè dicatur, cum om-
nino dominus omnes resurre-
cturos, in quibus sine dubio &
increduli erunt, in duo diuise-
rit, vitam & iudicium, ita vo-
lens iudicium æternum intelli-
gi, quanuis hoc non addiderit, si-
cut & vitam. Neque enim ait in
resurrectionem vitę æternę cum,
aliud vtriq; intelligi noluerit. Vi-
de aut tamen quid respōsuri sint,
vbi ait: Qui autem non credit,
iam iudicatus est. Nam hic pro-
culdubio aut iudiciū pro pœna

DE FIDE

æterna positum intelligunt, aut per ignem saluos futuros etiam incredulos dicere audebunt: quoniam qui non credit, inquit, iam iudicatus est: hoc est, iam iudicio destinatus: & non erit quod pro magno beneficio polliceatur credituribus nequiterque viventibus, quando & ijs qui non credunt non erunt perdendi, sed iudicandi.

Quod si dicere non audent, non audeant aliquid mitius polliceri eis de quibus dictum est, per legem iudicabuntur: quia constat iudicium etiam pro æterna damnatione solere nominari. Quid quod inuenimus, non solum minime mitioris, verum etiam deterioris conditionis esse illos qui scientes peccant. Hi sunt enim maxime qui

ET OPERIBVS.

qui legem acceperunt. Nam sicut scriptum est: Vbi lex non est, nec prauaricatio. Hinc enim est & illud: Concupiscentiā nesciebā, nisi lex diceret, Non cōcupisces. Occasione itaq; accepta, peccatū per mādātum operatum est in me omnē concupiscentiam: & alia multa quæ de hac re idem Apostolus dicit. Ab hoc reatu grauiore liberat gratia spiritus sancti per Iesum Christum dominum nostrū, quæ diffusa charitate in cordibus nostris, donat iustitiæ delectationem, qua immoderatio concupiscentiæ seperetur? Hinc itaq; confirmatur non solum nihil mitius, sed grauius aliquid intelligendum, de quibus dictum est: Qui in lege peccauerunt, per legem

DE FIDE

iudicabuntur, quam de illis qui
sine lege peccantes, sine lege peri-
bunt. Nec pro pœna transitoria
hoc loco dictum iudicium, sed
pro ea qua etiam non credentes
iudicabuntur. Nam qui hac v-
tuntur sententia ad promitten-
dam salutem per ignem, illis, qui
etiam credentes pessime viuunt,
vt eis dicant: Qui sine lege pecca-
uerunt, sine lege peribunt: qui
autem in lege peccauerunt, per le-
gem iudicabuntur: tanquam dic-
tum sit, non peribunt, sed per
ignem salui erunt: nec illud atten-
dere poterunt hoc Apostolum
de illis qui sine lege, & illis qui
in lege peccauerunt dixisse, cum
de gentibus & de Iudæis ageret,
vt non tantū gentibus sed vtriusq;
gratiam

ET OPERIBVS.

gratiam Christi, quia liberarentur, necessariam demonstraret, quod totum ipsa Epistola ad Romanos euidenter ostendit. Iam ergo etiam Iudæis in lege peccantibus, de quibus dictum est, Per legem iudicabuntur, nō eos liberante gratia Christi, promittant, si placet, per ignem salutem quoniam de his dictum est, Per legem iudicabuntur. Quod si non faciunt, contra seipsos veniunt, qui eos grauissimo infidelitatis crimine obstrictos esse dicunt: vt quid transferunt ad infideles & fideles, in eo quod ad fidem Christi attinet, illud quod dictum est de ijs, qui sine lege, & ijs qui in lege, peccauerunt, cū de Iudæis & Gentibus ageretur, vt ad

DE FIDE.

Christi gratiam vtrique inuira-
rentur.

Cap. XXIII.

NEque enim dictum est, Qui sine
fide peccauerūt, sine fide peri-
bunt: qui autem in fide peccaue-
runt, per fidem iudicabuntur,
sed sine lege, dictū est & in lege:
vt satis appareret illā causam tan-
gi, quæ inter Gentes & Iudæos
agebatur, nō quæ inter bonos ma-
losq; Christianos. Quāquā si illo
loco legem pro fide accipi volūt,
quod nimis importunum & ab-
surdum est, etiam hinc apertissi-
mam, possunt legere sententiam
Apostoli Petri, qui cum loquere-
tur de ijs qui in occasionem car-
nis acceperant, & in velamētum
malitiæ, quod scriptū est, nos ad
nouum

ET OPERIBVS.

nouum testamentum pertinentes
non ancillæ filios esse, sed liberę,
qua libertate Christus nos libera
uit: & putauerant hoc esse liberę
viuere, vt tanquã tanta redẽptio
ne securi, quicquid liberet, licere
sibi arbitrarentur, non intuentes
quod dictum est: Vos in liberta-
tem vocati estis fratres, tantũ ne li
bertatem in occasionẽ carnis de
tis, Vnde & ipse Petrus dicit, Li
beri, non sicut velamentũ melitiæ
habentes libertatem. Ait de illis
& in secunda epistola sua, Hi sunt
fontes ficci, & nebulæ a turbine
exagitate, quibus castigo tenebra
rũ reseruata est, superba enim va
nitatis loquentes, illicitiunt in con
cupiscentijs carnis impuditiæ,
eos qui paululum effugerunt, in

DE FIDE

errore conuersari, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis, A quo enim qs deuietus est, huic & seruus additus est. Si enim refugientes conuinationes mundi, in agnitione domini nostri & cōseruatoris Iesu Christi, his rursus implexi superant, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viā iustitiæ, quā cognoscentibus retrorsum reflecti, à tradito sibi sancto mandato. Contigit enim illis res veri prouerbij: Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabris cœni. Quid ad huc promittitur contra istam manifestissimam veritatem conditio melior, ijs, qui cognouerunt
viam

ET OPERIBVS

viam iustitiæ, hoc est, hominum
Christum, & perdere uiuunt, qua
si omnino nō cognouissent: cū
apertissimè dicatur. Melius erat
illis non cognoscere uiam iustitię
quā cognoscētibus retrorsum
reflecti à tradito sibi sancta man
dato? Neq; enim illud hoc loco in
telligendum est, sanctum manda
tum, quo præceptum est ut in deū
credamus: quanquam eo ipso to
tum continetur, si eam intelliga
mus fidem credentium, quæ per
dilectionem operatur: sed aperte
expressit quod diceret sanctum
mundatū, id est, præceptum est
ut ab huius mundi coinquinatio
nibus recedentes, casta conuer
satione viuamus. Sic enim ait: Si
enim refugientes coinquinatiōes
mun

DE FIDE

mundi, in agnitiōem domini nostri & conseruatoris Iesu Christi his rursus implexi superantur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus, Non ait, refugientes ignorantiam dei, aut refugiētes infidelitatem seculi, vel tale aliqd sed coinquinationes mūdi, in quibus est vtiq; omnis immunditia flagitiorum, Nam de ijs superius loquens, dixit: Coēpulantes vobiscum oculos habētes plenos adulterij & in desinentis peccati. Ideo etiam fontes siccos eos appellat, fontes videlicet, quod acciperint agnitionem domini Christi: siccos autem, quia non congruenter viuunt. De talibus quippe etiam Iudas Apostolus loquens, Hi sunt, inquit, qui in dilectionibus vestris

ET OPERIBVS.

vestris maculati, coëpulantur sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aquo &c. Quod enim Petrus ait: Coëpulantes vobiscū, oculos habentes plenos adulterij: hoc Iudas, in dilectionibus vestris maculati coëpulantur. Mixti sunt enim bonis in epulis sacramentorum & dilectionibus plebium. Et quod Petrus ait, Fontes siccos: hoc Iudas, nubes sine aqua: hoc Iacobus, fides mortua. Non itaq; promittitur, pœna ignis transitoria turpiter scelera tēp; viuentibus, quia viam iustitiæ cognouerunt, quibus melius erat nō cognoscere, sicut veracissima scriptura testatur. De talibus quippe etiā dominus ait. Et erūt nouissima illius hominis peiora quā

DE FIDE

quàm erant prima; quoniam purgationis suę habitatore Spiritum sanctū non recipiēs, fecit in se immundū spiritum multipliciorem redire. Nisi fortè ideo sunt isti de quibus agitur meliores habēdi, quia non redierūt ad immūdiā adulteriorum, sed ab ea nō recesserūt, nec purgati se rursus inquinaverunt, sed purgari recusaverunt. Neq; enim vt releuata cōscientia intrent baptismum, dignātur saltem vomere pristinas immunditias, quas canum more iterum sorbeāt, sed in lauacri ipsius sanctitate pertinaciter crudo pectore indigestam nequitiam tenere contendunt: nec occultant eam pollicitatione vel ficta, sed impudentia professionis eructant: nec
exeu

ET OPERIBVS.

exeūtes de Sodomis, more vxoris
Loth, in p̄terita iterū attēdūt, sed
omnino de Sodomis dedignātur
exire imò ad Christū cū Sodomis
conātur intrare. Apostol⁹. Paulus
dicit: Qui prius fui blasphemus,
& p̄secutor, & iniuriosus, sed mī
sericordiā cōsecutus sum, quia i-
gnorās feci in incredulitate. Et i-
stis dicitur: Tūc potius misericordi-
am cōsequimini, si sciētes malē uixe-
ritis in ipsa fide. Nimis longū est,
& penē infinitum, omnia testi-
monia scripturarum velle collige-
gere quibus apparet non solū nō
esse mitiorē causam eorū qui sci-
entes, quā qui nescientes uitam
equissimā, et iniquissimam ducūt
verum etiam hoc ipso esse graui-
orem proinde ista fuisse cerint.

Cap. XXVI.

Ca-

DE FIDE

Caueamus ergo diligenter in adiutorio domini dei nostri non facere homines male securos, dicentes eis: si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in ea fide vixerint, eos ad salutem eternam esse venturos: nec sic faciamus Christianos quomodo Iudæi profelytos, quibus dominus ait: Vae vobis Scribæ & Pharisei, qui circumcitis mare & terram facere vnum profelytum, cum autem feceritis, facitis eum filium gehennæ, duplo quam vos estis: sed potius sanam doctrinam dei magistri invitroque teneamus, & sancto baptismo consona sit uita Christiana, ne cuiquam homini si utrumlibet defuerit, uita promittatur æterna. Qui enim dixit: Nisi quis renas

ET OPERIBVS

renatus fuerit ex aqua & spiritu,
non intrabit in regnum cœlo-
rum, ipse etiam dixit: Nisi abun-
dauerit iustitia vestra super scri-
barum & pharisæorum, non in-
trabitis in regnum cœlorum, De-
iliis quippe ait: Scribæ & phari-
sæi super cathedram Moysi sedēt
quæ dicunt facite: quæ autem fa-
ciunt, facere nolite: dicunt enim
& non faciunt. Ergo iustitia eo-
rū est dicere, & non facere: ac per
hoc nostram voluit, esse abūdan-
tē super illorum dicere & facere
quæ si non fuerit, non intrabitur
in regnū cœlorum: non quia quis
quam ita debet extolli, vt non
dicam apud alios iactare, sed a-
pud seipsum putare audeat se in
hac vita esse sine peccato: sed nisi
essent

DE FIDE

essent quædam ita grauiâ, ut etiâ excommunicatione, plectenda sint, non diceret Apostolus: Congregatis vobis & meo spiritu. tradere eiusmodi hominem satanę in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini Iesu. Vnde etiam dicit: Ne lugeam multos ex his qui ante peccauerunt. & non egerunt pœnitentiam superum munditiam & fornicationem quam gesserunt. Item nisi essent quædam non ea humilitate pœnitentię sananda, qualis in ecclesia datur eis qui proprię pœnitentes vocântur, sed quibusdam correptionum medicamentis, nõ diceret ipse dominus: Corripe eum inter te & ipsum solum, & si te audierit, lucratus es fratrem tuum.

ET OPERIBVS.

um. Postremo nisi essent quedam sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam poneret in oratione quam docuit, ut dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Cap. XXVII.

IAm satis, quantum arbitror, de illa tota opiniõe qd mihi videretur exposui, ubi tres quæstiões mouerunt. Vnam de permixtione in ecclesia bonorum & malorum, tanquam tritici & zizaniorum; ubi cauendum est ne ideo putemus esse propositas istas similitudines uel hanc, vel de immundis in arca animalibus, vel quęcunq; alia idem significant, ut dormiat ecclesię disciplina, de qua

DE FIDE

qua in figura illius mulieris dictū
est, Seueræ sunt cōuersationis do-
mus eius: sed vt non eo usq; pro-
grediatur clementiæ potius teme-
ritas, quam seueritas diligentia,
vt quasi bonos à malis, per nefa-
ria schismata separare præsumat.
Neq; enim per has similitudines
& prænunciationes consilium de-
sidiæ datum est bonis, qua negli-
gant quod prohibere debent, sed
patientia qua perferant salua do-
ctrina veritatis, quod emendare
non valent. Nec quia scriptum est
introisse ad Noë in arcam etiam
immunda animalia. ideo præpo-
siti vetare non debent, si qui im-
mūdißimi ad baptismū velint in-
trare saluantes. qd est certè mitius
quàm mœchantes: sed per hanc
figu-

ET OPERIBVS.

figuram rei gestæ prenunciatum est, immūdos in ecclesia futuros propter tolerantia rationem, nō propter doctrinæ corruptionē, vel disciplinæ dissolutionem, Nō enim quacuncq; libuit intrauerunt immunda animalia arcae compage confracta, sed ea integra per vnum atq; idem ostium quod artifex fecerat. Altera quæstio est, in qua eis visum est fidem solam baptizandis esse tradendam, postea verò iam baptizatos docendos esse de moribus; sed satis demonstratum est, nisi fallor, tunc magis pertinere ad curam speculatoris, cum omnes qui fidelium compeunt sacramentum, omnia quæ dicuntur intentius & sollicitius audiunt, non tacere de pœna quam

Q male

DE FIDE

male viuentibus dominus cōma-
minatur; ne in ipso baptismo rei
sint grauissimorum criminum,
quo veniūt, vt remittatur reatus
omnium peccatorum. Tertia que-
stio est periculosissima, qua parū
considerata, & non secundum di-
uinum eloquium detracta, tota il-
la opinio mihi videtur exorta, in
qua promittitur scelestissime tur-
pissimeq; viuentibus, etiam si eo-
modo viuere perseuerent, & tan-
tummodo credant in Christum,
eiusq; sacramēta percipiāt, eos ad
salutem vitamq; æternam esse vē-
tueros: cōtra apertissimā domini
sententiam, qui desideranti vitā
æternam, respondit: Si vis venire
ad vitam, serua mādāta: & cōme-
morauit quæ mandata, vbi ea sci-
licet

ET OPERIBVS.

licet peccata vitātur, quib⁹ nescio
quomodo salus æterna promitti
tur propter fidem sine operibus
mortuam. De his tribus quæstiōi
bus satis quantū existimo, dispu
taui, demonstrauiq; sic tolerādos
in ecclesia malos, vt non negligat
tur ecclesiastica disciplina; sic cate
chizādos eos qui baptismum pe
tunt, vt non solum audiant atq; su
scipiant qui credere, verum etiam
qualiter viuere debeāt: sic promit
ti fidelibus vitam æternam, vt nō
etiam per fidem mortuam, quæ si
ne operibus saluare non potest,
ad eam se quisq; peruenire posse
arbitretur, sed per illam fidē gra
tiæ, quæ per dilectionem opera
tur. Non itaq; culpentur dispensa
tores fideles, non sua negligētia

DE FIDE

vel pigritia, sed quorundam potius contumacia, qui pecuniam dominicam recusant accipere, & adulterinam suam cogunt seruos dominicos erogare; dum nolunt saltem tales esse mali, quales sanctus Cyprianus commemorat: seculo verbis solis, & non factis renunciantes, quando nec verbis renuntiare diaboli operibus volunt, cum se in adulterio permansuros voce apertissima profitentur. Si quid ab eis dici solet, quod forte disputando non attigi, tale esse arbitratus sum, cui mea responsio necessaria non fuisset: siue quod ad rem, de qua agitur, non pertinet, siue quod tam leue esset, ut à quolibet redargui facillime posset.

INDEX PRECI- puorum locorum En-

chiridij August. de fide, spe,
& charitate.

- A** Bortus an resurgant.
Capite 85 & 86.
Adam multipliciter pec-
cauit. 45.
Angeli alij confirmati alij indu-
rati. 28 & 29,
Angelorum numerum supplebit
homo. 29,
Angelorum tam bonorū quā ma-
lorum numerus incertus. 29.
Angelorum distinctio. 58.
Angelorum apparitio qualis. 59.
Angeli mali transfigurant se in
bonos. 60.

Q ;

Ange

INDEX.

Angeli sciunt numerum saluandorum. 62.

Animarum status post mortem. 109.

Argumentum libri. 5.

Arbor bona, id est, voluntas bona, fit mala, & contra 15.

Baptisma mortificationem significat. 42.

Baptisma omnibus necessarium. 43.

Baptisatus Christus non causa necessitatis, sed humilitatis. 49.

Baptismi & mortis Christi comparatio. 52 & 53.

Beatorum à damnatis distinctio. III.

Bonum fit malum & producit malum & contra. 15.

Caro

INDEX.

- C**Aro hominem significat. 34.
Carnem propriam quilibet
 recipiet in resurrectione. 88.
Causa boni Deus, mali vero de-
 ficiens voluntas. 23.
Causa omnis miseriae error &
 dolor ex peccato. 24.
Charitas summa omnis boni o-
 peris, & sine ea nihil bonum.
 117.
Charitas finis precepti. 12.
Christi duplex natura. 35 & 36.
Christus natus ex Maria de spiri-
 tu sancto. 37. 38. 40.
Christus non est filius spiritus
 sancti. 38.
Christus qui peccatum non fecit,
 pro nobis factus peccatum. 41.
Christus mortuus, non necessa-
 rio sed volens. 49.

Q 4

Cor

INDEX.

Corruptio mala quando bona.

12. 13. 14.

Corpora nostra qualiapostresur
rectionem.

90. 91.

Damnaret iuste Deus omnes.

27. & 33.

Damnatorum pœna æterna.

112. 113.

Deus omnia facit optime.

96.

Deus vult omnes homines saluos
fieri.

97. 103.

Deus malis hominibus vitur in
bonum.

100.

Defunctis profunt orationes vi-
uorum.

110.

Dialecticorum lex de contrarijs
deficit.

14.

Diaboli illusio.

60.

Deus naturæ in Christo.

35. 36.

Eccle

INDEX

Ecclēsia parit membra Christi.

34.

Ecclesia vniuersalis.

56.

Ecclesia triumphans & militans

vna.

56. 61. 62.

Ecclesia triumphans nullos ha-

bet malos.

57.

Eleemosynæ imputantur in ex-

tremo iudicio.

69.

Eleemosynæ non redimunt scele-

ra citra emendationem.

70. 75. 77.

Eleemosyna est, ignoscere peccā-

ti.

71.

Eleemosynarum multa genera.

72.

Eleemosyna maxima, inimici di-

lectio.

73. 74.

Eleemosyna & dilectio incipiūt

à seipso.

76. 77.

Q5

En

INDEX.

- Enchiridion quid. 6.
Error quid sit & eius distinctio. 17. 20. 21.
Error secundum se semper malus. 19.
Eterna poena damnatorum. 112. 113.

- F**alli non semper æque periculosum. 19. 21.
Fides formata incipit & ducit ad speciem. 5.
Fidei fundamentum Christus. 5.
Fidem veram non habent heretici. 5.
Fidei & spei distinctio. 8.
Fides bona & mala preteritorum presentium & futurorum. 8.
Fides intrinitatem & de trinitate necessaria. 9.
Fides

INDEX.

Fdes sine operibus mortua.

67.

Fides & spes sine charitate nihil sunt.

117.

Filius non est, omne quod de alia quo nascitur.

39.

Filius gehenne adoptionis regni.

39.

Gratia maxima quod filius dei sibi hominem personaliter vniuit.

36. 40.

Gratia dei in omni statu necessaria.

106. 107.

Homo per se lapsus, per se resurgere nō potest. 30. 103.

Ignis est tentatio tribulationis.

68.

Ira dei quid sit.

33.

Iudicabit dominus viuos & mor

Q 6

tuos

INDEX.

tuos, duplicem habet sensum.

55.

Iustificatio nostra non est meriti
sed gratiæ.

98. 99.

Iustus deus, euam si omnes dam-
net.

27.

Liberum arbitrium viciatum
per peccatū 30. 32. 105. 106.

Liberum arbitrium in cœlo. 105.

Ligna fœnū stipula super funda-
mentum edificata.

68.

Mala permittit deus ad orna-
tum bonorum.

11.

Malis hominum, deus utitur in
bonum.

100.

Malum nihil est nisi priuatio bo-
ni.

11.

Maria gratia plena,

36. 37.

Media

INDEX.

Mediator Christus necessari⁹ ad salutem.	108.
Mendacium omne peccatum est, sed differenter.	18. 22.
Mendax quis sit	18.
Monstra resurgent perfecta.	87.
Mortis necessitas homini ex peccato.	25.
Mors paruulorum etiam baptizatorum dura.	66.
Mors quorūdam peccatorum placida.	66.
Mors secunda.	92. 93.
Naturæ cognitio non est necessaria ad salutem.	9. 16.
Natura omnis bona, & optima quæ corrūpi nō potest.	12. 13.
Numerus singularis pro plurali & contra.	44.
Occultissima mysteria in cœlis ui	debi
Q 7	

INDEX.

debimus. 95.

Omnia bona à trinitate. 10.

Oratio dominica delit peccata. 71

Orationibus humilium indigent
sublimes. 103.

Oratio pro defunctis. 110.

Oratio dominica & symbolū de
cēt fidem, spē & charitatē. 114.

Oratio dominica exponitur. 115.
116.

Originale peccatum. 26. 27.

Patientia in his quę quis incau-
tius sibi comparauit merito-
ria. 19.

Passio Christi tota nobis imitan-
da. 53. 54.

Pax dei exuperat omnē sensum
63.

Peccata omnium parentum non
solum

INDEX.

- solū Ade transeūt in filios. 46.
47.
Peccatum originale non soluitur
nisi per vnum Iesum Christum.
48.
Peccata omnia tulit Christus.
50.
Peccatorum remissio, ecclesiæ cō
seruatio. 64. 119.
Peccant aliquādo etiam filij dei.
64.
Peccatum & crimē differunt. 64.
Peccata quædam leuia indulgen
tur. 87.
Peccata quædam magna putan
tur parua. 79.
Peccatorum causę ignoratia & in
firmitas. 79.
Peccatum in spiritum sanctū. 83.
Pœna:

INDEX.

Pœnarū diuersitas in inferno. 93.

Pœna dānatorū ęterna. 112. 113.

Pœnitentia nulla negāda. 65.

Pœnitentię modus & tēpus. 65.

Pœnitentia ut agatur opus mise
ricordia dei. 82.

Physices cognitio non est necessa
ria ad salutem scilicet boni &
mali. 9. & 16.

Pietas cōsistit in fide spe et chari
tate. 4. & 2.

Purgatorium. 69.

Religionis christianę sūma. 5.

Remissio peccatorū ecclesię
conseruatio. 64. 119.

Remissio peccatorum sub omni
statu. 119.

Resurrectio carnis. 84 usq; ad 94

Resurget quilibet in propria car
ne. 88.

Resur

INDEX.

Resurgem ⁹ cū tota carne nostra sua materię nō observato	89. 90.
Resurgēt corpora damnatorum sed non cum gloriam.	92.
Sapientia bona & mala.	2.
Sapientia hominis pietas.	3.
Scopus libri huius.	5.
Symbolum & oratio dominica sum relig.	7. 114.
Sol & luna videntur angeli.	58.
Spes & fides nihil sine charitate.	117.
Spiritus sanctus non est pater ho minis christi.	56.
Status hominis ante & post lap sum.	102. 107.
Status hominis quadruplex.	118
Verbi incarnatio	34.
Vivos & mortuos dupliciter iudicaturus dominus.	55.
Volun	

INDEX.

Voluntate hominis mala deus u-
ritur in bonum. 100. 104.

Voluntas hominis bona aliquan-
do nō vult quod deus & contra.
101.

Voluntas dei semper bona, & in-
uicta. 102.

Vult deus omnes homines sal-
uos fieri. 97. & 103.

ELENCHVS CA=
pitulorum libri de
Fide & operibus D. Au-
relij Augustini.

Quomodo quibusdam vi-
deatur indiscretè omnes
ad baptisimū, qui est in
Christo, admittēdos esse, etiam si
malam turpemq; vitam emenda-
re noluerint & in ea se perseue-
ratos aperta confessione decla-
rauerint. Capit. 1.

Quod licet ecclesia malorū cum
bonis admixtiōem sustineat, dis-
ciplinæ tamen seueritatem nō o-
mittit. 2.

Quot licet non omnes mali sint
relinquendi impuniti, charitati-
ua

INDEX.

ua tamen & misericors eius adhibenda est seueritas. 3.

De non seruantibus modum, sed ad extrema semper declinantibus nō solū in moribus, sed etiā in scripturarū expositiōibus. 4.

Quod propter malos non sit recedendū ab ecclesia, cum verò eis per quos regitur ecclesia, assit salua pace potestas disciplinę aduersus improbos exercendę, nec patientiæ nomine torpescant, nec obtentu diligentiaę sauiant. 5.

Quod obstinatis in malis non administretur baptisma, donec ecclesiastica instructione suscepta uitam mutauerint, nisi mortis discrimen immineat. 6.

Comparatio virginis, quæ nesciens alieno uiro nupserit, ad ius præ-

INDEX.

prædiorum & de errore probare
volentiū ex Apostolorū epistolis
baptizādos de sola fide admonē
dos, baptizatos autē de morib⁹. 7.

Soluit obiectionem quam faci
unt de Petro in actibus Aposto
lorum, ad cuius verbum baptiza
ti sunt vno die tria milia. 8.

Soluit & aliam obiectionē de
Spadone, quem baptizauit Phi
lippus, qui dixit: Credo filium dei
esse Iesum Christum. 9.

Quomodo intelligat verbū A
postoli: Nihil me duxi scire in vo
bis, nisi Christum Iesum, & hunc
crucifixum, & quid sit Christo cō
crucifigi. 10.

Quod ea pertineant ad initia
Neophytorum, quæ per Israëli
tarum ex Aegypto exeuntium fi
guram

INDEX.

guram intelliguntur. 11.

De petente baptismum & non
relinquente idololatriam, quid
sit faciendum, similiter & de non
relinquente adulterium. 12.

Ex predicatione Ioannis Ba-
ptistæ & Christi probatur, nō ba-
ptismi solius adiutorio hominē
venire ad vitam. 13.

Quod fides sola ad salutem non
sufficit sine operibus. 14.

Ex sententia Apostoli obscura
vbi ait: Fundamentum enim aliud
nemo potest ponere &c. quidam
false arguunt, solam sine operi-
bus fidem Christi habentes per
ignem saluari. 15.

Quid ipse August. de Apostoli
sententia sentiat. 16.

Quomodo et quare à baptismo
re-

INDEX.

repellantur qui se malos perseue-
ratos profitentur, & recusantes
ecclesiastica officia. 17.

Quod non sit noua hæc doctri-
na de nō baptizandis militiā pro-
fitentibus. 18.

De falsa opinione, dicentium,
tria tantum vitia excommunica-
tione punienda, cætera elemosy-
nis compensari. 19.

Quæ baptizandi facere debe-
ant, vt sani facti dicantur. 20.

Quod non de omnibus in spe-
ciali Apostoli regulam constitue-
re potuerunt, & quomodo ex
minoribus debeant iudicari gra-
uiora. 21.

Sine operibus bonis deum co-
gnoscere nō sufficit, et quomodo
intelligi

INDEX.

Intelligendum sit, Et si peccauerimus, tui sumus. 22.

Quod per iudicium in scriptura intelligatur æterna dominatio, non aliqua mitior pœna. 23.

Quod libertas fidei nō sit fidelibus velamen malitiæ. 24.

Quid per sanctum mandatum intelligatur, & quod cognoscen-
tibus iustitiam, turpiterq; viu-
entibus, non solum ignis transito-
ria pœna promittatur. 25.

Quomodo baptismo consona
esse debeat Christianorum vita,
& de multiplicium malorum va-
rijs medelis in ecclesia. 26.

Pulchra epilogatio omniū præ-
dictorum. 27.

FINIS.